

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

พัฒนาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 5 บทเรียนจากภาคตะวันตก

คำนำ

ผลการวิจัยที่นำมาเสนอเป็นความรู้ที่ได้จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในช่วงที่ชุมชนได้รับการจัดสร้างกองทุนหมู่บ้านจากวัสดุป้าล เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่มีเป้าหมายในระยะยาวที่จะให้กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนในการเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและการสร้างเสริมศักยภาพของชุมชน ในอันที่จะก้าวไปสู่การมีเศรษฐกิจพอเพียงและพึงตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต ดังนั้นถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านจะใช้ยุทธศาสตร์ของการจัดสร้างลงไปให้หมู่บ้านในวงเงิน 1 ล้านบาทเพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนของชุมชน พัฒนาอาชีพสร้างงาน สร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ ให้กับสมาชิกของชุมชน แต่เป้าหมายสำคัญมิใช่เป็นเพียงการสร้างระบบสินเชื่อหรือระบบธนาคารให้กับชุมชนเท่านั้น หากแต่เป็นการหวังผลในระยะยาวที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ดังนั้น กองทุนหมู่บ้านจึงนับเป็นทุนอย่างหนึ่งที่ได้นำเข้าไปในชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ทุนนี้ ร่วมกับทุนทางด้านทรัพยากร สังคม ความรู้ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีอยู่เดิม เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการสะสานทุนอย่างต่อเนื่อง และเกิดประโยชน์กับครอบครัวและชุมชน การวิจัยนี้จึงให้ความสนใจกับกระบวนการที่กองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับทุนที่ชุมชนมีอยู่แต่เดิม และผลที่ติดตามมาจากการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวว่าสามารถทำให้ชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมโดยเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทั้งด้านความรู้ และเทคโนโลยี รวมทั้งสามารถติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรทางสังคมภายนอกอื่น ๆ อย่างเสมอภาค ทั้งนี้ความรู้และความเข้าใจในมิติอันซับซ้อนของทุนชุมชนจะช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน และผลของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

การสร้างความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เนื่องจากแต่ละชุมชนตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นความสูงต่ำของพื้นที่ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ หรือสถานที่ตั้งที่มีการคมนาคมติดต่อกับเมืองหรือชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างสะดวกเป็นต้น โดยชุมชนแต่ละแห่งได้มีกระบวนการของกิจกรรมทางสังคมและความรู้ที่จะทำมาหากิน สร้างที่อยู่อาศัย สร้างความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต ฯลฯ ซึ่งต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนหรือการจ้างแรงงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ การร่วมมือกันสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายและความต้องการของคนในชุมชนมาโดยตลอด ก่อให้เกิดเป็นทุนในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ซึ่งทุนเหล่านี้เมื่อกรุ๊ปขึ้น ก็จะช่วยให้เกิดการสะสมทุนในด้านต่าง ๆ ต่อไปอีก โดยกระบวนการนี้จะดำเนินต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

เป้าหมายสำคัญของการดำเนินการวิจัย ได้แก่ การศึกษาถึงกระบวนการฯ ดำเนินการของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นความสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรค และเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการฯ สะสมทุนชุมชน โดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ จากมุมมองของชุมชนเพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำความเข้าใจกับชุมชนจากดินยืนของชุมชนได้อย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยคาดหวังว่าผู้วางแผนนโยบายจะได้ใช้ประโยชน์จากการวิจัยและความรู้ เพื่อวางแผนนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ตั้งไว้ อันจะเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบาย และเพื่อให้นโยบายต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ในการดำเนินการวิจัย โครงการวิจัยนี้ได้เลือก ชุมชน 53 แห่ง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ เป็นกรณีศึกษา (case studies) เพื่อทำความเข้ากับกระบวนการฯ สะสมทุนชุมชนซึ่งรวมถึงทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ เพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ กัน และมีเงื่อนไขความพร้อม และกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานรากเน้นการสร้างความรู้จากจุดยืนและมุมมองของชุมชน โดยมีได้รุ่งตรวจสอบความถูกต้องของทฤษฎีที่มีอยู่ ทฤษฎีและความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์ การรับรู้ ความคิดของชุมชน

นอกจากนี้ โครงการวิจัยนี้ยังได้เลือกชุมชนอีก 9 แห่งเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน โดยใช้วิธีวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่งมีกระบวนการฯ ที่มุ่งเน้นให้ชุมชนกับนักวิจัยได้เรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคอันเกิดจากการดำเนินงานที่เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน โดยนักวิจัยและชุมชนจะรวมกันประสานงานกับสถาบันวิชาการ องค์กรของรัฐและเอกชน เพื่อเข้ามาช่วยกันทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้จะเลือกดำเนินการในชุมชนซึ่งมีปัญหาอุปสรรคที่ไม่สามารถแก้ไขได้โดยชุมชนเอง ซึ่งกระบวนการฯ เชิงปฏิบัติการจะช่วยให้สามารถเข้าใจความต้องการของชุมชน และปัญหาได้

การวิจัยนี้ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการฯ สะสมทุนของชุมชน โดยทุนของชุมชนมีความหมายกว้างหมายรวมถึง สิ่งที่ชุมชนได้พยาบาลสร้างและสะสมเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภค มีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุนชุมชนจึงอาจหมายรวมถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำงานหากิน การแบ่งปันผลได้จากการผลิต การดูแลผู้เจ็บป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยกันป้องกันโรคผู้วัย การพึ่งพา กันและกันระหว่างหมู่บ้านเมื่อเกิดฝนแล้ง ฯลฯ

ทุนชุมชนอาจมีการสะสมพอกพูนขึ้นหรือสูญหายไปตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของชุมชน การสืบคันเพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับทุนชุมชนตั้งแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบันจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงการสะสมทุนของชุมชนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และรวมไปถึงการวางแผนชุมชนที่จะทำให้ทุนที่ชุมชนที่มีอยู่เกิดการสะสมทุนของชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน โดยรวมวัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยกรณีศึกษา มีดังต่อไปนี้

(1) เพื่อศึกษาแบบแผนวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนที่มีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทรัพยากร โดยวิถีการดำรงชีวิตมีความหมายรวมถึง สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ระบบการผลิต การบริโภค การจัดสรร การแลกเปลี่ยน ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมในด้านต่าง ๆ (เช่น ระบบการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่ม ระบบความคิด ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชีวิตชุมชนดำรงอยู่)

(2) เพื่อศึกษากระบวนการที่วิถีการดำรงชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งมีพัฒนาการและองค์กรสังคมภายในออกชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเติบโต หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาถึงระดับความพอดีย์ของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนแต่ละรูปแบบว่ามีความพอดีย์ในลักษณะใด หรือยังคงต้องพึ่งพิงบุคคลและองค์กรภายนอกชุมชนในลักษณะใด

(3) เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจ อันมีผลวัตถุของการปรับเปลี่ยนมาจากการอุดหนุนชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นมา และทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และสามารถสะสมทุนชุมชนต่อได้อย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน การศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชนจะทำให้เข้าใจถึงความหมายของทุนชุมชนในมิติต่าง ๆ รวมทั้งศักยภาพและจุดอ่อนของชุมชนว่าเป็นอย่างไร

(4) ในส่วนของทุนทางเศรษฐกิจ จะศึกษาถึงภาวะหนี้สินของคนในชุมชน กระบวนการที่หนี้สินสะสมพอกพูนขึ้น หรือลดน้อยถอยลง รวมทั้งกระบวนการจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน บัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการกับหนี้สิน

(5) เพื่อศึกษาว่ากองทุนหมู่บ้านมีส่วนในการสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจอย่างไร และกองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างไร เช่น ในเรื่องการทำมหาภิญ การจัดการกับหนี้สิน การทำงานร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

ผลจากการศึกษากรณีศึกษาได้แก่องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนของชุมชน ซึ่งโครงการวิจัยนี้จะนำเสนอเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ได้แก่

- (1) ช่วงก่อนที่ชุมชนจะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่ (เช่น การผลิตเพื่อขาย การซื้อสินค้าเพื่อบริโภคแทนการผลิตเองเป็นส่วนใหญ่ การแลกเปลี่ยนผ่านกลไกตลาด ฯลฯ)
- (2) ช่วงที่ชุมชนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ จนถึงช่วงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน

(3) ช่วงที่กองทุนหมุนบ้านเข้าไปในชุมชน ซึ่งในช่วงนี้จะได้องค์ความรู้จากการศึกษาติดตามชุมชนในระยะเวลา 2 ปี คือเริ่มจากช่วงเวลาที่ชุมชนได้รับกองทุนหมุนบ้านและศึกษาติดตามชุมชนเหล่านี้เป็นสิ้นปีที่ 2 และจากการศึกษาแบบย้อนประสบการณ์ ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนที่ได้เริ่มดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมุนบ้านไปแล้วเมื่อเริ่มต้นโครงการวิจัย

คณะกรรมการศึกษาจะช่วยให้เกิดความเข้าใจว่าในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน (เช่น การปลูกข้าว การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปสินค้า การท่องเที่ยวและบริการอื่น ๆ ฯลฯ) จะต้องมีเงื่อนไขใดบ้าง (เช่น ทางด้านกฎหมาย ระบบตลาดสาธารณูปโภค ระบบสินเชื่อ ความรู้และเทคโนโลยี องค์กรสนับสนุน ฯลฯ) ใดบ้างที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในระดับที่ชุมชนมีอำนาจอยู่ และสามารถพึงตนเองได้ทั้งในด้านความสัมพันธ์กับองค์กร/บุคลภายนอก ในด้านความรู้และเทคโนโลยี ในด้านเงินทุน และในด้านการตลาด ซึ่งในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตต้องการเครือข่ายของการติดต่อสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน นับตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับโลก (เช่น กรณีของการนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ไปขายในตัวจังหวัด กรณีของการส่งออกผลผลิตไปขายต่างประเทศ)

ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ จะช่วยให้ผู้วางแผนนโยบายชุมชน นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณะมีความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนในสภาพการณ์ต่าง ๆ กัน ต้องการความรู้จากนักวิชาการที่เหมาะสมทั้งความต้องการจำเป็นในระดับการวางแผนนโยบายและกำหนดแผนการพัฒนาที่แยกออกได้หลายระดับ ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความรู้ของนักวิชาการ และกระบวนการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนมากกว่าที่เป็นมาในอดีตผลจากการวิจัยนี้จะช่วยให้ชุมชนได้มีเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและกระบวนการสะสมทุน โดยบทเรียนจากชุมชนหนึ่งเป็นประโยชน์กับชุมชนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การนำความรู้จากชุมชนเผยแพร่ไปสู่ผู้วางแผนนโยบาย นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณะจะช่วยให้ชุมชนสามารถสื่อสารกับองค์กรและบุคคลต่าง ๆ ภายนอกชุมชนบนฐานของความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกัน ไม่เกิดข้อสงสัยว่างทางความรู้และความคิดอย่างที่เคยเป็นมา

นางสาวรณ์ หวานท์
เพ็ญสิริ จีระเดชาภุล
สุรุ่ย ปัสดีวงศ์

ຖុនចូលទៅការងារក្នុងក្រសួងពេទ្យ

ចុចទី 5: បណ្តីរីយនភាគគម្រោង
គម្រោងទូទៅក្នុងក្រសួងពេទ្យ

អគ្គនាយក លោក ស្រី ជិន សាស្ត្រ

នាយកដ្ឋាន លោក ស្រី ជិន សាស្ត្រ

ผลวัตการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน

เพ็ญสิริ จีระเดชาภุล
มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ

unit 1

นัยสำคัญของชุมชน และวิธีการศึกษา

ឧណា

การเรียนรู้ของคนในชุมชนในยุคการหาภัย หาอยู่ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่คนในชุมชนสร้างขึ้นเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว หมายถึง ความสัมพันธ์กับครอบครัว เช่น ป้าแม่ แม่บ้าน ผู้ดูแล ระบบความสัมพันธ์กับสิ่งหนึ่งอื่นๆ เช่น ครอบครัวต่างๆ รวมถึงความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในการที่จะช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เกิดชุดความรู้ที่มีความหลากหลายเพื่อผลในความมั่นคงในการดำรงชีวิต ชุดความรู้ที่มีความหลากหลาย ได้แก่ ระบบความรู้ในการปลูกข้าว ระบบความรู้ในการจัดการดูแลรักษาสุขภาพ ระบบความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ ระบบความรู้ในการเก็บหาของ ครอบครัว ระบบความรู้ในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนประกอบกันขึ้นมาเพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

ทราบเมื่อวันที่ได้กำหนดให้แนวทางการพัฒนาประเทศมุ่งไปสู่ความทันสมัยที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมเป็นแนวทางหลักสำหรับการพัฒนาชุมชน แนวทางดังกล่าวได้เข้ามาจำกัดภารกิจของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการศึกษาแผนใหม่ซึ่งเป็นระบบการศึกษาที่มีส่วนในการดึงผู้เรียนจากภาคชนบทเข้าสู่ภาคเมือง การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่มีความหลากหลายเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนและชุมชนไปสู่การผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ระบบปฏิบัติการของ การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมได้เข้ามาสู่ชุมชนในรูปของการมีสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการเกษตร และการศึกษาภายในชุมชน การมีผู้เชี่ยวชาญทำหน้าที่เฉพาะในการถ่ายทอดความรู้ การให้ทุนสำหรับการผลิตเพื่อการค้า การรับเอาแนวคิด วิธีการของแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยดังกล่าวของชุมชน ได้นำพาชุมชนเข้าสู่วิถีแห่งปัญหามากมาย อาทิ การเป็นหนี้สิน ระบบการศึกษาที่ดึงผู้เรียนออกจากชุมชน การสูญเสียที่ดินสำหรับการทำนาหกิน ฯลฯ ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องมาจากเป้าหมายของการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจการค้าซึ่งแตกต่างจากภารกิจชีวิตเดิมของชุมชน คนในชุมชนจึงสูญเสียอิสรภาพที่จะเป็นผู้กำหนดเป้าหมายเพื่อตนเอง หากแต่การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนถูกกำหนดจาก

เป้าหมายภายนอกชุมชน ในขณะเดียวกันการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นก็เป็นการเรียนรู้เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม มิได้เป็นการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ถูกต่อไป ดังนั้นคนในชุมชนจึงดำรงอยู่ในฐานะของการเป็นผู้อรับความรู้ ต้องฟังพึงความรู้ที่นำเข้าจากภายนอก ขาดอิสระในการกำหนดวิถีการดำรงชีวิตให้กับตนเอง

ประสบการณ์ และบทเรียนที่ชุมชนได้รับจากแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยดังกล่าว มีผลให้คนในชุมชนต่างหันหน้าเข้าหากันเพื่อที่จะเรียนรู้ร่วมกันในอันที่จะนำศักยภาพของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งหมายถึงว่าชุมชนมีเป้าหมายเป็นของตนเองที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต มีการเรียนรู้ในอันที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ชุมชนเป็นผู้สร้างขึ้นได้อย่างมีศักดิ์ศรี

เมื่อรู้แล้วว่าดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน โดยการสนับสนุนทุนเงินตราแก่ชุมชน มีผลให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ในอันที่จะนำทุนของชุมชน ทั้งในด้านทุนความรู้ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมมาผสานกับทุนทรัพย์สัจด์ให้เพื่อให้ทุนดังกล่าวเกิดคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน การที่ชุมชนมองเห็นคุณค่าของทุนชุมชน และพยายามเรียนรู้ต่อแบบแผน แนวดำเนินการชุดใหม่ของรัฐ เพื่อปรับใช้ให้เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตโดยใช้ทุนของชุมชน เป็นฐานนั้นนำไปสู่คำถามหลักของการศึกษานี้ในสามประเด็น ได้แก่ หนึ่ง ในขณะที่ชุมชนยังมีวิถีชีวิตแบบหากิน หาอยู่นั้น ชุมชนมีทุนชุมชนเป็นอย่างไรที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้และชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ในการดำรงชีวิตเป็นอย่างไร สอง การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ส่งผลต่อชุมชน ทุนชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้เป็นอย่างไร และ สาม ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ที่จะใช้ศักยภาพ ประสบการณ์และทุนของชุมชน รวมถึงทุนเงินตราจากกองทุนหมู่บ้าน เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ภายใต้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยอย่างไร การศึกษาเพื่อตอบคำถามดังกล่าวจึงต้องสืบค้นถึงทุนชุมชนที่เคยดำรงอยู่ในชุมชนยุคหนึ่งว่า เป็นอย่างไร มีกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างไร จึงทำให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยเข้ามาสู่ชุมชนอย่างไร แนวทางดังกล่าวเข้ามา กระทำการอย่างไรต่อชุมชน ซึ่งเป็นการซึ่งให้เห็นถึงแบบแผนของการพัฒนาและกระบวนการที่เข้ามาสู่ชุมชน อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับชุมชน ตลอดจนซึ่งให้เห็นถึงกระบวนการปรับตัวของชุมชน ซึ่งทำให้เกิดแบบแผนของความรู้ชุดใหม่ แบบแผนการดำรงชีวิตที่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้ และเมื่อมีกองทุนหมู่บ้านเข้าไปสู่ชุมชน ได้ส่งผลต่อการปรับตัวของชุมชนอย่างไร

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา งานวิจัยนี้จึงได้เลือกชุมชนในภาคตะวันตกที่มีเงื่อนไขของการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่แตกต่างกันสองชุมชน อันเป็นชุมชนซึ่งมีสภาพพื้นที่ของธรรมชาติเป็นที่ดอน คนส่วนใหญ่มีอาชีพในการทำไร่ และแต่ละชุมชนก็ได้ทุนชุมชนที่มีอยู่เพื่อเชื่อมโยงกับทุนภายนอก เพื่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ชุมชนทั้งสองนี้ ได้แก่ ชุมชนไร่อ้อย (นามสมมติ) ซึ่งเป็นชุมชนในจังหวัดนครปฐม และชุมชนไร่ข้าวโพด (นามสมมติ) ซึ่งเป็นชุมชนในจังหวัดราชบุรี นัยสำคัญของชุมชนมีดังต่อไปนี้

นัยสำคัญของชุมชน

การเสาะแสวงหาผืนดินสำหรับทำนาหากิน เป็นเงื่อนไขสำคัญลำดับแรกของการก่อเกิดความเป็นชุมชน สืบเนื่องมาจากการที่คนมีเป้าหมายที่จะดำรงชีวิต ดังนั้นจึงได้มีการเรียนรู้ที่จะสร้างสรรค์ปรับเปลี่ยนบริบทแวดล้อม ทั้งบริบทธรรมชาติ ความคิด ความเชื่อที่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งเหล่านี้รวมชาติ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการทำนาหากิน ด้วยการมีเป้าหมายในการดำรงชีวิตอันมีนัยถึงการมีอาหารบริโภคอย่างพอเพียง การมีความปลดปล่อยในการดำรงชีวิต และการดำรงชีวิตที่ยึดมั่นในระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ดีงามของชุมชน ดังนั้นการเลือกพื้นที่ที่จะทำให้เกิดการประสานการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไห่สำคัญในการเลือกพื้นที่สำหรับการดำรงชีวิตนั้นเป็นการเลือกพื้นที่ภายใต้ประสบการณ์ และการมีความรู้ดิมของคน กล่าวคือ หากคนในชุมชนเคยมีประสบการณ์ในการปลูกพืชไร่ ก็จะเลือกพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นที่ดอน หรือที่สูง ซึ่งมีความเหมาะสมสมต่อการปลูกพืชไร่ หากคนในชุมชนมีประสบการณ์ในการปลูกข้าว พืชผัก ก็จะเลือกพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นที่ลุ่มซึ่งมีความเหมาะสมสมต่อการปลูกข้าวและพืชผักเป็นอย่างดี ดังนั้นเงื่อนไขที่เป็นทุนเดิมของชุมชนในด้านการมีประสบการณ์ดิม มีความรู้ดิมจึงมีความสัมพันธ์ต่อการเลือกสรรพื้นที่ในการทำนาหากิน เพื่อผลแห่งการดำรงชีวิตที่สงบสุขและมีคุณค่า

ภาพการก่อเกิดของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขแห่งประสบการณ์และวิถีการทำเนินชีวิตของคนในชุมชน อันมีผลต่อการสร้างระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อผลแห่งการดำเนินชีวิต แสดงให้เห็นในชุมชนไร่อ้อย โดยเมื่อประมาณ 70-80 ปีที่ผ่านมา ได้มีการเข้ามาตั้งกรากของคนสองกลุ่ม ได้แก่ ชาวไทยและชาวจีน ด้วยพื้นฐานเดิมของชาวไทยที่มีการเพาะปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ จึงได้มีการแสวงหาพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มสำหรับการปลูกพืช และที่สูงหรือที่ดอนสำหรับการเลี้ยงสัตว์ ส่วน

ชาวจีนซึ่งมีความรู้ด้านการปลูกยาสูบ จึงได้มีความพยายามหาพื้นที่ที่เป็นที่สูงที่กว้างใหญ่ เนื่องจาก การปลูกยาสูบต้องอาศัยพื้นที่จำนวนมาก การทำมาหากินของคนทั้งสองกลุ่มที่มีประสบการณ์ ความรู้เดิมที่มีความแตกต่างกันก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนและงานในการผลิตเพื่อขาย ดังนั้นการมีประสบการณ์ในการค้าขายจึงทำให้ชุมชนได้สัมผัสกับทุนเงินตราตามตั้งแต่ระยะเริ่มแรก ก้าวคือ ในระบบการปลูกยาสูบซึ่งต้องอาศัยการปลูกจำนวนมาก ดังนั้นเจ้าของไร่ที่เป็นชาวจีนจึงต้อง อาศัยแรงงานจากชาวไทยในกระบวนการผลิตยาสูบ โดยชาวไทยจะได้รับค่าจ้างจากการทำงานในไร่ ยาสูบ ส่วนชาวจีนจะอาศัยผลผลิตทางการเกษตรสำหรับบริโภคจากชาวไทยด้วยระบบการซื้อขาย

ภายหลังชาวจีนส่วนใหญ่ต้องอพยพออกจากชุมชนสืบเนื่องมาจาก込んでจัดตั้งรัฐเกียวกับ กฎหมายต่างด้าว มีผลให้ผืนดินที่เคยปลูกยาสูบซึ่งเป็นผืนดินขนาดใหญ่ต้องกว้าง และดินที่ผ่าน การปลูกยาสูบมาหลายครั้งก็เป็นดินดีด ดังนั้นการที่จะนำผืนดินดังกล่าวไปปลูกพืชชนิดอื่นจึงดำเนิน ไปด้วยความยากลำบาก จนจนกระทั่งรัฐมีแนวโน้มโดยไม่ได้ใน การปลูกอ้อยเพื่อส่งผลผลิตแก่โรงงานน้ำ ตาล ชุมชนจึงเริ่มที่จะเรียนรู้ในการปลูกอ้อยบนพื้นที่ที่เคยปลูกยาสูบมาก่อน การปลูกอ้อยบนพื้นที่ ดังกล่าวสามารถดำเนินไปได้ เมื่อจากอ้อยเป็นพืชไร่ที่มีความทนทานต่อสภาพพื้นดินประเภทต่างๆ เป็นอย่างดี

ด้วยระบบการผลิตอ้อยที่ต้องอาศัยระบบความรู้จากภายนอก อาศัยเงินทุนจากนายทุน และ ต้องพึ่งเหล่าผลผลิตจากภายนอก มีผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ต่างประสบปัญหา โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการลงทุนสูงแต่ขาดความชำนาญในการต่อรองผลผลิต ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนถูกปรับ เป็นไปสู่ระบบของการจ้างงานที่มีความเข้มข้น ระบบการผลิตดังกล่าวจึงมีผลให้คนในชุมชนต้อง สรุปเสียที่ดินทำกิน มีหนี้สินจำนวนมาก ดังนั้นคนในชุมชนส่วนหนึ่งจึงลดจำนวนพื้นที่การปลูกอ้อย บางส่วนก็หันไปสร้างแบบแผนการผลิตอื่นนอกเหนือจากการปลูกอ้อย เช่น การเลี้ยงวัวเนื้อ เลี้ยง หมู ปลูกข้าวโพดผักก่อน ปลูกกุหลาบ ดาวเรือง มะระ พakis เป็นต้น เพื่อกำกับพื้นที่ว่างของ ปัญหาเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ และเมื่อรัฐได้ดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน คนในชุมชน จึงมีการเรียนรู้ในสิ่งที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่รัฐจัดให้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อวิถีการดำเนินชีวิต

นอกจากการมีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ได้สร้างระบบการแลกเปลี่ยนและงานเพื่อการ ค้าขายผลผลิตแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ในอีกลักษณะหนึ่ง ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยใน ลักษณะของการแลกเปลี่ยน ช่วยเหลือกันเพื่อผลแห่งการดำเนินชีวิตเป็นหลัก ดังนั้นวิถีการดำเนินชีวิต ของชุมชนดังกล่าวจึงมีได้สัมผัสกับทุนเงินตราจำนวนมาก การดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าวปรากฏในชุม ชนไว้ข้าวโพด ซึ่งเป็นชุมชนที่ก่อเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 180-200 ปีที่ผ่านมา ด้วยการจับจองผืนดินของ

คนสองกลุ่มเพื่อการทำมหากิน คนสองกลุ่มดังกล่าว “ได้แก่ ชาวลาวເວີ່ງ และชาวຈິນກຸມເລັກາ” เนื่องจากผืนดินในชุมชนเป็นผืนดินที่มีดินตะกอนของแม่น้ำแม่กลอง จึงเป็นผืนดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ คนสองกลุ่มจึงอาศัยผืนดินนี้สำหรับการทำมหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ผืนดินสำหรับการปลูกข้าว ปลูกพืชผัก อาศัยผืนน้ำสำหรับการเพาะปลูก การจับสัตว์น้ำ ด้วยประสบการณ์ในการดำรงชีวิตของคนสองกลุ่มที่มีความแตกต่างกันกล่าวคือ ชาวลาวເວີ່ງมีความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ส่วนชาวຈິນมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชผัก และการค้าขาย ดังนั้นคนสองกลุ่มจึงมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้รับไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

ในยุคปัจจุบันส่วนใหญ่คนในชุมชนประกอบอาชีพด้านการเกษตร “ได้แก่ การปลูกข้าวโพดฝัก อ่อน การเลี้ยงวัวนม วัวเนื้อ ซึ่งกิจกรรมในการทำมหากินดังกล่าวได้สร้างความมั่นคงให้กับชุมชน เนื่องจากสถานที่ตั้งของชุมชนอยู่ใกล้กับตลาดรับซื้อผลผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงงานรับซื้อข้าวโพดฝักอ่อน shedronico หมนหนองโพ จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) จึงทำให้มีความสะดวกในการส่งผลผลิต ลดต้นทุนในการขนส่ง และมีรายได้ที่มั่นคง

การศึกษาปรากฏการณ์ของชุมชนเพื่อค้นหาความหมายแห่งการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน “ได้อาศัยวิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานราก (grounded theory) ซึ่งมีความคิดพื้นฐานว่า มนุษย์สร้างความหมายต่อสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวจากความสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังนั้นปรากฏการณ์หรือความจริงทางสังคมจึงถูกให้ความหมายโดยคนในชุมชน ดังนั้นการศึกษาดังกล่าวจึงได้ศึกษาจากปรากฏการณ์ในชุมชนในสามช่วงเวลา “ได้แก่ ชุมชนก่อนการดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ชุมชนในช่วงที่ได้รับแนวโนบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย และชุมชนในยุคปัจจุบัน เพื่อสะท้อนให้เห็นทุนชุมชนและกระบวนการเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนภายใต้เงื่อนไขแห่งบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนการเรียนรู้ต่อทุนเงินตราของกองทุนหมู่บ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลในทุกมิติที่ศึกษา จึงต้องอาศัยการรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึก ซึ่งเป็นการสนทนากู้ดคุยกับผู้ให้สัมภาษณ์อย่างเป็นกันเอง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องตามประสบการณ์และความทรงจำของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยมีการเตรียมคำถามไว้ก่อนฯ ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจะกระทำในระหว่างการเก็บข้อมูล โดยที่ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดว่ายังต้องการข้อมูลจากแหล่งใดหรือไม่เพื่อนำมาปรับเปลี่ยนหรือยืนยันข้อมูลที่ได้ในครั้งแรก กระบวนการนี้จะดำเนินไปเรื่อยๆ จนกว่าข้อมูลนักทางทฤษฎีที่ได้จะถึงจุดอิ่มตัว การเก็บข้อมูลจึงจะยุติลง แล้วจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ ตีความโดยพยายามทำความเข้าใจกับความหมายในเรื่องต่างๆ ที่คนได้สร้างขึ้นมาในโลกของเข้า และนำมา

สรุปเป็นมโนทัศน์ จากนั้นจึงเชื่อมโยงในทัศน์ที่ได้ออกมาเป็นข้อสรุปของผลการวิเคราะห์ ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนໄร่อ้อยและชุมชนໄเร่ข้าวโพด ที่งานวิจัยนี้ได้ทำการสัมภาษณ์ระดับลึก มีทั้งสิ้น 70 คนสามารถแยกให้เห็นรายละเอียดที่สำคัญได้ดังนี้

ชุมชนໄเร่อ้อย

อาชีพ /สถานภาพของผู้ให้ข้อมูล	อายุ	เพศ
ผู้อาชญาสแลบผู้นำชุมชน	79 ,81, 83, 71	ชาย
ผู้สูงอายุชาวจีน	87	หญิง
อาชีพ /สถานภาพของผู้ให้ข้อมูล	อายุ	หญิง
ชาวจีนรุ่นกลางคน	85 , 89 ,76	หญิง
ผู้ปลูกอ้อยขนาดใหญ่ (เกิน 50 ไร่)	63	ชาย
ผู้ปลูกอ้อยขนาดกลาง(20 ไร่) ภูเงินกองทุนหมู่บ้าน	54	ชาย
ผู้ปลูกอ้อย ขนาดเล็ก(6 ไร่) ภูเงินกองทุนหมู่บ้าน	48	หญิง
ผู้ทำໄเร่อ้อย ปลูกกุหลาบ ภูเงินกองทุนหมู่บ้าน	50	ชาย
ผู้ปลูกอ้อย ทำนารายเล็ก ภูเงินกองทุนหมู่บ้าน	52	ชาย
ผู้ปลูกอ้อย มะระ พริก ภูเงินกองทุนหมู่บ้าน	47	หญิง
ผู้เคยปลูกอ้อย ปัจจุบันปลูกแตงโม ไม่ภูเงินกองทุนหมู่บ้าน	45	หญิง
หัวหน้าโควตาอ้อย ไม่ภูเงินกองทุนหมู่บ้าน	63	ชาย
ผู้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ภูเงินกองทุนหมู่บ้าน	52	ชาย
ประธานกองทุนหมู่บ้าน	53	ชาย
รองประธานกองทุนหมู่บ้าน	48	ชาย
กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	50	ชาย
หรรษณียกกองทุนหมู่บ้าน	52	ชาย

ຊຸມໝນໄຮ່ຂ້າວໂພດ

ອາຊີປ /ສຕານກາພຂອງຜູ້ໃຫ້ຂໍ້ມູນ	ອາຍຸ	ເພດ
ຜູ້ອາວຸໂສແລະຜູ້ນຳຊຸມໝນ	69,68,71	ໜາຍ
ຜູ້ປຸລູກອໍອຍຮາຍໃໝ່ (ເກີນ50ໄຮ່)	48	ໜາຍ
ຜູ້ປຸລູກຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນ ກຸ້ເຈິນກອງທຸນໜຸ່ມບ້ານ	42	ໜາຍ
ຜູ້ປຸລູກຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນ	40	ໜົງ
ຜູ້ທໍາໄເຂ້າວໂພດຫວານ	52	ໜາຍ
ຜູ້ປຸລູກຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນແລະຮັບໜື້ອ	47	ໜາຍ
ຜູ້ປຸລູກຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນແລະເລີ່ຍວ່ວນມານາດກລາງ	52	ໜາຍ
ຜູ້ປຸລູກແລະຮັບໜື້ອຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນຮາຍເລັກ	52	ໜາຍ
ຜູ້ຂາຍຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນຮາຍເລັກ	42	ໜາຍ
ຜູ້ປຸລູກຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນຮາຍເລັກ ກຸ້ເຈິນກອງທຸນໜຸ່ມບ້ານ	40	ໜົງ
ຜູ້ທໍານາ ປຸລູກຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນ ກຸ້ເຈິນກອງທຸນໜຸ່ມບ້ານ	42	ໜົງ
ຜູ້ເລີ່ຍວ່ວນມາຍໃໝ່	53	ໜາຍ
ຜູ້ເລີ່ຍວ່ວນມານາດກລາງ	49	ໜາຍ
ຜູ້ເລີ່ຍວ່ວນມານາດເລັກ	65	ໜາຍ
ປະຮານກລຸ່ມຜູ້ເລີ່ຍວ່ວນມ	33	ໜາຍ
ເລີກລຸ່ມໂຄນມ	43	ໜາຍ
ປະຮານກອງທຸນໜຸ່ມບ້ານ	48	ໜາຍ
ຮອງປະຮານກອງທຸນໜຸ່ມບ້ານ	52	ໜາຍ
ກຽມກາຣກອງທຸນໜຸ່ມບ້ານ	45	ໜາຍ
ເໜັງຄູ່ກອງທຸນໜຸ່ມບ້ານ	47	ໜົງ
ເລີກອງທຸນໜຸ່ມບ້ານ	41	ໜົງ
ກຽມກາຣກອງທຸນໜຸ່ມບ້ານປີທີ 2	42	ໜົງ

ຜູ້ຮັບຈໍາງ ກຸ້ເງິນກອງທຸນໜຸ່ມປ້ານ	36	ໜາຍ
ຜູ້ຮັບຈໍາງ ໄນກຸ້ເງິນກອງທຸນໜຸ່ມປ້ານ	35	ໜາຍ
ຊ່າງຫ່ອມເຄື່ອງຈັກ ໄນກຸ້ເງິນກອງທຸນໜຸ່ມປ້ານ	38	ໜົງ
ຜູ້ສູງເສີຍທີ່ນາ ກຸ້ເງິນກອງທຸນໜຸ່ມປ້ານ	52	ໜາຍ

บทที่ 2

การดำรงอยู่ของชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ก่อนการเข้าสู่วิถีการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้โดยอาศัยประสบการณ์ ความรู้ ที่ได้รับการสร้างสรรค์ให้มีความเหมาะสมกับบริบท อันหมายถึงความรู้ที่มีความเหมาะสม สดดคล่องกับพื้นที่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อการบรรลุผลต่อการทำมาหากิน นอกจากนี้ยังมีการสร้างระบบความสัมพันธ์กับครอบครัวสิ่ง ทั้งความสัมพันธ์ในมิติที่เกี่ยวข้องกับสภาพธรรมชาติ ลักษณะชุมชน และความสัมพันธ์กับกลุ่มภายในชุมชน อันแสดงให้เห็นในลักษณะประเพณีของชุมชน การดำรงอยู่ของชุมชนด้วยการมีความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิต การใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติร่วมด้วยการสร้างระบบความสัมพันธ์กับครอบครัวสิ่ง มีนัยถึงการสร้างทุนชุมชนเพื่อทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้

เมื่อทุนชุมชนมีนัยถึงการดำรงอยู่ของชุมชน ดังนั้นตัวกระบวนการเรียนรู้เพื่อที่จะสร้างสรรค์สิ่งสมทุนชุมชนให้มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตจึงมีความสำคัญยิ่ง นอกจากนี้การที่บูรณาการแต่ละชุมชน อันหมายถึง สภาพธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความคิด ความเชื่อของแต่ละชุมชน มีความแตกต่างกัน ก็ย่อมมีผลให้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นภายใต้ความแตกต่างของตัวกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อครอบครัวสิ่งในบริบทหนึ่งๆต่างก็มีเป้าหมายร่วมกัน คือ เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน ดังที่ปรากฏในภาพของชุมชน ไร้ร้อย และชุมชนไร้ข้าวโพดซึ่งมีความแตกต่างกันในเชิงบริบทของชุมชน ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ในการสร้างทุนชุมชนในบางเรื่องซึ่งมีความแตกต่างกัน การคลี่คลายภาพบริบทของชุมชนอันมีความเกี่ยวเนื่องต่อการเรียนรู้ในการสร้างทุนชุมชน แสดงให้เห็นในภาพต่อไปนี้

บริบทของชุมชน

ในชุมชนไร้ร้อย มีปรากฏการณ์แห่งการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับการสร้างระบบความรู้ แรกเริ่มของการสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนปรากฏเมื่อประมาณ พ.ศ.2470 โดยคนกลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยในชุมชน ได้แก่ ชาวไทยในพื้นที่ต่างๆจากภาคกลางซึ่งค่อยๆทยอยเดินทางเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่แห่งนี้ หลังจากนั้นไม่นานมีชาวจีนที่อาศัยเรือลำเลาเดินทางมากจากเมืองจีนเพื่อเข้ามาทำมาหากิน การทำมาหากินที่

เข้ามากับชาวจีนได้แก่ การปลูกยาสูบ กลุ่มของคนจีนต่างด้วยกัน เสาะหาพื้นที่ในการทำไร่ยาสูบ พื้นที่ที่เหมาะสม ได้แก่ พื้นที่สูงหรือที่ดอนซึ่งในอดีตเป็นป่าไม้ ดังนั้นจึงต้องถากถางป่าเป็นพื้นที่ กว้างประมาณ 50-100 ไร่ เนื่องจากการปลูกยาสูบท้องอาศัยพื้นที่เป็นใหญ่ ส่วนชาวไทยมีความรู้ที่ ถูกถ่ายทอดมาจากรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผัก เพื่อให้มีข้าว พืช ผัก เนื้อสัตว์สำหรับบริโภคภายในครอบครัว

วิถีการดำรงชีวิตที่มีความแตกต่างกันระหว่างชาวไทยและชาวจีน มีผลให้ระบบความคิด กิจกรรมการดำเนินชีวิตมีลักษณะเฉพาะที่มีความแตกต่างกัน หากแต่ในความแตกต่างกันของการดำรงชีวิตของชนสองกลุ่มนี้นำไปสู่ระบบความสัมพันธ์ในลักษณะของนายจ้างและลูกจ้างในไร่ยาสูบ กล่าวคือ การปลูกยาสูบในพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ ย่อมต้องอาศัยแรงงานในการปลูก เก็บ หัน มวนยาสูบ ฯลฯ จำนวนมาก ดังนั้นชาวไทยซึ่งไม่มีความรู้ในการปลูกยาสูบจึงเข้ามารับจ้างเป็นลูกจ้างในไร่ยาสูบ และได้รับค่าจ้างเป็นรายวันและเป็นรายเดือน ขณะที่คนจีนเป็นผู้ปลูกยาสูบ และติดต่อตลาดเพื่อการค้า และคนไทยเป็นลูกจ้าง ทำหน้าที่ดูแล ดูแล บำรุงรักษายาสูบ เก็บเกี่ยว ส่วนผลผลิตจากการทำนา각กลุ่มคนไทยก็ได้ขายข้าว แก่กลุ่มคนจีน

ความรู้ของชุมชนไร่ อ้อยในยุคแรกเริ่มของความเป็นชุมชน จึงได้แก่ ความรู้เฉพาะเกี่ยวกับการปลูกยาสูบที่มากับกลุ่มคนจีน และความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าว ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของกลุ่มคนไทย การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการดำรงชีวิตของชนทั้งสองกลุ่มมีผลให้เกิดระบบความสัมพันธ์ในแบบของการพึ่งพิง ซื้อขายแรงงาน ซื้อขายผลผลิตที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ ข้าว วิถีชีวิตของชนสองกลุ่มในยุคแรกเริ่มนี้ มีผลอย่างสำคัญต่อการสร้างความรู้ที่มีทั้งความรู้เฉพาะ ความรู้พื้นฐาน ซึ่งถูกปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้

สำหรับพื้นฐานการดำรงชีวิตของคนอีกกลุ่มนี้ซึ่งแสดงถึงการมีชีวิตที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์สำหรับการบริโภค ประสบการณ์ชีวิตของคนในกลุ่มตั้งกล่าวแสดงให้เห็นในปรากฏการณ์ชุมชนเรื่องไฟ โดยเมื่อประมาณ 180-200 ปีที่ผ่านมา คนจีนกลุ่มเล็กๆ ได้อพยพมาจากเมืองจีนทางตอนใต้เนื่องจากมีฐานะยากจน จึงหนีความเรื้อรังแคนจากประเทศจีนเข้ามาสู่ประเทศไทย โดยการเดินทางทางเรือล่องมาตามแม่น้ำแม่กลองเพื่อแสวงหา生计 ในกระบวนการกินและคนลาวเวียงซึ่งมีเชื้อสายของลาวเวียงจันทน์ อพยพมาจากประเทศไทยและคนลาวเวียงซึ่งมีเชื้อสายของลาวเวียงจันทน์ ประชานิษฐานว่าการอพยพนี้เกิดเนื่องมาจากการขยายตัวของประชากรในประเทศไทย ทำให้ต้องหาที่ดินทำการเกษตรใหม่ ทั้งชาวจีนและลาวเวียงก็มีวัฒนธรรมศึกษาในการแสวงหาพื้นที่ทำการกิน เช่นเดียวกัน จึงได้ยึดลำน้ำแม่กลองเป็นแกนหลัก เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นที่ราบที่เกิดจาก

การทับถมของตะกอนจากแม่น้ำ จึงทำให้ดินมีความสมบูรณ์ และในบริเวณดังกล่าวอยู่มีที่ดินเป็นบางส่วน ความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้หั้งคนจีน และคนลาวเรียกมีความสนใจในผืนดินแห่งนี้ ดังนั้นการจับจองผืนดินเพื่อทำการปลูกพืชต่างๆ ด้วยการค่อยๆ ตาก日光 ต้นไม้ใหญ่จะเจริญ茂盛 แต่เมืองบนที่ดินบางส่วนเท่านั้น ผืนดินที่ถูกเลือกหรือจับจองเพื่อทำการปลูกพืชต่างๆ สามารถใช้ประโยชน์ได้สูง ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะนำสู่การสร้างอาหารสำหรับชาวไทยให้พอกเพียงกับสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น แต่ความเป็นครอบครัวที่เกิดขึ้นมีได้มีความสัมพันธ์ที่แยกขาดออกจากครอบครัวอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่คนสองกลุ่มนี้มีประสบการณ์ชีวิตที่มีความแตกต่างกันได้มาอยู่ร่วมกันเพื่อเป้าหมายในการทำการปลูกพืช ทำให้เกิดการหลอมรวมความรู้ที่แตกต่างกันเพื่อสร้างรากฐานการดำรงชีวิตที่มั่นคง อันเป็นโอกาสหรือช่องทางในการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนความรู้ ปรับเปลี่ยนความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และด้วยการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่มีการดำรงอยู่ร่วมกันของสมาชิกอย่างยาวนาน ทำให้คนในชุมชนมีโอกาสในการเรียนรู้เพื่อเลือกสรรพืชที่ในการทำการปลูกพืชต่างๆ ดังนั้นพืชที่ทำการปลูกพืชต่างๆ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุผลแห่งความสมบูรณ์ของพืชที่นี่เองที่มีผลต่อระบบคิดของคนกล่าวคือ การทำการปลูกพืชต่างๆ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้คนในชุมชนมีความรู้สึกถึงความขาดแคลน ประกอบกับการได้รับผลผลิตที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตอาทิ การมีข้าว พืชผัก ผลไม้ที่พอกเพียงกับชาวไทยแก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งหมายถึงการที่คนได้บรรลุต่อเป้าหมายในการดำรงชีวิตอันทำให้มีกำลังใจในการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตที่มีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

การที่คนจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ภายในบ้านของแต่ละชุมชน มีผลให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ในการที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ หรือภูมิปัญญา ซึ่งถูกจัดรูปแบบของความรู้ให้มีทั้งชุดความรู้เฉพาะที่เกิดขึ้นภายในบ้าน ได้เงินไขแห่งประสบการณ์เดิมของชุมชน และการเป็นชุดความรู้เฉพาะซึ่งต้องอาศัยบุคคลผู้มีความสามารถเฉพาะด้านเพื่อใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ความรู้เฉพาะที่เกิดภายในบ้าน ได้เงินไขแห่งประสบการณ์เดิม ได้แก่ ระบบความรู้ในการทำไร่ยาสูบ สำหรับความรู้เฉพาะด้านอื่นๆ ที่ต้องอาศัยผู้มีความสามารถเฉพาะด้านเพื่อผลแห่งการเสริมสร้างและการก่อรูปของความเป็นชุมชน ได้แก่ ระบบความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพ ระบบความรู้ในการสร้างที่พักอาศัย สวนความรู้อีกประเภทหนึ่งที่คนในชุมชนทุกคนต้องเรียนรู้เป็นพื้นฐาน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ระบบความรู้ในการเก็บหาของธรรมชาติและแปรรูป ระบบความรู้ในการซ้อมเชมเครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อให้คนในชุมชนได้มีอาหารสำหรับ

การบริโภคและมีเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับการเก็บอาหารเพื่อการดำรงชีวิต ระบบความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นภายในชุมชน เป็นความรู้ที่ตอบสนองต่อเป้าหมายในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ความหลากหลายของระบบความรู้ที่เกิดขึ้นภายใต้ภารกิจของคนในชุมชน มีผลให้ชุดความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นชุดความรู้ที่ครอบคลุมในทุกมิติของการดำรงชีวิต ความหลากหลายของชุดความรู้ทั้งความรู้เฉพาะและความรู้พื้นฐานซึ่งถูกผลิตขึ้นภายใต้ภารกิจการดำรงชีวิต มีผลให้เกิดภาพของชุดความรู้ดังต่อไปนี้

ระบบความรู้ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

การเรียนรู้ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์กับชุมชน ลิ่งเนื้อชุมชนและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทั้งในด้านการอาชีพผืนดิน แหล่งน้ำสำหรับการผลิตอาหาร การอาชีพแรงงานจากเพื่อนบ้านในการผลิต และการพึ่งพิงสิ่งเหลือชุมชนเพื่อเป็นกำลังใจในการทำมาหากิน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค การเรียนรู้ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อให้มีอาหารสำหรับบริโภคนับว่าเป็นการเรียนรู้ในขั้นพื้นฐานของชุมชน โดยเฉพาะอย่างการเรียนรู้ในภาคป่าข้าว และการเลี้ยงสัตว์จำพวกวัว ควาย เพื่อใช้แรงงานสำหรับการผลิต การเรียนรู้พื้นฐานดังกล่าวของชุมชนยังรวมถึงการสร้างความรู้ในการเสริมสร้างความสมมูลรณ์แก่ผืนดินเพื่อให้การใช้ประโยชน์จากผืนดินดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ล้วนการเรียนรู้ในการเพาะปลูกอีกมิติหนึ่งซึ่งถูกสร้างให้เป็นความรู้เฉพาะซึ่งเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขอันเป็นประสมการณ์เดิมของชุมชน หรือประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งหมายถึงว่า การที่ชุมชนมีพื้นฐานการก่ออุปของชุมชนที่มีการนำความรู้จากถิ่นฐานเดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ดังนั้นระบบความรู้ทั้งที่เป็นความรู้พื้นฐานของชุมชนและความรู้เฉพาะของชุมชนที่ถูกผลิตภายใต้ความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ของชุมชน ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนเพื่อการดำรงชีวิต มีผลให้เกิดชุดความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ดังต่อไปนี้

ระบบความรู้ในการปลูกข้าว

อาหารหลักของคนในชุมชน “ได้แก่” ข้าว ดังนั้นการปลูกข้าวจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน การปลูกข้าวในแต่ละปีนคนในชุมชนมีการเรียนรู้ว่า จะปลูกอย่างไรเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด หรือมีการเรียนรู้ว่าจะทำอย่างไรเพื่อที่จะให้มีข้าวเหลือไว้บริโภคสำหรับปีต่อไป ด้วยความจำเป็นของข้าวที่ผลิตไว้สำหรับบริโภคเป็นจำนวนมาก หรือเพื่อการเก็บสะสมไว้บริโภคในหน้าแล้ง หรือในช่วงเวลาที่น้ำท่วม หรืออีกสิ่งหนึ่งคือการเก็บสะสมข้าวไว้เพื่อแลกกับของสิ่งอื่นที่คนในครอบครัวไม่สามารถผลิตเองได้ เนื่องจากในหลาย ๆ

ชุมชน หรือในชุมชนอื่น ก็ต้องการข้าวสำหรับการบริโภค ดังนั้นการเรียนรู้ในการปลูกข้าวจึงถูกสร้างเป็นชุดความรู้พื้นฐานที่สมาชิกในครอบครัวหรือสมาชิกในชุมชนต้องเรียนรู้เป็นสำคัญ

การปลูกข้าวให้ได้ผลดี ซึ่งหมายถึงการที่ข้าวมีรวงข้าวที่สมบูรณ์ ปราศจากโรค ต้นข้าวแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรค ต้นข้าวแข็งแรงเมล็ดข้าวมีความสมบูรณ์ เนื่องไปที่สำคัญที่สุดที่ทุกคนต้องเรียนรู้และคำนึงถึงเป็นสำคัญ ได้แก่ การคำนึงถึงการปลูกข้าวที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ อันมีเงื่อนไขในการปลูก ซึ่งได้แก่ ความสมบูรณ์ของผืนดิน ผืนน้ำ อากาศ สัตว์ป่าที่อาศัยในแบบบริเวณนั้น ว่ามีความเกื้อกูลหรือมีลักษณะเหมาะสมต่อการปลูกข้าวหรือไม่ โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับการเลือกพื้นที่หรือการเลือกผืนดินในการปลูกข้าว เป็นการดูว่าผืนดินในชุมชนที่จะใช้ในการปลูกข้าว มีลักษณะอย่างไร โดยคนในชุมชนมีการเรียนรู้ว่า หากบริเวณนั้นเป็นที่สูงหรือเรียกว่าที่ดอน น้ำไม่สามารถท่วมถึงได้ การปลูกพืชที่ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นสิ่งสำคัญ หรือใช้น้ำฝนแต่เพียงแหล่งเดียว จะต้องปลูกข้าวด้วยวิธีใด คนในชุมชนจึงมีการเรียนรู้ว่าการที่จะได้เตรียมดินนั้นสามารถทำได้โดยง่าย เช่นเดียวกันกับบริเวณที่ราบ (การมีผืนดินที่มีลักษณะสูงๆ ต่ำๆ) เพราะฉะนั้นชาวนาจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะปลูกข้าวแบบหยด โดยมีการปรับระดับด้วยการตัดหญ้า และต้นไม้เล็กๆออกก่อนแล้วให้ไม่ป่วยแผลมเจาะดินเป็นหลุมเล็กๆ และมีการหยดเมล็ดประมาณ 5-8 เมล็ด ใช้เท้ากลบดินปากหลุม เมื่อผ่านตกหรือเมล็ดได้รับความชุ่มชื้นก็จะงอกเป็นต้นข้าว และเนื่องจากที่ดอนเป็นที่สูงที่ไม่มีน้ำซึ่ง คนในชุมชนจึงมีการเรียนรู้ว่าจะต้องใช้พันธุ์ข้าวเบา โดยปลูกได้ในต้นฤดูฝนและสามารถเก็บเกี่ยวได้ในปลายฤดูฝน การใช้พันธุ์ข้าวเบาสีบานเนื่องมาจากข้าวໄ่ควรเป็นพันธุ์ข้าวที่มีอายุสั้น ด้วยความจำเป็นว่าเมื่อหมดฤดูฝน ย่างเข้าฤดูหนาว กลางวันจะเริ่มสั้น ต้นข้าวจะต้องออกดอกและสามารถเก็บเกี่ยวได้

ในพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มน้ำซึ่ง เมื่อป่างเข้าฤดูฝน น้ำจะไหลเข้ามาสู่ที่นาทำให้คนในชุมชนໄร่ข้าวโพดเรียนรู้ว่าควรจะปลูกข้าวในรูปแบบใด จึงจะได้ผลผลิตข้าวที่พอเพียงต่อการบริโภคของสมาชิกในครอบครัวตลอดทั้งปี การปลูกข้าวในที่ลุ่มน้ำที่มีถึงด้วยวิธีการทำนาตามจังหวัดคิดขึ้น โดยการทำนาตามน้ำจะต้องเรียนรู้ในการเตรียมดิน เนื่องจากดินในที่ราบบ้านที่มีถึงได้มักจะเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ การเตรียมดินจึงไม่ใช่สิ่งที่ยากลำบาก การเตรียมดินจึงใช้วิธีการไถ ซึ่งเรียกว่า ไถด้วยอาศัยแรงงานจากชาวบ้าน การไถชั้นนี้ก็เพื่อเป็นการกลับคาดินชั้นล่างซึ่งมีอยู่ข้างบน พลิกเศษหัวดินลงไปข้างล่าง การทำเช่นนี้เป็นการเรียนรู้ว่าจะทำให้วัชพืชต่างๆ ในนาข้าวถูกชุดขึ้นมาเพื่อให้รากได้โคนเดด และทิ้งไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ เพื่อเป็นการทำลายวัชพืช หรือจำกัดขอบเขตของวัชพืช สำหรับการไถในช่วงต่อมาเป็นการไถแปร เป็นการไถเพื่อช่วยอยู่ดินทำให้วัชพืชหลุดออกจากการยึดเกาะระหว่างรากกับดิน จากนั้นจะเป็นการคราดเพื่อช่วยให้เกิดการย่อยดิน ซึ่งซึ่งของคราด

จะช่วยให้รากของหญ้าหลุดออกจากดิน เมื่อวัชพืชหลุดออกจากแล้วก็จะติดซึ่ค่าความร่วมกันอยู่เป็นที่สามารถเก็บออกได้โดยง่าย หลังจากเตรียมพื้นที่สำหรับการทำนาแล้วชาวนา ก็จะเรียนรู้ในการเตรียมต้นข้าวหรือที่เรียกว่าต้นกล้า โดยการเพาะกล้า ซึ่งเป็นการนำพันธุ์ข้าวมาใส่ไว้ในโถง ใส่น้ำลงไปให้ท่วมเมล็ดข้าวประมาณ 1 วัน นำไปตองซึ่งเรียงชื่อว่า กันหลาฯ ไปสำหรับวางเมล็ดข้าว และใช้ฟางที่ซุ่มน้ำวางทับไว้จนหนา อดน้ำให้ชุ่มทั้งเข้า เย็น วิธีการนี้เรียกว่า หุ้มข้าว การหุ้มข้าวนี้ทำไว้ประมาณ 2-3 วัน รากของต้นข้าวจะงอกออกอกราก ซึ่งหมายความว่า ต้นข้าวนั้นพร้อมที่จะหว่านในแปลงกล้าได้ หลังจากนั้นก็จะถอนกล้าไปปักดำ เมื่อได้ผลผลิตข้าวแล้วคนในชุมชนก็มีการเรียนรู้ที่จะแบ่งข้าวที่ได้ไว้เป็นส่วน ๆ ได้แก่ ส่วนหนึ่งจะเก็บไว้ทำพันธุ์สำหรับปลูกในปีต่อไป ส่วนหนึ่งเก็บไว้กินโดยเก็บไว้ในยุงชา อีกส่วนหนึ่งเตรียมไว้เพื่อนำไปแลกกับอาหารอย่างอื่นที่ครอบครัวไม่สามารถผลิตได้

ระบบความรู้ในการปลูกถั่วเขียวเพื่อช่วยเพิ่มความสมบูรณ์ของดิน

สืบเนื่องมาจากถูกการทำที่มีความยาวนาน ดังนั้นก่อนถึงฤดูทำนาคนในชุมชนจึงพยายามคิดที่จะปลูกพืชชนิดอื่นเพื่อใช้เป็นอาหาร การปลูกถั่วเขียวเป็นการเรียนรู้เพื่อให้มีอาหารประเภทอื่นสำหรับบริโภค เนื่องจากถั่วเขียวสามารถนำมาตัดแปลงเป็นอาหารหวานได้ นอกจากนี้ยังเป็นพืชอายุสั้น เก็บเกี่ยวผลผลิตได้เร็ว ดังนั้นจึงมีการทดลองปลูกถั่วเขียวก่อนการปลูกข้าว การปลูกถั่วเขียวในลักษณะเช่นนี้คนในชุมชนพบว่ามีผลให้ต้นข้าวเติบโตอย่างสมบูรณ์ ขณะเดียวกันต้นถั่วเขียวจะสมบูรณ์ด้วยแม้ว่าในช่วงนี้จะมีน้ำธรรมชาติน้อยก็ตาม ดังนั้นการปลูกถั่วเขียวในนาข้าวจึงถูกถ่ายทอด แนะนำสืบท่องกันมา นอกจากนี้ยังมีการทดลองปรับเปลี่ยนปลูกถั่วเขียวในช่วงหลังจากการทำนา โดยชาวนาบางคนให้เหตุผลว่าการปลูกถั่วเขียวหลังจากการทำนาเป็นสิ่งที่เหมาะสม สืบเนื่องมาจากการหักห้ามของหญ้าหลุดออกจากดิน ช่วงเวลาที่น้ำยังเป็นช่วงที่น้ำได้ดินยังคงมีความชุ่มชื้น ดังนั้นการปลูกถั่วเขียวในช่วงเวลาดังกล่าวจะเป็นผลผลอยได้ให้ต้นถั่วเขียวเติบโตได้ดี การปลูกถั่วเขียวของชาวนาในช่วงเวลาที่มีความแตกต่างกันนั้น นำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่ข้อค้นพบที่ว่า การปลูกถั่วเขียวทั้งสองระบบ ต่างก็มีคุณค่า เพราะนอกจากจะทำให้ผืนดินมีความสมบูรณ์ แล้วยังช่วยให้มีอาหารชนิดอื่นสำหรับการบริโภค และช่วยให้มีรายได้เสริม

ระบบความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชน ได้แก่ การเลี้ยงวัวพื้นบ้านหรือวัวไทย ระบบความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงวัวพื้นบ้านถูกผูกโยงเข้ากับการทำงาน เนื่องจากวัวเป็นสัตว์ที่ใช้ทำงาน ความผูกพันกับวัวพื้นบ้านมาตั้งแต่แรกเริ่มทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการที่จะอยู่ร่วมกับวัว เพื่อให้วัวช่วยเหลือในการทำมาหากิน ได้แก่ การทำงาน ดังนั้นจึงมีการสร้างความคุ้นเคยกับวัวโดยการตั้งชื่อวัวตามลักษณะ เช่น ชื่อ คำ แดง จากนั้นก็นำวัวไปฝึกหัดโถina เช่น ถ้าต้องการให้วัวที่โถina เป็นแล้วอยู่ต้านข้ายเพื่อเป็นตัวนำ วัวที่ฝึกให้มีอยู่ต้านขวาเป็นผู้ตัวนำ ถ้าต้องการเลี้ยงขาวา คนฝึกจะพูดว่า ถ้าด แล้วกระดิกเขือกด้วยข้าย ถ้าวัวตัวขวานำ หากต้องการเลี้ยงข้าย ก็พูดว่า ทูน แล้วกระดิกเขือกด้วยตัวขาวา ถ้าต้องการหยุด ก็พูดว่า ยอด แล้วกระดิกเขือกด สำหรับช่วงเวลาที่หมดหน้ากากการทำงาน ก็จะเป็นช่วงเวลาที่คนและวัวได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างเต็มที่ โดยคนจะไปหาญ้ำให้วัวกิน และให้วัวพักผ่อนให้เต็มที่ พร้อมทั้งจดที่พกให้วัวนอนใต้ถุนบ้าน นอกจากนี้ยังมีการทำพิธีสูญวัตถุเพื่อสร้างกำลังใจก่อนที่จะทำงานในช่วงต่อไป และหลังจากเสร็จการทำงานก็จะเป็นการบอกขอบคุณวัวเพื่อให้วัวได้พักผ่อน ระบบความรู้ที่เกิดจากความสมัพนธ์ระหว่างคนกับวัวซึ่งเกิดขึ้นภายใต้บริบทของการทำงาน หากิน เป็นการเรียนรู้ซึ่งนำไปสู่การตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

ระบบความรู้ในการทำไร่ยาสูบ

ยาสูบได้ถูกนำมาปลูกโดยกลุ่มคนจีนและผลิตโดยกลุ่มคนจีนแค่ที่อยู่พลงเรื่อยมาอยู่ในชุมชนไว้ช้อย เมื่อประมาณ 70 ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ผู้ที่เข้ามาปลูกยาสูบมักจะเป็นเพศชาย สีบเนื่องมาจากการปลูกยาสูบต้องอาศัยกำลังจากผู้ที่แข็งแรง กิจกรรมในการปลูกยาสูบมีมากมายนับตั้งแต่การหักรังถางปา เพื่อให้มีพื้นที่ที่กว้างใหญ่เพียงพอต่อการทำไร่ยาสูบ สำหรับการปลูกยาสูบนั้นกลุ่มคนจีนมีการเรียนรู้ที่จะใบนาพันธุ์ยาสูบในส่วนที่เป็นดอยของยาสูบมาเพาะก่อน แล้วจึงปลูก โดยก่อนการปลูกนั้นจำเป็นต้องมีการเตรียมผืนดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไถ คราด หว่าน เพาะเป็นต้นปลูกใส่ปุ๋ย เมื่อยาสูบแก่แล้วก็มีการหักยาสูบ ซึ่งเป็นเวลา 2-3 เดือน จึงจะสามารถหักยาสูบได้ ในเรื่องของการบำบัดรักษายาสูบนั้น เมื่อมีแขนงของยาสูบเกิดขึ้น ก็จะมีการหักแขนง และมีการดูแลเสมอ กับการเลี้ยงลูกอ่อน สำหรับการเพาะพันธุ์ยาสูบนั้นเริ่มต้นจากการเก็บดอกแก่ของยาสูบตากแดดไว้ให้แห้งเป็นเวลา 1-2 วัน ต่อจากนั้นมีการแคะเมล็ดแข่น 2-3 วันพอน้ำแตกต้นอ่อน หลังจากนั้นก็นำเมล็ดที่เพาะได้ไปห่วนในผืนดินที่มีการเตรียมไว้ 2-3 วันก็แตกเป็นต้น มีการย้ายกล้ามาริ่ง และการเตรียมดินเป็นหลุม แล้วนำต้นที่ออกได้ลงปลูก โดยที่ไม่ต้องใส่ปุ๋ย หลังจากนั้นก็

ใช้เวลาประมาณ 2-3 เดือน เพื่อให้มีการ habn'amarad ในช่วงเวลา เช้า เย็น ทุกวันโดยอาศัยน้ำจากบ่อที่เราขุดได้ หลังจากนั้นเวลา 7-8 เดือนก็จะมีการเริ่มนึ่งเก็บใบยาสูบมาบ่มให้สุก และนำไปยาสูบมาซีกกระดูกออกแล้วก็นำมาหั่น หลังจากนั้นก็จะให้มีการตากใบเป็นแห้งโดยการคลื่อออก เป็นการตากให้แห้ง แล้วนำมามวนด้วยกระดาษมวนยา ซึ่งเป็นกระดาษฟาง วางไว้เป็นแท่ง และเอาแมงทับเอกสารไว้ เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการในการมวนยาสูบแล้ว กลุ่มคนเจ้าก็จะนำยาสูบที่มวนแล้วไปขายที่ตลาดในเมือง

การจัดการในการปลูกยาสูบนั้น กลุ่มคนเจ้าซึ่งอยู่ในฐานะของเจ้าของพื้นที่ในการปลูกยาสูบ ได้มีการจ้างให้กลุ่มคนไทยในชุมชนเป็นลูกจ้างในการทำไร่ยาสูบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการของการที่ต้องใช้แรงงาน กลุ่มคนไทยที่เข้ามาเป็นลูกจ้างในไร่ยาสูบส่วนใหญ่แล้วก็มีหน้าที่ในการเตรียมพื้นที่ ซึ่งอาจจะใช้แรงงานจากวัว ควาย การใช้แรงงานในการปลูกยาสูบ การดูแล รดน้ำยาสูบ การหักแยกยาสูบ การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากยาสูบเพื่อนำมาใช้หั่น ตาก มวน ดังนั้นกลุ่มคนไทยที่ร่วงจากการทำงาน ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ จะเข้ามาเป็นลูกจ้างของกลุ่มคนเจ้า ซึ่งทำให้กลุ่มคนไทยมีรายได้ ค่าจ้างที่ได้มีทั้งค่าจ้างรายเดือน คือเดือนละ 3 บาท

ระบบความรู้ในการหาของธรรมชาติและการแปรรูป

ชีวิตที่ต้องดำเนินต่อไปของคนในชุมชนที่ได้วางเป้าหมายในการดำรงชีวิตให้กับตนเอง ในลักษณะของการมีอาหาร เครื่องใช้ที่พอเพียงต่อการบริโภคในครอบครัว หรือในชุมชน ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญ การดำรงชีวิตที่อยู่ท่ามกลางสภาพธรรมชาติ ผืนดิน ผืนน้ำ ผืนป่า มีผลให้คนในชุมชนต่างเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางสภาพธรรมชาติเหล่านี้ โดยที่จะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้มีคุณค่าต่อการทำมหาภิกายนอย่างไร ดังนั้นคนในชุมชนต่างจะหันถึงคุณค่าของธรรมชาติในฐานะของการเป็นแหล่งการเรียนรู้ ที่ทำให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตที่เป็นปกติสุข ดังนั้นธรรมชาติจึงเปรียบเสมือนผู้ที่พระคุณที่มีสามารถตีค่า หรือคิดเป็นมูลค่าได้ ด้วยฐานคติแห่งการมองว่าธรรมชาติเป็นผู้ให้ชีวิต ให้แหล่งการทำมหาภิกายน ดังนั้นคนในชุมชนจึงมองว่าตนเองนั้นอยู่ในฐานะของการเป็นผู้พึงพิงหรืออาศัยธรรมชาติ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การเก็บหาของธรรมชาติจึงมิได้เป็นการแสดงผลประโยชน์แบบชุดเดียวจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นกรวดดีดป่าไม้ สัตว์ป่า เพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างขาดความตระหนักถึงการเป็นผู้พึงพิงธรรมชาติแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้าม การจับสัตว์ป่า การหาของธรรมชาติ เป็นการใช้ประโยชน์เฉพาะเพียงแค่ความจำเป็นเท่านั้น มิได้ใช้ประโยชน์ในลักษณะของการทำลาย หรือเก็บสะสมไว้ในปริมาณมากเกินความจำเป็น

นอกจ้ากการหาของธรรมชาติเพื่อการบริโภคและเลอกเปลี่ยนเป็นบางส่วนแล้ว หากธรรมชาติเหล่านั้นมีความสมบูรณ์และมีจำนวนมาก คนในชุมชนจึงมีการเรียนรู้ที่จะนำของธรรมชาติเหล่านั้นมาปรุง ซึ่งหมายถึงการวางแผนเตรียมรับสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ เพื่อให้สามารถในครอบครัวและชุมชนมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต สภาพการณ์ต่างๆที่คนในชุมชนคาดว่าจะจะเกิดขึ้นได้แก่ การเกิดภาวะน้ำท่วม ฝนแล้ง ซึ่งหากเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ขึ้น การเตรียมความพร้อมในด้านอาหารก็นับว่าเป็นการสร้างหลักประกันแห่งความมั่นคงปลอดภัยได้เป็นอย่างดี

การหาของธรรมชาติเพื่อการมีอาหารสำหรับบริโภค แลกเปลี่ยนหรือเพื่อการสะสมด้วยกระบวนการปรุงอาหาร เพื่อการมีอาหารสำหรับบริโภคในยามขาดแคลน หรือในยามที่ไม่สามารถออกไปหาของธรรมชาติได้นั้นสะท้อนให้เห็นจากภาพของชุมชนซึ่งแสดงล้อมไปด้วยป่าไผ่ โดยคนในชุมชนต่างเรียนรู้ในอันที่จะนำหน่อของต้นไม้มากิน การไปหาหน่อไผ่นั้น จะไปกันเป็นกลุ่ม เนื่องจากการเข้าไปในป่านั้นจำเป็นที่จะต้องช่วยเหลือกัน ทั้งในเรื่องของการช่วยเหลือกันในการป้องกันภัยจากโรคสัตว์ป่า การแบ่งหน้าที่กันในการเก็บหาของธรรมชาติ เช่น การปุงอาหารสำหรับบริโภค เมื่อต้องพากค้างคืนในป่า การระแวดระวังภัยจากผู้บุกรุก การร่วมคิด ร่วมเดินทางไปเป็นเพื่อนกัน ดังคำสัมภาษณ์ของคุณตาท่านหนึ่ง ซึ่งมีอายุ 79 ปี และมีประสบการณ์ในการหาของธรรมชาติที่ว่า "...ไปหาหน่อไม้ ไปกันหลายคน เกรวี่ยนหลายคน หายใจลำบาก หายใจลำบาก หน้าได้ คนไหนปอกก็ปอก คนไหนใส่ก็ใส มีหลายคน พากผู้หญิงกหบงบ้าง ทำหน่อไม้บ้าง เวลาออกหาน่อไม้ ก็ต้องมีคนเลี้ยงวัวสักสองคน ฝากกัน ฝ่าเกรวี่ยน เพื่อป้องกันขโมย ..." การไปหาหน่อไม้ด้วยกันมีหลักคิด เพื่อที่จะช่วยกันให้กิจกรรมการหาของไม้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยการจัดแบ่งภาระหน้าที่ตามความสามารถของแต่ละคน เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลซึ่งกันและกันในกิจกรรมอยู่ อันนำไปสู่ภาพความสามัคคีของกิจกรรมหลัก สำหรับการเก็บหาน่อไม้ ต้องอาศัยการสำรวจว่าป่าไผ่บริเวณนั้นมีรอยของคนอื่นที่หาได้ก่อนแล้วหรือไม่ โดยการสังเกตว่าบริเวณนั้นไม่มีครบหั้งตัน หรือว่ามีแต่ตอ หากเหลือแต่ตอ ก็แสดงว่าหน่อไผ่ถูกตัดไปใช้ประโยชน์ก่อนหน้านี้แล้ว จึงไม่ต้องเสียเวลาในการหยุดและหาในพื้นที่นั้น หากในบริเวณนั้นยังมีหน่อไม้เป็นจำนวนมาก คนจึงจะหยุดหาน่อไม้ และจะมีการจัดที่สำหรับการพักแรม การเรียนรู้ในอันที่จะหยุดพักแรมเพื่อหาของธรรมชาตินี้ สะท้อนให้เห็นระบบคิดของคนในอันที่จะร่วมมือกันในการทำมาหากิน ซึ่งปรากฏในคำสัมภาษณ์ของคุณตาท่านที่กล่าวถึง ว่า

"...ถ้าไปที่ดงนี้ ยังไม่มีคนหลังก็ อื้หิ มองไปนี่หน่อไม้ทั้งนั้นเถอะ ก็เอาละเว้ย ตรงนี้จะเว้ย ให้เป็นที่ว่าง พ้อให้วางล้อ ก็เป็นหมู่ๆเอาล้อมกันหมด วัวด้วย วัวนี้ก็ต้องมีคนอยู่ เลี้ยงนะ เราก็ฝาก แล้วจัดให้คนนี้อยู่ฝ่าเกรวี่ยน ไอ้ที่ไปหา

ในปากไปหา ไปด้วยกันก็ต้องดูกัน ช่วยกัน ในป่านะ เรายาจะ ถูมีดู
ไม่เอาหรอง อย่างนี้ไปไม่ได้หรอง ไปด้วยกันนะ มันก็ต้องช่วยกัน
คนหักก็หัก เรายังคงชัก เราก็เขี่ยอกมาให้พัน เดียวเขาเก็บเอง
เราตามหา ก็ตามเก็บกันไปเรื่อยล่ะ ค่ายาหาบกันไป..."

นอกจากนี้ในการเลือกหน่อไม้ ยังมีเทคนิคในการเลือกเพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์ ไม่ได้เก็บหมาย
ทุกส่วน ดังที่คุณตา เล่าประสบการณ์ว่า

"...หน่อไม้มันขึ้นยาว ก้าชักได้ก็ค่อยชัก (ตัด) ก้าชักต้องให้ติดโคน
ติดดินถ้ามันยาว ก็จะว่าอ่อนล่ะ ไม่ใช่ว่าก้านหน่อยๆ เอาหั้งหมด
มันก็ใช้ไม่ได้ มันก็แข็ง จะจะไม่เข้าอึก..."

การเก็บหน่อนไม้ป่า ไม่ได้กระทำแบบไร้ขีดจำกัด หรือขุดรื้อส翩พร้อมชาติ แต่เป็นการใช้
ประโยชน์โดยการผูกโยงการดำรงชีวิตเข้ากับส翩พร้อมชาติ ดังนั้นการเก็บหน่อนไม้ จึงมีเป้า
หมายเพียงเพื่อพอกินภายในครอบครัว หรือ ขยายบ้านเพื่อนำเงินมาแลกซื้ออาหารชนิดอื่นที่ชุมชนไม่
สามารถผลิตได้ โดยคำสั่งภาคราชณ์ที่สะท้อนระบบคิดนี้ ได้แก่ "...เก็บหน่อนไม้มันก็ใส่ในนั้น ก็จะดู
จะดูว่ามันได้เท่าไร ก็เอาเท่านั้น ขึ้นอยู่กับตัวเราเอง ว่าตัวเราเองจะจะว่ามันจะได้สักเท่าไร ก็พอ
ก็กลับกัน..."

การเก็บหาของธรรมชาติซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน มีผลให้
คนในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจ แสดงความต้องการของตนเอง หมายถึงการมีเป้าหมายเป็นของตนเอง
และการทำกิจกรรมต่างๆเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายของตนเอง ด้วยระบบคิดเช่นนี้มีผลให้คนในชุม
ชนมิได้ถูกจำกัด และถูกกำหนดขอบเขตทางความคิด และขอบเขตของการเรียนรู้ ดังนั้นการเรียนรู้
ในการเก็บหาของธรรมชาติจึงเกิดขึ้นได้ในทุกช่วงเวลาตามที่คนในชุมชนมีความต้องการสิ่งเหล่านั้น
สำหรับการดำรงชีวิต

นอกจากนี้ชุมชนยังมีภาระวางแผนสำหรับมืออาชีวกริโภค โดยในช่วงชีวิตหนึ่งของคนในชุมชน
ต่างก็ต้องการการดำรงชีวิตที่มีความสุข ซึ่งหมายถึงการมีอาหารอย่างพอเพียงสำหรับการบริโภคใน
ครอบครัว การมีความปลดลดภัยจากความเปลี่ยนแปลงจากธรรมชาติ เช่น การเกิดน้ำท่วม ฝนแล้ง
ดังนั้นการมีความสุขในแง่ของความปลดภัยนั้นเป็นสิ่งที่คนในชุมชนต่างดำเนินถึงเป็นอย่างมาก เมื่อ
ส翩พร้อมชาติมีความเปลี่ยนแปลง จึงเกิดการเรียนรู้ในการที่จะเตรียมความพร้อม หรือมีภาระ

แผนล่วงหน้าว่าจะทำอย่างไร สิ่งแรกที่มีความสำคัญเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ได้แก่ การเตรียมความพร้อมในเรื่องอาหาร โดยมีการเรียนรู้ที่จะให้คนในชุมชนได้มีอาหารบริโภคอย่างพอเพียงตลอด 2-3 ปี การเก็บอาหารเพื่อให้สามารถบริโภคได้อย่างยาวนาน นั้นคนในชุมชนมีการเรียนรู้ในการถนอมอาหารเพื่อให้อาหารไม่เน่าเสีย และสามารถเก็บไว้ได้ยาวนาน ดังปรากฏในคำสัมภาษณ์ที่ว่า "...หน่อไม้ดองนี้ก็ไม่ยากหรอก ตัดหน่อ แล้วก็ใส่ กลบใส่ๆ เอาเกลือลงไป แล้วก็ราดๆ แล้วก็จับดึงกระแทกๆ ใส่ลงไป หน่อไม้มันทำไม่ยาก กระแทกๆ ใส่ไอง อยู่ได้นานใช้ปีห้ามีกินไม่หมด..."

ส่วนในทุ่งนา ลำน้ำ คนในชุมชนต่างได้อาศัยน้ำในทุ่งและน้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง เป็นที่สำหรับจับสัตว์น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหา กุ้ง หาปลา เพื่อบริโภค การเรียนรู้ในการหาปลา กุ้ง เป็นการเรียนรู้ที่คนในชุมชนจะต้องมีความรู้ว่าเมื่อไหร่น้ำลง เพราะหากน้ำลงแสดงว่ามีปลา มีกุ้งมาก นอกจากรู้สัมภัยต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับลมหนาว หมายความว่าหากลมหนาวพัดมา แสดงว่าช่วงเวลา น้ำปลา และกุ้งกำลังจะมา ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า "...น้ำมันจะลงแล้ว เดือน 12 นี้มันต้องลงแล้ว รู้สึก พลมไมยกันนี่ เอาแล้ว ก็ลมหนาวไว เค้าเรียกว่าลมยก ตาก็จดแจงออกล่ะ โอ๊ะโน มันเต็ม คนหาบกันหาบไม่ทันหรอก..."

การเรียนรู้ในการที่จะสร้างความสมพันธ์กับธรรมชาติเพื่อให้จับสัตว์น้ำไว้เพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงนั้นเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลา โดยอาศัยการสังเกต การเฝ้าดูธรรมชาติของแหล่งน้ำ ธรรมชาติของสัตว์น้ำ เฝ้าดูทิศทางลม และเชื่อมโยงการเรียนรู้ดังกล่าวจนกระทั่งสามารถจับสัตว์น้ำได้ จึงจะถือว่าบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า "...ต้องไปช้อนกุ้ง ตอนเข้ามีด มันติดเป็นตอนๆ ตอนเข้ามันก็ติดแต่เข้ามีด ตอนสายๆ หน่อนอยมันไม่ค่อย ติดนานๆ ไปพอเย็นเข้ามันก็ติดอีก มันไม่ได้ติดทั้งวันนะ ไปทุกวันๆ ก็ลองดูว่าเข้านี่ เข้ามีดไปลง ไปดูอีกที เข้ามีดนี่ก็ติดดี บางคุณ บางคุณเข้าก็ไม่ค่อยติด มันเป็นบางวัน บางวันก็สายๆ หน่อนอย มันก็ติดดี บางทีบ่ายๆ ก็ติดดี เราก็ต้องอยู่ทั้งวันไป..."

เมื่อสามารถหาของธรรมชาติจำพวกกุ้ง ปลาได้แล้ว หากของธรรมชาติเหล่านั้นมีเป็นจำนวนมาก คนในชุมชนก็มีการเรียนรู้ที่จะเก็บรักษาอาหารธรรมชาตินี้ไว้สำหรับบริโภคอย่างพอเพียงตลอด 2-3 ปี ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

"...ก็ไปกันล่ะ พอเข้าๆ สายๆ หน่อนอยก็ทอดแทน หาปลา
ไอ์พากทอดແಡเค้าก็ทอด ไอ์พากช้อนกุ้งก็ช้อน ก่อนนี้ไม่เคยซื้อกะบี

น้ำปลาหรอก ทำเอาทั้งน้ำเมลย มาตอนนี้ต่อน้ำไม่มีน้ำแล้ว
 ก็ถุ่งเคล้ากับเกลือ ใส่กะละมังไว้ พรุ่งนี้ก็เอาไปตากแดด
 ใส่กะละลงขึ้นตากแดด พอเวลาแห้งเรก็ใส่ครกตำ เอาสาภมือตำ
 มีตะแกรงถูก เอามาร่อน เอาที่ป่นานะ ถ้าไม่ดีก็ทิ้งไป
 ใส่กะละมังก้อเอามาเคล้าน้ำให้มันพอเบี่ยง จนติดก้อใส่โいろ ตั้งตากแดด
 เดียวมันก้อเป็นกะปิ น้ำปลา ก้อปลาเคล้ากับเกลือ บางคนก้อเอาปลาแห้งสัก
 สองสาม เกลือสาม ของตาเอาปลาสาม เกลือหนึ่งก้อใส่พอเคล้าๆ
 มากก้อมาต้ม ตั้งไวเดียวมันก้อเป็นเอง ก็หดลายเตือนเหมือนกัน 2-3 เตือน
 กะปิ น้ำปลาเก็บไว้ได้นาน น้ำปลาเนกินไปได้จนไอน้ำหัวน่าดูดหมดแล้ว
 เราก้อเอาน้ำเกลือเติมเข้าไปอีก เติมน้ำหางอีก ใช้ได้ ...”

นอกจากการเรียนรู้ในการหาปลาและหาถุงสำหรับบริโภคแล้ว ยังมีการเรียนรู้ในการหาไก่ป่า สืบเนื่องมาจากสภาพชุมชนส่วนใหญ่เต้มไปด้วยป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งพักอาศัยของไก่ป่า คนในชุมชนที่เคยไปเสาะหาหน่อไม้ในป่าต่างก็เคยเห็นไก่ป่า หรือได้ยินเสียงของไก่ป่าขัน ดังนั้นจึงเกิดการเรียนรู้ที่จะทดลองนำไก่ป่ามาใช้บริโภคเป็นอาหาร การเรียนรู้ในการที่จะหาไก่ป่าสำหรับการบริโภค สะท้อนให้เห็นในคำสัมภาษณ์ที่ว่า “...รู้สิไก่ป่ามา ก็คงไม่มันเยอะนี่ ก่อนนี้มันขัน พอยืนๆตัววันตากดินมันก็ขัน เราก็ฟังเสียง ว่ามันขันตรงไหน พอยืนๆตัวนี่น่ะ พอมีดีขึ้น เราก็ไปเอาไฟสอง คบเนเอง คบเน ถูกสิ ก็เราฟังไป ก็ไม่ห่างกันนะ ก็ฟังใกล้ๆ นะขอบ ไม่เงี้น มันเห็นเรา ก็ชอบเข้าไป มันอยู่ในดงเนี่ยะ เราก็อยู่อย่างนี้ บังตันไม่ ไม่ต้องเข้าไปใกล้ที่เดียว ถ้าอย่างมันขันตรงไหน มันก็ต้องนอน อยู่ตรงนั้น ไม่ไปไหนนะ...”

การเรียนรู้ในการหาไก่ป่าเพื่อนำมาปุงอาหาร เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายใต้สภาพชุมชนชาติ ของชุมชน กล่าวคือ คนในชุมชนต้องมีกระบวนการสังเกตก่อนว่า ช่วงเวลาใดที่ไก่ป่าจะออกมาระหว่างอาหาร ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีความเหมาะสมต่อการออกไปหาไก่ป่า เมื่อมีการสังเกตแล้วพบว่า เวลาที่มีความเหมาะสม ได้แก่ ช่วงเช้ามืด โดยจะมีการนำไก่ที่เลี้ยงให้ซึ่งเป็นไก่เจ้าปล่อ (คนในชุมชนเรียกว่าต่อ) หรือเรียกว่าออกไปห้าท้ายให้ไก่ป่าออกมาระหว่างคืน ด้วยวิธีการตั้งกล่าวของคนในชุมชนในการที่จะทำให้ไก่ป่าออกมาระบากภูตัว ก็สืบเนื่องมาจากภารกิจและสัมผัสกับป่าธรรมชาติมาอย่างช้านาน จึงทำให้รู้จักนิสัยของไก่ป่าเป็นอย่างดีว่าเป็นสัตว์ที่รักและหวงเหงนถิ่นฐานของตนเองมาก ซึ่งก็หมายความว่าหากมีสัตว์ หรือผู้บุกรุกเข้ามายังที่ที่มันอาศัยอยู่ ไก่เจ้าของพื้นที่ก็จะออกมานะ

ขับไล่ ดังนั้นการจับไก่ป่าจึงได้ผ่านกระบวนการแผนดำเนินการจับไก่ป่าโดยการหาไก่มาล่อ แล้วเตรียมกับตักสำหรับจับไก่ป่า ด้วยการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนสร้างระบบความสัมพันธ์กับชุมชนชาติ ซึ่งได้แก่ สัตว์ป่า ผืนป่า และเพื่อนบ้านในชุมชน สร้างเป็นชุดความรู้ และมีการส่งต่อความรู้ ผ่านคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า โดยการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยการสังเกต และความอดทนในการที่จะใช้ผืนป่า และสัตว์ป่าให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต

ระบบความรู้ในการผลิต ช่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้และอื่นๆ

การผลิต ช่อมแซมเครื่องมือ อุปกรณ์ในการทำมาหากินเพื่อทำให้การทำมาหากินเป็นไปอย่างสะดวก และช่วยให้ได้รับอาหารอย่างพอเพียง การเรียนรู้ในการที่จะผลิต ช่อมแซมเครื่องมือ อุปกรณ์ในการทำมาหากินที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนชาติ เนื่องมาจากวัสดุในการทำเครื่องมือดังกล่าวล้วนได้มาจากชุมชนชาติแบบทั้งสิ้น ชาวบ้านจึงต้องเรียนรู้ว่าวัสดุในชุมชนได้สามารถนำมาผลิตเครื่องมือ เครื่องใช้ชนิดต่างๆได้ เช่น การนำไม้ไผ่มาสานเป็นกระบุงสำหรับใส่ข้าว การนำไปมาพันเป็นเชือกสำหรับล่ำภัว เป็นต้น นอกจากนี้การเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนยังเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากการสานเครื่องมือบางอย่างต้องอาศัยความชำนาญของผู้ทำ ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้จึงต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้และผู้รับการถ่ายทอดความรู้เป็นสำคัญ ซึ่งอาจขยายไป nokjarkwadong.com ครอบคลุมได้ด้วย อุปกรณ์ต่างๆเหล่านี้ชาวบ้านนำมาใช้สำหรับ ใส่เครื่องสักการะสำหรับการทำบุญ ขอพรจากสิงคากดีสิกห์ ด้วยระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวของความรู้ที่สร้างขึ้น มีผลให้ความรู้ที่สร้างขึ้นเป็นสิ่งที่มีคุณค่า เพราะความรู้มิได้แยกขาดออกจากชีวิตของคน

นอกจากการเรียนรู้ในการที่จะผลิต ช่อมแซมเครื่องมือ อุปกรณ์ในการทำมาหากินแล้ว ภายในชุมชนยังมีการเรียนรู้ในการทอผ้า และเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งเครื่องนุ่งห่มเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญเนื่องจากเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มช่วยให้มีสุขภาพดี หมายถึงการมีร่างกายที่อ่อน健 กรมมีเสื้อผ้าที่เหมาะสม สมสำหรับการ去做ทำงานในท้องไถ ท้องนา การเรียนรู้ในขั้นที่จะผลิตเครื่องนุ่งห่ม เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นท่ามกลางสภาพธรรมชาติ กล่าวคือ วัสดุที่ใช้ทำเครื่องนุ่งห่มก็อาศัยวัสดุที่ได้จากต้นไม้ในป่า คุณเป็นเพียงผู้อาศัยพึงพาธรรมชาติ ดังนั้นจึงมิได้มีการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติจนเกินความจำเป็น ดังจะเห็นได้จากการที่คนในชุมชนส่วนใหญ่จะมีเสื้อผ้ากันไม่มาก และมีการใช้เสื้อผ้าอย่างคุ้มค่า

ระบบความรู้ในการสร้างที่พักอาศัย

การมีแหล่งพักพิงที่มีความมั่นคง ปลอดภัย เป็นสิ่งที่มีสำคัญสำหรับคนในชุมชน เนื่องจากที่อยู่อาศัยเป็นเพียงที่ที่ซึ่งร้อยรัดให้เกิดสำนึกของความเป็นครอบครัว มีการส่งผ่านความรัก ความผูกพัน การช่วยเหลือกันในการทำมาหากินเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีชีวิตที่มีความสุข ดังนั้นที่พักอาศัยจึงมีความสำคัญ การเรียนรู้ในการสร้างที่พักอาศัยจึงต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ทั้งในด้านความเหมาะสมกับสภาพธรรมชาติ ทิศทางลม ความปลอดภัย ความร่มรื่น ความเงียบๆ เพื่อให้สมาชิกทุกคนรู้สึกถึงความปลอดภัยและความอบอุ่น

การที่ที่พักอาศัยเป็นศูนย์รวมของความเป็นครอบครัว มีผลให้การสร้างที่พักอาศัยมีความสำคัญ และความผูกสัมพันธ์กันของคนในแต่ละครอบครัวเพื่อการทำมาหากิน นำไปสู่ความช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในการทำกิจกรรมทุกอย่างที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน การสร้างบ้าน ที่อยู่อาศัยจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่คุณในชุมชนต่างร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่ที่มีความอบอุ่น เพราะหากครอบครัวเป็นองค์ประกอบที่มีความอบอุ่นมั่นคงแล้ว ทุกคนเชื่อว่าชุมชนก็ย่อมมีความเป็นปึกแผ่น สมัครสานสามัคคีกันในการทำมาหากินเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน การเรียนรู้ในการสร้างที่อยู่อาศัยให้มีความมั่นคงปลอดภัยและอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน สะท้อนให้เห็นจากบทสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...เมื่อก่อนนี้เร็ว เยี่ยมเชี่ยวบูกบ้านที่วัยพรุ่งนี้ ก็มาช่วยกันเลย ก็มาเรากำทำที่ ทำทางไว เราก็หาษะแดง บางทีคุณมา มาถึงเราก็ชุด คนละหลุมๆ ก็ช่วยกันอย่างนี้ล่ะ พอหุดหลุมเสร็จก็อาสาลง ก็ช่วยกันที่มันขึ้นชั้งบันก็ขึ้น อยู่ชั้งล่าง คอยส์ไม้ก็มี ถึงเวลาลง ก็ขอแรงคนมุง ถ้าเราหาเข้าทำนาต้องมีถึง 10 คน ก็เตรียมไม้เสา เสาดีๆต้องตรง ไม่มีกิ่งมีก้าน ตรงเหมือนกับไอกั้นมะพร้าว มั่นจะแข็งแรง เօาเปลือกออก ชุดหลุม ทำเลย ถ้าเราจะทำบ้านไม้ไผ่ ก็เตรียมไม้ไผ่ เօาฟากบูพื้น แล้วเลือกว่าจะมุงหลังคายังไง จะหน้าคาก มุงແแกก็แล้วแต่ แล้วก็ทำให้ถูนด้วย เพื่อมีอะไรมีก็เก็บให้ถูน วัวที่ใช้ได้มาไว้ให้ถูน...”

การสร้างที่พักอาศัยดังกล่าว เป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในชุมชน เพื่อมาช่วยกันสร้างบ้าน มีการสร้างความสัมพันธ์กับสัตว์ เพาะสัตว์ เช่น วัวได้ทำคุณประโยชน์ให้

กับคน ดังนั้นการให้วัฒนานอนพักผ่อนให้ถูก แสดงให้เห็นถึงความเป็นห่วง ความผูกพันกับวัว และเพื่อให้เกิดความปลดปล่อย และความสัมพันธ์กับธรรมชาติ เพราะอุปกรณ์ต่างๆในการสร้างที่พักอาศัยล้วนเก็บมาจากป่า การเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ก็จะช่วยให้เกิดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ในลักษณะของการเดินทางไปสำรวจ ดังนั้นในการตัดไม้จึงตัดแต่เพียงพอดีสำหรับการสร้างที่อยู่อาศัย และมีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในอันที่จะช่วยเหลือกัน การเรียนรู้ดังกล่าวจึงเป็นการเรียนรู้ที่มีได้แยกขาดสรุปสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการดำรงชีวิตที่บรรลุต่อเป้าหมายที่วางไว้

ระบบความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ

การดูแลรักษาสุขภาพให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เพราะการมีสุขภาพดีย่อมหมายถึงความสามารถในการทำมาหากินอย่างเต็มที่เพื่อนำพาสมาชิกในชุมชนให้มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต การสร้างระบบความรู้เพื่อการมีชีวิตที่สมบูรณ์แข็งแรงจึงมีความจำเป็น ในมิติการดูแลรักษาสุขภาพจึงเป็นเรื่องที่คนในชุมชนต้องเรียนรู้ทั้งด้านการดูแลตนเอง เช่น การกินอาหาร การเรียนรู้ว่าสมุนไพรบางอย่างสามารถบรรเทาโรคบางอย่างได้ แต่ในอีกมิติหนึ่งของการดูแลรักษาสุขภาพมิได้เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนสามารถกระทำได้ สืบเนื่องมาจาก การเรียนรู้ที่จะใช้สมุนไพรรักษาโรคบางชนิดเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการสังเกตที่มีความละเอียดอ่อน หรือ การเป็นหมอน้ำมนต์ หมอกกระดูก ที่ต้องอาศัยความชำนาญผู้สมัครงานกับความเชื่อที่มักสืบท่องกันโดยความเป็นเครื่องญาติ เพราะความรู้ชุดดังกล่าวถูกผูกติดกับระบบความเชื่อ ซึ่งระบบความเชื่อดังกล่าวได้สืบสายกันมา ซึ่งคนในชุมชนบางส่วนอาจไม่มีความเชื่อถือมาก่อน เมื่อชุดความรู้ ความเชื่อนี้ได้ถูกส่งผ่านเพียงเฉพาะกลุ่มเครื่องญาติจึงมีผลให้เป็นความรู้ที่อยู่ในแวดวงเฉพาะของแต่ละตระกูล การเข้าถึงชุดความรู้นี้ของคนโดยทั่วไปของชุมชนจึงเป็นเรื่องที่มิอาจทำได้โดยง่าย

การดูแลรักษาสุขภาพไม่ว่าจะเป็นการรักษาความเจ็บป่วยด้วยโรคทั่วไป เช่น การปวดหัว ปวดท้อง เป็นต้น หรือ โรคที่มีความซับซ้อน เช่น การปวดกระดูก ปวดกล้ามเนื้อ เป็นต้น ย่อมต้องอาศัยการเรียนรู้ถึงความหลากหลายของพืชพันธุ์ไม่ในป่า สัตว์ป่าบางชนิด เพื่อนำวัสดุธรรมชาติเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์สำหรับการดูแลรักษาความเจ็บป่วย เพื่อให้คนในชุมชนมีความสุขกาย สุขใจ อันหมายรวมถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นในมิติของการดำรงชีวิต

ระบบความรู้เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

การสร้างระบบความรู้เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเกิดขึ้นภายใต้ระบบคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคน ซึ่งมีเงื่อนไขจากการฐานของการพึงพาอาศัยกันมาตั้งแต่ครั้งการก่ออุปช่องคนในชุมชนสองกลุ่มที่ต้องอาศัยผืนดินผืนเดียวกันในการทำมาหากิน และการมาจากการต่างถิ่นที่ห่างไกลและประสบการณ์ในการดำรงชีวิตที่มีความแตกต่างกันทำให้เกิดระบบคิดในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตซึ่งกันและกัน อันมีผลต่อการแลกเปลี่ยนความรู้ การพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ประกอบกับการมีผืนดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้คนมีกำลังใจในการทำมาหากิน มีการทดลองสร้างระบบความรู้ในการผลิตที่มีความหลากหลาย เพื่อให้มีอาหารหลากหลายสำหรับการบริโภค มีการเดินทางไปมาหาสู่เพื่อพูดคุย และเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนล้วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการดำรงชีวิต อาทิ การเอาเรงกันในการทำงาน การซ่วยเหลือกันในการเก็บหาของธรรมชาติ การซ่วยกันสร้างบ้าน รักษาความเจ็บป่วย การเรียนรู้ที่จะซ่วยเหลือกันของคนในชุมชน ก็เพื่อให้ความเป็นชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุขตามเป้าหมายในการดำรงชีวิตที่วางไว้

การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งหมายถึงการที่คนในชุมชนเป็นผู้สร้างความรู้ อันเป็นความรู้ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ที่คนในชุมชนมีต่อสรรพสิ่ง นับตั้งแต่ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับสิ่งหนึ่งอื่นๆ ของธรรมชาติ และความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ซึ่งทำให้คนในชุมชนมีการเรียนรู้ที่มีได้แยกขาดจากวิถีชีวิต เมื่อความรู้ผ่านสอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกับวิถีชีวิต เช่นนี้ จึงทำให้การเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่คนในชุมชนเป็นผู้กำหนด มีอิสระทางความคิด และสามารถพึงตนเองทางความรู้ได้

บทที่ ๓

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนและทุนชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การพัฒนาชุมชนเข้าสู่เศรษฐกิจการค้า ได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นจริงเป็นจังในสังคมไทยนับจาก การดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของภาครัฐเมื่อ พุทธศักราช ๒๕๐๔ เป็นต้นมา ระบบดังกล่าวถูกผลิตภายใต้ศูนย์กลางอิบิายในรูปของการพัฒนา ความเจริญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ พัฒนาและความเจริญในด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ด้วยการพัฒนาชุมชนเข้ากับเศรษฐกิจการค้าดังกล่าว มีผลให้ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งในด้านความสัมพันธ์ในการผลิต ความสัมพันธ์ ทางสังคม ต่างๆ ให้ความหมายและความสำคัญในรูปของเงินตรามากขึ้น มีการพึงพิจารณาลดลง และความรู้ภายนอกชุมชนเพิ่มมากขึ้น เพื่อผลแห่งการได้รับเงินตราสำหรับการแลกเปลี่ยนกับอุปกรณ์ สิ่งของที่ชุมชนต้องการ การดำรงอยู่ของชุมชนในช่วงเวลาหนึ่งเป็นการดำรงอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจ ที่ให้ความสำคัญกับทุนเงินตรา ซึ่งมีนัยถึงการเข้าสู่ยุคของการผลิตเพื่อการค้าของชุมชนซึ่งมิได้เกิดขึ้นอย่างอิสระ หากแต่ชุมชนถูกกำหนดหรือถูกจัดกระทำด้วยเงื่อนไขภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดการยอมรับและเข้าสู่มิติการดำรงชีวิตตามแบบแผนของระบบเศรษฐกิจการค้า เงื่อนไขภายนอกซึ่งดำเนินการโดยภาครัฐเพื่อเข้ามาจำกัดชุมชนประกอบไปด้วยเงื่อนไขสามประการ ได้แก่ หนึ่ง การสร้างระบบกิจกรรมการผลิตเพื่อการค้า สอง การสร้างโครงสร้างพื้นฐานและระบบสถาบันของรัฐ สาม การใช้เงิน เรียนเป็นฐานปฏิบัติการของรัฐในการผูกขาดอำนาจในการผลิตและส่งต่อความรู้ ปฏิบัติการของรัฐที่ จัดกระทำต่อชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจการค้า แสดงให้เห็นในระบบปฏิบัติการที่มีความชัดเจนและเชื่อมโยงกันดังต่อไปนี้

หนึ่ง การสร้างระบบกิจกรรมการผลิตเพื่อการค้า

กิจกรรมการผลิตเพื่อการค้าที่เข้ามาสู่ชุมชน ได้เข้ามาในรูปของการผลิตพื้นเศรษฐกิจ สังคม เศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ การปลูกอ้อย การเลี้ยงวัวนม และการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ซึ่งกิจกรรมการผลิต เพื่อการค้าทั้งสามประเภทนี้ได้เข้ามาสู่ชุมชนไว้ อ้อย และชุมชนไว้ข้าวโพดในช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียง กันภายใน เงื่อนไขภายนอกชุมชนและเงื่อนไขภายนอกชุมชนที่มีทั้งความเหมือนและความต่างกันในลักษณะต่างๆ กล่าวคือ เงื่อนไขภายนอกชุมชน ได้แก่ ความเหมาะสมของผืนดินของชุมชนไว้ อ้อย ที่มีลักษณะเป็นที่ดอนซึ่งเหมาะสมต่อการปลูกอ้อย ขณะที่ชุมชนไว้ข้าวโพด มีผืนดินเป็นที่ลุ่มเหมาะสมแก่

การทำนาและสามารถปรับเปลี่ยนเพื่อปลูกข้าวโพดฝักอ่อนได้ ขณะที่เงื่อนไขภายนอกชุมชน ได้แก่ การก่อเกิดของแหล่งรับซื้อผลผลิตที่มีระยะทางไม่ห่างจากชุมชน การให้สวัสดิการแก่สมาชิกที่ผลผลิตเพื่อการค้า ภาพปฏิบัติการของการสร้างระบบกิจกรรมการผลิตเพื่อการค้าต่อชุมชน แสดงให้เห็นในมิติต่อไปนี้

การปลูกพืชเพื่อการค้า การสร้างโรงงานน้ำตาล ในพื้นที่เขตภาคตะวันตกเป็นปัจจัยสำคัญ ประการแรกที่ทำให้คนในชุมชนต่างมุ่งความสนใจมา yang การปลูกอ้อย สืบเนื่องจาก โรงงานน้ำตาลที่สร้างขึ้นนั้นได้ตั้งอยู่บริเวณ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จนกระทั่งถึง อำเภอท่ามะกา อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลอง มีโรงงานน้ำตาลเพียงสองแห่งที่กระจายออกไปคือที่ อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จำนวนโรงงานน้ำตาลดังกล่าว มีอยู่ประมาณ 15 โรงงาน ซึ่งนับว่ามีจำนวนมาก และตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากตัวชุมชน

การที่พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นที่ดอน น้ำไม่ท่วมขัง ซึ่งหมายความแก่การปลูกอ้อย จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งให้คนเริ่มหันมาสนใจต่อการปลูกอ้อยเพื่อการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนไร่ อ้อยซึ่งมีพื้นที่เป็นที่ดอนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนพื้นที่ของชุมชนไร่ข้าวโพดแม่ส่วนใหญ่พื้นที่จะเป็นที่ดอนแต่ก็มีที่ลุ่มที่อุดมความสมบูรณ์พอกควร ดังนั้นคนจึงเรียนรู้ที่จะปลูกพืชไร่ และทำนาด้วยในเวลาเดียวกัน สืบเนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลักของคน การให้ความสำคัญกับข้าวเป็นหลักจึงทำให้การปลูกอ้อยในชุมชนไร่ข้าวโพดจึงมิได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วงแรกจึงมีคนเพียง 4-5 รายที่มีผืนดินเป็นที่ดอนได้เข้ามาเรียนรู้ระบบการผลิตอ้อยเท่านั้น

การรุกคืบของระบบการผลิตพืชเพื่อการค้าเข้ามาสู่ชุมชนด้วยเทคนิควิทยาของโรงงานน้ำตาล ในอันที่จะค้นหาผลผลิตอ้อยเพื่อป้อนแก่โรงงานอุตสาหกรรม ดำเนินในลักษณะของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงงานน้ำตาล หัวหน้าครัวตา และ ชาวไร่ กล่าวคือ การลงทุนในกิจกรรมของโรงงานน้ำตาล เป็นการลงทุนที่สูง ดังนั้น ผู้ลงทุนซึ่งได้แก่โรงงานน้ำตาลจึงต้องมีความมั่นใจว่า โรงงานจะต้องได้รับรัตตุดิบ คือ อ้อย เข้าสู่โรงงานน้ำตาลออย่างเต็มอัตรา กำลัง ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป เพราะหากมีรัตตุดิบเข้าสู่โรงงานมากเกินไป ก็อาจจะขายไม่ออก หรือทำให้ราคาตก ถ้าหากไม่รับซื้ออ้อยจากชาวไร่ ในปีต่อไปชาวไร่อาจจะลดอัตราการผลิต หากเป็นเช่นนี้ก็อาจจะทำให้ มีจำนวนอ้อยไม่พอต่อการส่งโรงงานน้ำตาล โรงงานน้ำตาลอ้าจะพบกับสภาพปัญหาของขาดแคลนอ้อย ดังนั้น โรงงานน้ำตาลจึงได้สร้างระบบการลดภาระความเสี่ยงของโรงงานน้ำตาลเพื่อเสนอแก่ชาวไร่ หัวหน้าครัวตา ในลักษณะของการผูกมัดชาวไร่ให้เข็นสัญญา กับโรงงานน้ำตาล นัยดังกล่าวหมายถึงว่า หากชาวไร่ทำ

การผูกมัดชาวไร่ อ้อยด้วยการเข็นสัญญารับซื้อผลผลิตอ้อย หากมองจากแง่ของเจ้าของธุรกิจ
โรงงานน้ำตาล นับว่าได้ประโยชน์ เนื่องจากโรงงานน้ำตาลจะได้รับวัตถุดิบเพื่อป้อนระบบการผลิต
อย่างแน่นอน หากมองจากแง่ของชาวไร่น้ำก็มีทั้งภาพบวกและภาพลบ กล่าวคือ ในภาพบวกชาวไร่
อ้อยเกิดความมั่นใจและรู้สึกถึงความมั่นคงว่าผลผลิตของตนสามารถเข้าสู่ตลาดการรับซื้อที่แน่นอน
เนื่องจากการปลูกอยู่รังเร客人 กะทั้งเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ต้องใช้เวลาถึง 1 ปี ถึง 1 ปีครึ่ง ในระบบ
การเข็นสัญญาจะช่วยให้ชาวไร่อ้อยกับโรงงานน้ำตาลนั้นเป็นการเข็นสัญญากับชาวไร่อ้อยที่เรียกว่า หัว
หน้าគุต้า หัวหน้าគุต้าหมายถึง ชาวไร่อ้อยขนาดใหญ่ที่ทำหน้าที่ติดต่อหรือเป็นคนกลางระหว่าง
โรงงานน้ำตาลและชาวไร่อ้อยขนาดเล็ก โดยหัวหน้าគุต้าจะรับหน้าที่ในการทำสัญญากับชาวไร่อ้อย
ขนาดเล็กอีกที่หนึ่งให้เข้ามายกเว้นตามที่หัวหน้าគุต้าต้องการขณะเดียวกันหัวหน้าគุต้าจะด้วยเงิน
บำรุงอ้อยจากโรงงานน้ำตาลเรียกว่าเงินเกียร์ อันเป็นหลักประกันว่ามีตลาดสำหรับส่งและรับผลผลิต
ที่แน่นอน เมื่อครบกำหนดระยะเวลาการเปิดหีบอ้อย โรงงานก็จะให้คิวการส่งอ้อยแก่หัวหน้าគุต้า
ชาวไร่อ้อยที่เป็นลูกไร่ก็จะต้องให้หัวหน้าគุต้าเป็นผู้จัดการขนอ้อยเข้าโรงงาน โดยหัวหน้าគุต้าต้อง⁴
เป็นผู้ที่โรงงานให้ความเชื่อถือว่าจะต้องมีปริมาณอ้อยไม่น้อยกว่าจำนวนគุต้าขันต่ำตามที่โรงงาน
กำหนด ดังนั้นชาวไร่อ้อยรายเล็กจึงต้องอาศัยการขนส่ง (ขายอ้อย) ผ่านระบบគุต้า สำหรับความ
สมพันธ์ของโรงงานน้ำตาลและหัวหน้าគุต้าในอีกประเด็นหนึ่งได้แก่โรงงานจะทำสัญญาซื้ออ้อยล่วง
หน้ากับหัวหน้าគุต้า หัวหน้าគุต้าจะได้รับค่าตอบแทนจากสัญญาขายอ้อยเป็นราคាដอตัน เรียกว่า
ค่าหัวตัน หากแต่รายได้หลักของหัวหน้าគุต้ามิได้เป็นค่าหัวตัน แต่เป็นรายได้จากการให้เครดิตที่ให้
บริการแก่ลูกไร่ เพราะหัวหน้าគุต้าเท่านั้นที่มีสิทธิ์ขันส่งอ้อยสู่โรงงาน

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้าโครงการและลูกไรี(ลูกไรีหมายถึง ชาวไร่ร้อยนาดเล็ก ซึ่งหากจะส่งผลผลิตอ้อยต้องส่งผ่านหัวหน้าโครงการ) คำร้องขอในลักษณะของการที่หัวหน้าโครงการเป็นผู้ที่ให้ทุนกับผู้ปลูกอ้อย ทุนที่ให้อัญในรูปของตัวเงิน พันธุ์อ้อย ยา ปุ๋ย เพื่อให้ลูกไรีดำเนินการปลูกอ้อยในพื้นที่ของลูกไรีเอง หรืออาจจะเป็นการเช่าที่ก็ได เมื่อถึงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิต หัวหน้าโครงการจะเข้ามาดำเนินการตัดอ้อยและบรรทุกไปขายยังโรงงานน้ำตาล เมื่อได้รับเงินจากการขายอ้อยแล้ว หัวหน้าโครงการจะหักเงินของลูกไรีออกเพื่อเป็นค่าทุนที่ให้ยืมไปเมื่อครั้งแรก นอกจากนั้นยังหักเงินค่าตัดอ้อยและค่าบริการอ้อยไปขาย ด้วยระบบการปลูกอ้อยที่มีการลงทุนสูง เนื่องจากพันธุ์อ้อยปุ๋ย ยา และ เครื่องมือในการผลิตล้วนเป็นสิ่งที่คนในชุมชนไม่สามารถผลิตและหาได้จากชุมชนได้ จึงต้องนำเข้ามาจากภายนอกชุมชนโดยการอาศัยเงินอุปกรณ์และเครื่องมือในการผลิตทุกชนิด จึงต้องอาศัยการนำเข้าจากภายนอกชุมชนโดยการอาศัยเงิน

ตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เงินตราที่นำมาใช้ในการจัดหาอุปกรณ์และเครื่องมือในการผลิต ส่วนใหญ่แล้วก็เป็นเงินตราที่ได้มาจากภารกิจเมืองแหล่งเงินทุน การภารกิจจากหัวหน้าโควตา ซึ่งต้องเสียเงินค่าอัตราดอกเบี้ยตามที่กำหนด จึงเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิต หากแต่เมื่อลังระบุเวลาเก็บเกี้ยวผลผลิตนั้น ลูกไโรไม่สามารถมีอำนาจต่อรองกับหัวหน้าโควตาเนื่องจากลูกไโรอยู่ในฐานะผู้พึงพิงหัวหน้าโควตาในทุกกรณี ทั้งระบบการผลิตอ้อย และ การที่ลูกไโรไม่สามารถติดต่อขายอ้อยให้แก่โรงงานได้โดยตรง ก็ยิ่งทำให้ลูกไโรขาดอำนาจในการตัดสินใจ สำหรับการผลิตอ้อยในแต่ละปี ด้วยภาวะความเสียเบรียบดังกล่าว ประกอบกับต้นทุนการผลิตอ้อยที่มีราคาสูง มีผลให้ลูกไโรประสบกับปัญหาการขาดทุนในบางปี และบางรายสูญเสียที่ดินสำหรับการทำนาหกินในที่สุด

นอกจากนี้การปลูกอ้อยยังเป็นเงื่อนไขสำคัญของการทำให้เกิดการเน่าเสียของแม่น้ำแม่กลอง ในปี พ.ศ. 2512 – 2513 อันเนื่องมาจากโรงงานน้ำตาลที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ได้ปล่อยน้ำเหลืองอ้อยลงไปในแม่น้ำ ทำให้น้ำเสียตลอดสาย ปลาตาย และสกัดลินเน็น สวนน้ำประปาที่ใช้น้ำจากแม่น้ำแม่กลองในการผลิตมีกลิ่นเหม็นและไม่อาจนำมาใช้และดื่มได้ ปรากฏกรณีที่เกิดขึ้นนำไปสู่การเชื่อมโยงทางความคิดระหว่าง การผลิตซึ่งทำให้คนในชุมชนไม่สามารถต่อรองกับหัวหน้าโควตา และผลประโยชน์ปลายทางที่เกิดกับโรงงานน้ำตาล แต่โรงงานน้ำตาลกลับสร้างปัญหาให้กับชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนต่างมองว่าเป็นการแสวงหาผลประโยชน์อย่างขาดคุณธรรม

นอกจากการปลูกอ้อยแล้วยังมีกิจกรรมการปลูกพืชเพื่อการค้าอีกประเภทหนึ่ง ได้แก่ การปลูกข้าวโพดฝักอ่อน การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในชุมชนเริ่มต้นขึ้นเมื่อการเผยแพร่และให้ทุนสำหรับปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในเวลาใกล้เคียงกับการเลี้ยงวัวนม คือ ประมาณ พ.ศ. 2521-2522 โดยผู้ที่เข้ามาเผยแพร่และให้คำแนะนำ ได้แก่ พ่อค้า แม่ค้า หรือนายทุน ซึ่งเรียกว่า เถ้าแก่ เข้ามาเสนอให้เมล็ด ปุ๋ย เพื่อให้ผู้ปลูกอยู่ในสุขะของลูกไว้ เมื่อได้ผลผลิต เถ้าแก่ก็จะมารับไปขาย และหักเงินค่าลงทุน เงินส่วนที่เหลือจากการหักข้าวโพดก็จะเป็นของผู้ปลูกหรือลูกไว้ การเข้ามาเสนอให้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนของพ่อค้า เถ้าแก่ ในลักษณะดังกล่าวนำไปสู่ระบบคิดของคนในชุมชน เพื่อพิจารณาเลือกการทำนากินที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตที่ดีที่สุด เช่นไข่ที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเลือกที่จะรับการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน มี 3 ประการ ดังนี้

1. การมีระบบลูกไร์ - เถ้าแก่ ซึ่งหมายความว่าผู้ปลูกข้าวโพดฝึกอ่อนที่ไม่มีทุนก็สามารถปลูกได้ โดยการรับทุนการปลูกจากเถ้าแก่ในรูปของ ปุ๋ย พันธุ์ เงิน เมื่อได้ผลผลิตก็ส่งเถ้าแก่ เถ้าแก่ก็จะนำไปขาย และหักจากทุนที่ยืมเถ้าแก่

2. ได้รับทุนส่งเสริมจากหน่วย ก.น. ช. (ของทหารฝ่ายส่งเสริม จังหวัดราชบุรี) ในพ.ศ. 2527-2528 ซึ่งเป็นทุนที่ให้มาในรูปปั้ย เมล็ดพันธุ์ รวมเป็นเงิน 38,000 บาท เพื่อให้ชุมชนจัดตั้งกลุ่มปั้ยและเมล็ดพันธุ์สำหรับปลูกข้าวโพดฝักอ่อน
3. วงจรชีวิตของข้าวโพดฝักอ่อน มีวงจรชีวิตเพียง 3 เดือน จึงเป็นพืชที่ทำเงินได้เร็ว ผู้ปลูกสามารถปลูกได้หลายครั้ง และมีเงินใช้ตลอดทั้งปี

การเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า ระบบความรู้เรื่องการเลี้ยงวัวนมเข้ามาสู่ชุมชนประมาณ พ.ศ. 2500 โดยแนวความคิดเรื่องการผสมพันธุ์โคนมเริ่มขึ้นโดย สถานีผสมเทียมจังหวัดราชบุรี ได้เริ่มเข้ามาเผยแพร่น้ำเชื้อวัวนมพันธุ์ไฮลส์ไทน์ พรีเซียล โดยการทดลองฉีดน้ำเชื้อวัวตัวผู้ให้กับวัวไทยพื้นบ้าน เพื่อให้ได้ลูกผสมที่มีเชื้อ 50 % และลูกวัวที่ได้สามารถนำไปขายได้ราคาตัวละ 2,000 บาท ซึ่งขณะนั้นตลาดการซื้อวัวนมอยู่ที่ตำบลไก่ลีดเดียง คือ ตำบลอนกระเบื้อง ตำบลหนองรี ซึ่งมีระยะทางไม่ห่างไกลนักกับบ้านลูกวัว ส่วนแหล่งรับซื้อนั้นมาในขณะนั้นยังเป็นตลาดของเอกชน ในช่วงแรกมีผู้ที่รับการผสมเทียมจากเจ้าหน้าที่ของสถานีผสมเทียมราชบุรีเพียง 3-4 รายเท่านั้น

เนื่องไปสำคัญของการที่คนในชุมชนเริ่มน้อมهันความสำคัญของการผลิตแบบใหม่ ซึ่งได้แก่ การเลี้ยงวัวนมนั้นเองเนื่องไปหลักอยู่ ประการได้แก่

1. การเกิดขึ้นของสถาบันอันเป็นแหล่งความรู้ แหล่งรับซื้อผลผลิตและแหล่งให้ทุน
- การเกิดขึ้นของสหกรณ์โคนมหนองโพ จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมป์) เมื่อ พ.ศ.2515 อันเป็นความมั่นใจของคนในชุมชนในอันที่จะมีแหล่งรับน้ำที่มีความแน่นอน และมีระยะทางอยู่ห่างจากชุมชนเพียง 5 กิโลเมตรเท่านั้น นอกจากนี้การเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์โคนมหนองโพ จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมป์) ยังทำให้สมาชิกได้รับสิทธิพิเศษต่างๆ ได้แก่ การส่งนมในเวลา 1 เดือน สามารถส่งนมได้ถึง 3 ครั้ง หรือ 3 วีค และได้รับเงินในทุกวิคของการส่งนม สมาชิกสามารถซื้อสินค้า เครื่องอุปโภค บริโภคของร้านชูปเปอร์มาเก็ตของสหกรณ์ฯทั้งในระบบเงินสด และเงินเชื่อ สามารถเดินนำมันของปั้มน้ำมันของสหกรณ์ฯทั้งในระบบเงินสดและเงินเชื่อ สิ่งปีจะได้รับเงินปันผล ได้รับดอกเบี้ยจากเงินฝากคอมทรัพย์ สามารถถูกเงินโดยอาศัยหุ้นที่สมัครไว้ค้ำประกันได้ และในทุกปีลูกหนานของสมาชิกจะได้รับทุนการศึกษาประเภทเรียนดีด้วย

นอกจากการได้รับความรู้ เงินทุน และการเป็นแหล่งรับซื้อผลผลิตจากสหกรณ์โคนมหนองโพ

ฯ แล้ว ยังมีแหล่งสนับสนุนทุนสำหรับการเลี้ยงวันมจากหน่วยงานอื่น ได้แก่ โครงการก.น.ช. (ของ ทหารฝ่ายส่งเสริม จังหวัดราชบุรี) และ อ.ส.ค. (องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย) ซึ่ง ให้เข้ามาส่งเสริมการเลี้ยงวันม โดยการให้เลี้ยงแม่วัว ในพ.ศ. 2527-2528 โดยผู้สนับสนุนเงิน ถ้าแม่วัวคลอดลูกตัวที่ 1 ลูกจะเป็นของผู้เลี้ยง ลูกตัวที่ 2 จะเป็นของ ก.น.ช. เพื่อเผยแพร่ให้แก่คน อื่นๆ ลูกตัวต่อมา ก็จะเป็นของผู้เลี้ยงสับกันไปมา ทำให้ผู้ที่ไม่มีทุนก็สามารถเลี้ยงวัวได้

2. การได้เห็นประสบการณ์ ความสำเร็จของชุมชนอื่น

สิงคโปร์ประดิษฐ์ของการเลี้ยงวันม ได้แก่ กำลังใจที่เกิดจากการที่คนในชุมชนชี้ไปเมื่อ ครอบครัวอยู่ในตำบลดอน ได้ส่งลูกวันมเข้าประกวด เมื่อปีพ.ศ. 2520 โดยลูกวันมดังกล่าวเป็น ลูกวันมซึ่งมีเชื้อวันม 50 % เพื่อประกวดซึ่งโล่ห์พระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของสหกรณ์โคนมหนองโพ จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) และได้รับรางวัลที่ 1 พลังยินดีเช่นนี้ได้ถูกเผยแพร่ เข้ากับระบบความสัมพันธ์ฉบับพิនัยระหว่างชุมชนไว้ช้าโดยเฉพาะและชุมชนดอน มีผลให้คนในชุมชนให้ ความสนใจต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนดอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาหนึ่งในชุมชนดอนมี การเลี้ยงวันม ดังนั้นจึงมีการพูดคุย ปรึกษาหารือ อันนำไปสู่ระบบคิดของการเลี้ยงวันม

3. ประสบการณ์ความรู้เดิมที่สั่งสอน ถ่ายทอดกันมาจากอดีต

ในยุคอดีตคนในชุมชนต่างประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก การทำงานในสมัยนั้นอาศัยวัว สำหรับไก่นา เที่ยมเกวียน ความผูกพันระหว่างคนกับวัวจึงมีความแน่นแฟ้น เพราะวัวอยู่ในฐานะผู้ ให้คุณที่มีคุณค่าในมิติของชีวิต อันเป็นเรื่องของการทำนาหากิน ดังนั้นมีความรู้ชุดใหม่เป็นความรู้ เกี่ยวกับการเลี้ยงวันม คนในชุมชนจึงมีความมั่นใจว่าจะสามารถนำความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงวัวพื้น บ้านมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเลี้ยงวันมได้

ปัจจุบันคนในชุมชนส่วนใหญ่ต่างมีอาชีพการเลี้ยงวันมเป็นหลัก เนื่องจากผลตอบแทนของ การเลี้ยงวันมให้ผลตอบแทนสูง เป็นการทำงานที่อาศัยความตั้งใจ manganese พากเพียร ซึ่งมีต้องไปดิน รนแข็งขันกับผู้อื่น แต่เป็นงานที่ท้าทาย ต้องแข็งขันกับตัวเองอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ในสังคมยุค ปัจจุบันต่างมีการรณรงค์ให้มั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนวัตกรรม ซึ่งสามารถดีมได้ทุกเพศทุกวัย ดังนั้น คนในชุมชนจึงมองว่าอาชีพการเลี้ยงวันมน่าจะทำให้วิถีชีวิตการทำนาหากินมั่นคงได้

สอง การสร้างโครงสร้างพื้นฐานและระบบสถาบันของรัฐ

การผลิตโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ อันได้แก่ ถนน ไฟฟ้า คลองชลประทาน ล้วนเป็นเงื่อนไขสำคัญของการนำพาชุมชนเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต การเกิดคลองชลประทานมีผลให้การปลูกอ้อยสามารถปลูกได้แม่นในช่วงไม่มีน้ำ ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวของภาระระบบคลองชลประทานจึงช่วยให้คนในชุมชนตัดสินใจที่จะปลูกอ้อยได้เร็วและมีความมั่นใจยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การเกิดขึ้นของถนน และไฟฟ้าในช่วงเวลาໄหล่เลี้ยงกับระบบชลประทานประมาณ 2-3 ปี ก็มีผลให้การขนส่งข้อยไปปีสู่โรงงานน้ำตาลทำได้เร็วขึ้น เป็นการประหยัดเวลาในการขนส่งส่วนระบบไฟฟ้าก็ทำให้การผลิตอ้อยสะดวกยิ่งขึ้น เนื่องจากระบบไฟฟ้าทำให้ผู้ปลูกอ้อยสามารถใช้ระบบเครื่องซูบนา้ในการดูแลเรื่องการเพิ่มปริมาณน้ำ หรือการลดปริมาณน้ำ เพื่อช่วยให้ผลผลิตอ้อยมีคุณภาพดี ระบบโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวได้เข้ามาอำนวยความสะดวกต่อภาระในการทำงานหากินของคนในชุมชน ในขณะเดียวกันก็ช่วยให้การติดต่อกันระหว่างชุมชนเป็นไปอย่างสะดวก การรับรู้ช่วงสารต่างเป็นไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นช่วงที่ชุมชนเกิดการเรียนรู้ รับรู้เกี่ยวกับสังคมภายนอกมากขึ้น การรับเอาไว้ก็ต้องสังคมภายนอกในด้านความพิมพ์เพื่อย ภาระวิถีชีวิตต่างคนต่างอยู่ การลักษณะของคนในชุมชน หรือสิ่งอื่นๆ ต่างก็ถูกนำมาสู่ชุมชน

ปฏิบัติการของภาครัฐที่เข้ามายัดกระทำต่อชุมชนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การสร้างระบบสถาบันและผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบความรู้ในเรื่องการปลูกอ้อยชั้นดูดูผูกติดกับหน่วยงานหรือสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการเกษตรได้ถูกผลิตขึ้นในนามของสถาบันวิจัยพืชฯ กรมวิชาการเกษตร ศูนย์วิจัยและพัฒนาอ้อยและน้ำตาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล โดยสถาบันเหล่านี้ได้ทำการผลิตความรู้ที่ว่าด้วยเทคโนโลยีทางการเกษตรแผนใหม่ และผลิตบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการเกษตรในนามของนักวิชาการเกษตรเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในการสอดส่อง ตรวจสอบ ดูแลการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้ดำเนินไปตามระเบียบวิธีของการเกษตรแผนใหม่ ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ถูกส่งให้มาปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานของภาครัฐที่มีความใกล้ชิดกับชุมชน ได้แก่ สำนักงานเกษตรตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอ ซึ่งทำให้ระบบความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแผนใหม่ได้ถูกถ่ายทอดไปสู่ชุมชนได้ง่ายและมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น

การสร้างสถาบันการเกษตรแผนใหม่ก็เพื่อให้การผลิตพืชเพื่อการค้ามีลักษณะของการเป็นความรู้เฉพาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชเศรษฐกิจตัวแรกที่เข้ามาเผยแพร่ในชุมชน ได้แก่ อ้อย ดังนั้นระบบความรู้เกี่ยวกับอ้อยจึงถูกสร้างให้เป็นความรู้เฉพาะ สืบเนื่องมาจากเป้าหมายของการปลูกอ้อยมี

ได้เป็นเป้าหมายที่จะผลิตเพื่อบริโภคของชุมชนเหมือนพืชชนิดอื่นๆที่ชุมชนเป็นผู้เลือกผลิตเพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิต หากแต่เป็นเป้าหมายเฉพาะที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อให้ชุมชนเป็นฐานของการผลิตทางการเกษตร เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและการส่งออกซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนเกินจากการผลิตเพื่อรองรับต่อการขยายตัวและเติบโตของอตสาหกรรมต่อไป เมื่อเป้าหมายของการปลูกอ้อยเป็นเป้าหมายเฉพาะเพื่อการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจที่คนในชุมชนไม่ได้เป็นผู้กำหนด ดังนั้น ระบบความรู้ในการปลูกอ้อยเพื่อให้บรรลุผลต่อเป้าหมายเฉพาะดังกล่าว จึงต้องเป็นระบบความรู้ที่ถูกกำหนดขึ้นทั้งในเรื่อง พันธุ์อ้อย การดูแล และ บำรุงรักษา การให้น้ำ การเก็บเกี่ยวผลผลิต ตลอดจน การขายผลผลิตที่ต้องดำเนินการในระบบเฉพาะ โดยที่คนในชุมชนมิได้อยู่ในฐานะของผู้กำหนดเป้าหมาย ระบบความรู้ด้วยตนเองชุมชนจึงอยู่ในฐานะของผู้รับความรู้ที่ถูกนำเข้าจากภายนอกชุมชนเท่านั้น

สาม การใช้โรงเรียนเป็นฐานปฏิบัติการของรัฐเพื่อผูกขาดอำนาจ ในการผลิตและส่งต่อความรู้

แม้ว่าการเกิดขึ้นของโรงเรียนทั้งสองช่องชุมชนจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกันกล่าวคือ โรงเรียนในชุมชนไร้อ้อยก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2490 ขณะที่โรงเรียนในชุมชนไร่ข้าวโพดก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2470 การก่อตั้งโรงเรียนในชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าว nab ว่าอยู่ในช่วงเวลา ก่อนการประกาศใช้ในนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การเข้ามาของโรงเรียนในยุคแรกจึงมีความแตกต่างจากโรงเรียนในยุคหลังซึ่งมุ่งเข้ามาเพื่อเป็นแหล่งการศึกษาที่ผูกขาดในการถ่ายทอดความรู้โดยโรงเรียนในชุมชนระยะแรกเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับชั้น ป.1-ป.4 และอาศัยศาลาวัดเป็นที่เรียน การเกิดขึ้นของโรงเรียนในชุมชน มีผลให้คนต้องส่งลูกหลานที่เคยช่วยพ่อ แม่ทำงาน ให้เข้าเรียนในโรงเรียน การเรียนซึ่งในสมัยนั้นมุ่งเน้นให้ผู้เรียนอ่านออก เขียนได้ โดยมีวิชาหลัก ได้แก่ วิชาเลข ภาษาไทย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ผู้สอน ได้แก่ ครูประจำการ และพระสงฆ์ การสอนของครูประจำการสอนตามหลักสูตร ในวิชาเลข ภาษาไทย ภูมิศาสตร์และ ประวัติศาสตร์ ส่วนพระสอนวิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม การเรียนในสมัยนั้น เป็นการเรียนที่คนในชุมชนมองว่า ความรู้ที่สอนในโรงเรียน เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ในการติดต่อสัมพันธ์กับทางราชการภายนอก หรือการติดตอกับชุมชนภายนอกเพื่อการรับสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์เข้ามาสู่ชุมชน ส่วนความรู้ที่พ่อแม่ ถ่ายทอด เช่นการทำนา ก็ยังมีความจำเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นวิถีชีวิตที่ทุกคนต้องเรียนรู้เพื่อ

ให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ ซึ่งปรากฏในคำสัมภาษณ์ของชาวบ้านท่านหนึ่งซึ่งอดีตเคยเป็นครู มีใจความสำคัญว่า

“...ความรู้ที่สอนในโรงเรียนและความรู้ที่พ่อ แม่ สอนเพื่อทำกินในชีวิต เป็นความรู้คนละชุด ต้องเรียนหั้งสองอย่าง ทิ้งอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เพราะประโยชน์ที่เกิดขึ้นนำมาสั่งเสริมกันได้ การติดต่อกับภายนอก ทำไม่มีความรู้ในโรงเรียนก็เป็นเรื่องยาก การทำมาหากินทำไม่ได้เรียนจากพ่อ แม่ ก็ไม่มีกิน ...”

ดังนั้นการศึกษาที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น จึงเป็นระบบการศึกษาที่มิได้เข้ามา altogether หรือจำกัดการเรียนรู้ของคนในชุมชนในลักษณะที่คนในชุมชนไม่มีทางเลือก หากแต่เป็นการศึกษาที่นำไปใช้ประโยชน์เพื่อการส่งเสริมชีวิตรักษาและกัน และยังมิได้เป็นการทำลายวิถีชีวิต การทำมาหากินของคนในชุมชน

การศึกษาในยุคของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชนทั้งสองแห่งเริ่มขึ้นเมื่อรัฐพยายามขยายการศึกษามากขึ้นด้วยการเปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาในตัวอำเภอ ในแห่งหนึ่งของระบบการศึกษาดังกล่าวทำให้ลูกหลานของคนในชุมชนมีโอกาสเข้ารับการศึกษาในระดับสูงขึ้น ซึ่งการศึกษาดังกล่าวจะมีคุณค่าอย่างมากเป็นรายได้เดียวที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน หรือการศึกษาเป็นกลไกที่เข้ามาช่วยส่งเสริม สนับสนุนให้การเรียนรู้ของชุมชนสามารถดำเนินต่อไปได้ แต่หากการศึกษาดำเนินไปเพื่อเป้าหมายของสิ่งอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม การขยายฐานความรู้จากระดับประถมศึกษามาสู่การเรียนในระดับมัธยมศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพื่อเป็นการฝึกทักษะ เตรียมการเพื่อเข้าสู่งานอาชีพ รวมถึงการหล่อหลอมเพื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาชั้นสูง การศึกษาซึ่งจัดระเบียบให้นักเรียนเรียนอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลากว่า 10 ปี ให้เด็กๆเริ่มเห็นห่างจากชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้การเห็นตัวอย่างของคนที่มีการศึกษาสูงซึ่งสามารถได้เดินทางไปทำงานนอกภาคเกษตรมีรายได้ รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สุขสบาย สิ่งเหล่านี้จึงมีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการศึกษาของคนในชุมชนที่เริ่มรับรู้มากขึ้นว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนต่างหากที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตมากกว่าความรู้ที่พ่อแม่สั่งสอน แม้ว่าจะต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เคยสืบทอดกันมาแต่เดิมไปสู่วิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ โรงเรียนในยุคนี้จึงเป็นโรงเรียนที่มุ่งถ่ายทอดสาระความรู้ที่มีการจำแนกแยกย่อยเป็นรายวิชาที่ชัดเจน และ ความรู้ที่ได้รับก็สามารถนำไปใช้ต่อยอดในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา และ ระดับอุดมศึกษา

อีกประเดิ่นหนึ่งของการให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งมีความเชื่อมโยงกับ
ยุคของการผลิตพืชเพื่อการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบของการปลูกข้าว ซึ่งมองว่าทุนเงินตราเป็น
สิ่งสำคัญในทุกขั้นตอนของการผลิตข้าว นับตั้งแต่การปลูกข้าว การดูแลบำรุงรักษา การตัดอ้อย
การขันส่งอ้อยไปขายแก่โรงงานน้ำตาล ในทุกขั้นตอนต้องอาศัยระบบการจ้างงานอย่างเข้มข้น ดังนั้น
ผู้ผลิตหรือชาวไร่ อ้อยต่างก็มีความคาดหวังต่อการทำจากผลผลิตสูง ด้วยระบบคิดดังกล่าวทำให้คนใน
ชุมชนใช้ระบบคิดเรื่องอ้อยให้มีความเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบโรงเรียนในหนทางหลายประการ
หนทางแรกคนในชุมชนมองว่า ปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จในการผลิตอ้อย ได้แก่ การมีช่อง
ทางสำหรับการต่อรองผลผลิต ซึ่งช่องทางหนึ่ง ได้แก่ การสร้างลูกหลานเป็นผู้มีความรู้ในระดับสูง
เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการติดต่อ ต่อรองราคain เกี่ยวกับการผลิตอ้อยกับหน่วยงานภายนอกชุมชน
หนทางที่สอง ได้แก่ ในระบบการผลิตอ้อยซึ่งต้องอาศัยการลงทุนสูง หากแต่ในระบบของการขายผล
ผลิตนั้นนับว่ายังอยู่ในภาวะความเสี่ยง เนื่องจากผู้ผลิตไม่มีอำนาจในการต่อรองราค ดังนั้น พ่อ
แม่ จึงมองหนทางที่มีความก้าวหน้า และมั่นคงให้กับลูก จึงหันมาลงทุนด้านการศึกษา และมอง
ว่าการศึกษาก็คือการลงทุนอย่างหนึ่ง ดังนั้นผู้ผลิตอ้อยที่มีไว้อ้อยจำนวน 50 ไร่ ขึ้นไป ต่างส่งลูก
หลานไปศึกษา หาความรู้ภายนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาทั้งของ
ภาครัฐและภาคเอกชน สาขานิยมส่งลูก หลานไปเล่าเรียน ได้แก่ สาขาวิชาบริหารธุรกิจ ภาษาอังกฤษ
ด้วยการมีวิธีคิดถึงความก้าวหน้าและความมั่นคงของลูกหลานในตลาดแรงงาน หนทางที่สาม เมื่อ
ภาวะของการผลิตอ้อยต้องอยู่ในภาวะของความเสี่ยง ดังนั้นผู้ผลิตอ้อยซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิตรายเล็ก
ต้องพึ่งกับชีวิตที่ไม่แน่นอน ส่วนใหญ่จะขาดทุน ดังนั้นพ่อ แม่ ที่ทำไว้อ้อยขนาดเล็กต่างก็ฝากรความ
หวังไว้กับระบบการศึกษา ในการที่จะสร้างหลักประกันในชีวิตแก่ลูกหลาน โดยการส่งลูกหลานให้เข้า
รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเมื่อผู้เรียนเรียนจบ
การศึกษาในระดับดังกล่าวแล้ว ก็สามารถไปสมัครเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นมาก
มายในตัวอำเภอ และตัวเมือง โดยคนในชุมชนต่างมองว่างานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นระบบงาน
ที่มีความมั่นคงกว่าการปลูกข้าว หรือการทำนาหากินในชุมชน เนื่องจากมีค่าจ้างแรงงาน มีเงินเดือน
มีระบบสวัสดิการ ฯลฯ ด้วยระบบคิดที่เชื่อมโยงกับทุนที่เป็นเงินตรา และการประสบภาวะของการ
ขาดงานจากการต่อรอง และการพึงพิงระบบความรู้ ระบบการจัดการ และทุนจากภายนอก จึงเป็น
พลังผลักดันที่สำคัญต่อการดูดซับแรงงานของชุมชนเข้าสู่ระบบการผลิตในภาคอุตสาหกรรม

บทที่ 4

ผลวัตการเรียนรู้เพื่อการดำเนินการอย่างชุมชน

ด้วยปฏิบัติการของแนวโน้มการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่พัฒนาระบบที่เข้าสู่ชุมชนและลอกแล้วลอกเล่าในรูปแบบที่มีความหลากหลาย ทั้งทางด้านการให้ทุนเงินตราสำหรับการผลิตกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่ การกระจาย เผยแพร่ความรู้ผ่านสถาบันการศึกษา การสร้างผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะในอันที่จะเข้ามาให้ความรู้แก่คนในชุมชน รูปแบบของ การพัฒนาเศรษฐกิจ เช่นนี้ได้ถูกคาดหวังว่าจะสามารถนำพาให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีความมั่นคงในด้านการเงิน การมีความรู้ในแบบความรู้วิชาการสมัยใหม่ การทำงานในภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรม หากแต่ความคาดหวังของคนในชุมชนต่อแนวทางการพัฒนาประเทศไม่ได้เป็นไปอย่างที่คนในชุมชนตั้งความหวังไว้ อันมีผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศดังกล่าวมิได้มีเป้าหมายเพื่อชุมชน ตลอดจนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นก็เป็นการเรียนรู้ที่คนในชุมชน มิได้มีโอกาสในการสร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ตรงกับข้ามชุมชนเป็นเพียงผู้ร่วม ความรู้ที่กำหนดมาจากภายนอกเท่านั้น ความรู้ที่ถูกส่งผ่านมาสู่ชุมชนจึงเปรียบเสมือนความรู้ที่ยัดเยียดให้คนในชุมชนจำต้องยอมรับด้วยความละอายมอม โดยที่ชุมชนมิสามารถมองเห็นภาพของ การเป็นผู้ถูกกระทำจากแนวทางการพัฒนาประเทศดังกล่าวได้

บทเรียนที่ชุมชนได้รับจากแนวทางการพัฒนาประเทศดังกล่าว ได้แก่ ความสูญเสีย ทั้งในเชิงทรัพยากร สูญเสียความมั่นใจในวิถีการดำเนินชีวิตที่ดำเนินมาอย่างช้านาน การคิดทบทวนต่อวั่ง รวมของปัญหาดังกล่าว นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อให้ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองในระบบเศรษฐกิจ การสร้างหลักประกัน ความมั่นคงให้กับ ชีวิตด้วยการสร้างแบบแผนการผลิตที่มีความหลากหลาย การใช้ประโยชน์จากผลผลิตในชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด แบบแผนการเรียนรู้ดังกล่าวนั้นคนในชุมชนต่างเชื่อว่าจะสามารถนำพาชุมชนให้ สามารถดำเนินอยู่ได้ เนื่องจากชุดแบบแผนการเรียนรู้นี้ถูกสร้างขึ้นจากการประสบการณ์ในการทำมาหากิน ความคุ้นเคยกับผืนดินและแหล่งธรรมชาติในชุมชน การเรียนรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความอดทน พากเพียร อุตสาหะต่อสภาพธรรมชาติที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา พื้นฐานดังกล่าวของชุมชนถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในฐานะทุนชุมชนที่ได้ร่วมเรียนรู้ สร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยนให้ เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต การพิจารณาทุนชุมชนจึงเป็นแนวทางสำคัญที่คนในชุมชนเชื่อมั่นว่าจะนำ

ไปสู่ทางออกแห่งปัญหาเพื่อสร้างชุมชนที่มีความมั่นคง ปลอดภัยและเป็นชุมชนที่ดีงามตามเป้าหมายของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในมุขของการพลิกฟื้น

ประสบการณ์จากการเป็นผู้ถูกกระทำด้วยแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่มาให้ชุมชนต้องสูญเสียทรัพยากรเกี่ยวกับการทำมาหากิน สูญเสียความมั่นใจ สูญเสียความสัมพันธ์ทั้งในครอบครัวและความสัมพันธ์ในชุมชน อันมีนัยยะถึงการที่สายสัมพันธ์ของพ่อ แม่ ลูก และเพื่อนบ้านในชุมชนต้องจากหายหักโดยระบบการศึกษาแผลใหม่ที่พากผู้เรียนออกจากชุมชน และทำให้ผู้เรียนต้องเพ่งพิงความรู้จากภายนอกอย่างไรขوبเขต การทำกิจกรรมทางการเกษตรแผลใหม่ที่วางแผนพื้นฐานของการชุมชน ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ความสูญเสียดังกล่าวทำให้ชุมชนได้กลับมามองถึงวิธีชีวิตการทำมาหากินของคนในชุมชน แม่ ที่ถึงแม่ร่าในช่วงเวลานั้นจะไม่มีเครื่องหุ่นแรกที่สะอาดสวยงาม แต่คนในชุมชนก็สามารถพัฒนาชีวิตมาได้ด้วยวิธีคิด การเรียนรู้ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อให้ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

การเรียนรู้ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ในการปลูกข้าว การสร้างที่พักอาศัย การดูแลรักษาสุขภาพ การเลี้ยงสัตว์ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ฯลฯ ล้วนเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ความรู้ดังกล่าวจึงเป็นความรู้ที่มีคุณค่าต่อชีวิต การได้ทำกิจกรรมการทำมาหากินที่มีจุดมุ่งหมายที่คนในชุมชนเป็นผู้สร้างก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกถึงคุณค่าของตนเองและชุมชน อันหมายถึงการที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางความรู้ได้

การพึ่งตนเองในสุนนะอุดมการณ์ของชุมชน ได้ถูกนำมาสร้างสรรค์ให้ให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยที่อุดมการณ์ดังกล่าวเป็นอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นโดยคนในชุมชน จึงสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นไม่ว่าบริบท สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร คนในชุมชนก็จะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ในอันที่จะดำรงอยู่ในสภาพการณ์ต่างๆได้ กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนในสภาพการณ์ที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายตามบริบทภายนอกชุมชน และบริบทภายนอกชุมชน กระบวนการเรียนรู้และสร้างสรรค์ความรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนที่ปราภูเจ้มีหลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. การนำความรู้ใหม่จากการอภิการมาประสานกับประสบการณ์เดิมของชุมชน

ด้วยการมีเป้าหมายเพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้นไม่ว่าสภาพการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจจะมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็มิได้ทำให้ชุมชนรุกคอยเพื่อรับผลของการกระทำนั้น แต่ในทางกลับกันชุมชนมีความพยายามที่จะเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะฉะนั้นศักยภาพในการเรียนรู้ของชุมชนจึงนำไปสู่การสร้างความรู้ชุดใหม่ๆเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ ศักยภาพของชุมชนจึงเป็นทุนชุมชนที่มีความสำคัญยิ่ง การเปลี่ยนแปลงในเชิงเศรษฐกิจ สังคม ที่คุณในชุมชนต้องเผชิญในยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการหลังไหลของความรู้ในเชิงการผลิตเพื่อการค้า การเกิดขึ้นของสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะในเชิงความรู้และเทคโนโลยี การมีแหล่งเงินทุนสำหรับประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นต้น สรรสิ่งเหล่านี้ให้กับคนในชุมชนพิจารณา กลั่นกรอง เลือกสรว เผื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของชุมชน การใช้ศักยภาพของชุมชนในการเรียนรู้เพื่อสร้างชุดความรู้ใหม่เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนประกอบในแบบแผนความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ และความรู้ในการทำกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ดังมีสาระต่อไปนี้

1.1 ความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ แต่เดิมการทำนาหากินหลักของชุมชน ได้แก่ การทำนาเพื่อให้มีข้าวสำหรับบริโภคอย่างเพียงพอภายในครอบครัวและชุมชน การทำนาในอดีตเมื่อครั้งที่ยังไม่มีเครื่องทุนแรงจึงต้องอาศัยแรงงานจากวัวพื้นบ้านและแรงงานจากสมาชิกในครอบครัวเป็นสำคัญ ดังนั้นการทำนาจึงมีได้หลายลีบแต่เพียงการเรียนรู้ในการปลูกข้าว ดูแลรักษาข้าวเพียงอย่างเดียว แต่การทำนายรวมถึงการเรียนรู้ในการที่จะสร้างความสัมพันธ์กับสัตว์ และคน ทั้งนี้เพื่อผลแห่งการช่วยเหลือ พึ่งพา กัน เพื่อให้คุณในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

ในชุมชนไร่ข้าวโพดมีการรับความรู้ใหม่จากการอภิการมาประสานกับประสบการณ์เดิมแล้วปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน โดยความรู้ภายนอกที่คุณในชุมชนให้ความสนใจ ได้แก่ ความรู้เรื่องการเลี้ยงวัวนม ซึ่งความรู้นี้เผยแพร่โดยสหกรณ์โคนมหนองโพ (ในพระบรมราชูปถัมป์) ความสนใจในการเลี้ยงวัวนมก็เป็นผลลัพธ์เนื่องมาจากในอดีตคนในชุมชนมีความผูกพันกับวัว เพราะวัวเป็นสัตว์ที่ให้คุณ ซึ่งหมายถึงการให้แรงในการไถนา ดังนั้นคนจึงมีความพยายามที่จะเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงวัวนม ลำดับแรกของความพยายาม ได้แก่ การทดลองเข้าไปสำรวจหาความรู้จากสหกรณ์โคนมฯในรูปของ การเข้ารับการฝึกอบรม นอกจากรู้ยังแสงหาความรู้จากเกษตรตำบล เกษตรอำเภอ พร้อมกับการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์โคนมฯ สำหรับแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งซึ่งเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ในแบบเครือญาติกับเพื่อนบ้านในตำบลใกล้เคียง เนื่องจากเพื่อนบ้านในตำบลใกล้

เดียงมีการเรียนรู้ในการเลี้ยงวัวมาก่อนคนในชุมชนไว้ข้าวโพด ทำให้คนในชุมชนได้เป้าศัยของฝึกฝนเรียนรู้ในการเลี้ยงวัวในลักษณะของการไปซ่วยเหลือ การช่วยงานในโรงเรือน จึงทำให้มีโอกาสในการฝึก สังเกตวิถีชีวิตของผู้เลี้ยงวัวที่ต้องเริ่มต้นชีวิตในแต่ละวันตั้งแต่ตีสี่ ผู้เรียนรู้ได้ช่วยเหลืองานในด้านการทำความสะอาดคอก ทำความสะอาดร่างน้ำ รากอาหาร เลี้ยงอาหาร (เป็นอาหารหายา หมายถึง ตันข้าวโพด หญ้า พาง) เก็บมูลวัวไปไว้ในลานหากเพื่อทำเป็นปุ๋ย การรีดนมวัวนำน้ำนมบรรจุในถังเพื่อรักนนมมารับนม จากนั้นก็เรียนรู้ในอันที่จะให้วัวพักผ่อน ในขณะที่วัวพักผ่อนผู้เลี้ยงก็จะต้องเตรียมตัวไปหาดันข้าวโพดให้พอตีสำหรับเลี้ยงวัวทั้งในตอนเช้าและบ่าย ช่วงบ่าย ก็เริ่มล้างคอก ทำความสะอาดร่างน้ำ รากอาหาร ให้อาหารขัน (อาหารเม็ด) เก็บมูลวัวไปตาก รีดนมวัวนำน้ำนมบรรจุถัง เพื่อรักนนมมารับ จากนั้นก็ให้วัวพักผ่อน

การเรียนรู้ในการเลี้ยงวัวโดยอาศัยการช่วยเหลือเพื่อนบ้าน ทำให้ผู้เรียนได้ซึมซับถึงการดำรงชีวิตในการเลี้ยงวัว เนื่องจากเป็นชีวิตที่ต้องคลุกคลีอยู่กับวัวตั้งแต่เช้าจนกระทั่งเย็น ตั้งนั้นคนเลี้ยงวัวและวัวจะมีความคุ้นเคยกัน เมื่อถึงเวลาในการรีดนมวัว วัวก็จะยอมให้รีดน้ำนมโดยดี ไม่มีการกัดนม หรือเตะ ดีด ผู้เลี้ยง ทำให้การรีดนมเป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว สำหรับการส่งนมก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้เลี้ยงวัวต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้มารับน้ำนม เพื่อเป็นการประยัดเวลาในการเดินทางมาส่งนมด้วยตนเอง โดยการส่งนมนั้นจะมีการทดลองเรื่องราค่าค่าขนส่งนมเป็นรายสัปดาห์ตามที่ได้รับเงินค่าน้ำนม ซึ่งเป็นระบบการช่วยเหลือ พึ่งพา กัน ถึงแม้ว่าผู้เลี้ยงวัวจะต้องจ่ายเงินค่าขนส่งน้ำนมก็ตาม แต่ก็เป็นการช่วยเหลือในเรื่อง เวลาสำหรับการพักผ่อน หรือการดูแลวัวได้อย่างดี

1.2 ความรู้ในการทำกิจกรรมการผลิตที่มีความหลากหลาย การทำมาหากินของคนในชุมชนแต่เดิมมีแบบแผนการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมการทำมาหากินที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ในการผลิตอาหารหลายชนิด อาทิ การปลูกข้าว การหาของธรรมชาติ การแปรรูปกะปิ น้ำปลา ฯลฯ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากคนในชุมชนมีการเรียนรู้ว่าหากผลิตอาหารแต่เพียงอย่างเดียว ก็จะเป็นการเสียต่อการที่จะไม่มีอาหารอย่างอื่นสำหรับการบริโภค หรือการผลิตอาหารเพียงเล็กน้อย ก็จะเป็นการเสียต่อภาวะความเปลี่ยนแปลงของสภาพธรรมชาติ เนื่องจากบางปีอาจเกิดน้ำท่วม บางปีอาจเกิดฝนแล้ง จึงทำให้คนในชุมชนมีความรู้ว่างแผนล่วงหน้าที่จะจัดเตรียม ผลิตอาหารสำหรับบริโภคให้พอเพียงไปจนถึง 1-2 ปี ด้วยระบบคิดในการที่จะพึงต้นเองอย่างมีความผ่อนสอนสอดคล้องกับบริบทในวิถีชีวิตเป็นหลักได้ถูกเขียนโดยเข้ากับแบบแผนการดำรงชีวิตในสถานการณ์ปัจจุบันที่คนในชุมชนต่างมองว่า วิถีชีวิตในช่วงของ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่จะทำให้คนในชุมชนถูกผูกติด หรือพึ่งพิงต่อความรู้ ระบบการจัดการจากภายนอก ซึ่งการพึ่งพิงต่อสรรสิ่งภายนอกล้วนมีผลให้

คนในชุมชนปราศจากอิสรภาพในอันที่จะดำเนินชีวิตตามความมุ่งหวังของตนเอง นอกจานนี้ยังทำให้เกิดความไม่มั่นคงในชีวิตและจิตใจ ซึ่งหมายถึงชีวิตที่ตนเองมิได้เป็นผู้ควบคุม ตัดสิน จึงมิอาจคาดหวังหรือวางแผนชีวิตของตนเองได้เลย ดังนั้นชุมชนจึงมีการตั้งคำถามที่สำคัญว่า "...แท้จริงแล้วชุมชนต้องการอะไร มีป้าหมายอย่างไร และทำอย่างไรจึงจะบรรลุเป้าหมายที่วางไว้..." ความท้าทายของคำถามดังกล่าว ทำให้ชุมชนมุ่งแสวงหาคำตอบเพื่อให้บรรลุต่อเป้าหมายในการดำรงชีวิต ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้ในอันที่จะปรับใช้ความรู้ในการผลิตเพื่อการค้า เพื่อให้มีความสอดคล้องกับแบบแผนการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

การกระจายความรู้ชุดใหม่เข้าสู่ชุมชนได้ดำเนินการผ่านสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการเกษตร เช่น กรมวิชาการเกษตร ซึ่งได้ถ่ายทอดความรู้ผ่านบรรดาผู้เชี่ยวชาญในการผลิตแต่ละด้าน ความรู้ชุดใหม่ ได้แก่ การทำนาโดยใช้พันธุ์ข้าวชนิดใหม่ การปลูกอ้อย การเลี้ยงวัวนม วัวเนื้อ หมู การปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ได้ทำหน้าที่อบรม แนะนำ มอบพันธุ์พืช ปุ๋ย ยาต่างๆ ด้วยการกระจายตัวของความรู้ชุดใหม่อย่างมากมายดังกล่าว มีผลให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่จะนำชุดความรู้เดิมเกี่ยวกับการผลิตอย่างหลากหลายและใช้งานความรู้เดิมนี้เพื่อตั้งรับต่อชุดความรู้ใหม่ โดยอาศัยประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนจากความล้มเหลวในการปลูกพืชเชิงเดียวเพื่อการค้า นำมาซึ่งกระบวนการในการไตร่ตรอง พิจารณา เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนชุดความรู้ใหม่ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปบนฐานคิดของการดำรงชีวิต โดยชุมชนในส่วนนี้ได้ปรับเปลี่ยนความรู้ใหม่ให้สอดคล้องกับการการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบันซึ่งมีนัยถึงการที่ชุมชนเป็นผู้สร้างความรู้ ปรับเปลี่ยนความรู้เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ หรือเพิ่มตนเองทางความรู้ได้

ด้วยฐานคิดของความเป็นชุมชนที่มองสรรสิ่งต่างๆอย่างมีความเชื่อมโยง สามพันธุ์กันเพื่อการมีชีวิตที่ดีงามและมีความสุข ดังนั้นชุมชนจึงมีการเรียนรู้ในอันที่จะนำความรู้ด้านการเกษตรในแต่ละชุดมาเชื่อมโยงกันเป็นแบบแผนการทำนาหากินที่มีความหลากหลายในการผลิต อันหมายถึงความมั่นคงในการทำมาหากิน เนื่องจากการปลูกพืชดังกล่าวเป็นการปลูกพืชที่คำนึงถึง การบริโภคภายในครอบครัว ความอุดมสมบูรณ์ของพืช แรงงานในการผลิต และความต้องการของตลาดแบบแผนการผลิตดังกล่าวเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวเนื่องจากผลผลิตที่ได้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในครอบครัวและสามารถนำไปขายเพื่อเพิ่มมูลค่า โดยผลผลิตบางชนิดให้ผลผลิตในทุกฤดูกาล และหากผลผลิตชนิดใดมีราคาต่ำ ก็ยังสามารถขายผลผลิตอื่นๆเพื่อให้เกิดมูลค่าแทนได้ ภาพของแบบแผนการผลิตที่มีความหลากหลายเพื่อให้คนในชุมชนสามารถพึงตนเองได้นั้น pragm ในคำสัมภาษณ์ที่ดังต่อไปนี้

“... ป ลูกกุหลาบ 6 งาน สารพัดเลย ข้าวโพดແແຂ້ (ข้าวโพดຜັກອ່ອນ) 2 ໄວ
ປ ลูกໜົມດແລະ ປ ลูกໄມ່ເຍຂະເຄາໄວ້ໃຫ້ວັນນີ້ ວັນເນື້ອ ອ້ອຍ 20 ໄວ
ດາວເຮືອງ 2 งาน ຕິນທຸນເຮົາໄມ່ຄ່ອຍມືກີຕ້ອງໜຸນກັນໄປໂອຍ່າງນີ້
ກະວ່າໜຸນເຂົາເຈີນກຸຫລາບໄປໄສດາວເຮືອງ ຕອນນີ້ດາວເຮືອງມັນຕິນລະ 6 ສລື່ງ
ກຸຫລາບຄລ້າຍາກັບວ່າເຮົາປຸກເຂົາເຈີນໄວ້ໃຫ້ບ້ານ ເພຣະມັນເກີບຖຸກວັນ...”

ດ້ວຍระบบກາຽຝລິຕີທີ່ມີຄວາມສາມາດໃນກາງສະໜັກຫລາຍ ຍັງກ່ອໄໝເກີດກາຈ້າງຈານໃນຊຸມຊັນທີ່ທຳໄໝຄົນໃນຊຸມ
ຊັນມີແລ່ງຮາຍໄດ້ ໂດຍເນັພະຍ່າງຍຶ່ງແຮງງານທີ່ເປັນຜູ້ສູງອາຍຸ ໂດຍໄມ່ຕ້ອງພື້ນພົງກິຈການອອກຊຸມຊັນ ດັ່ງ
ປຣາກວູນເນົາສັນກາຜະນີທີ່ວ່າ ...ຕອນນີ້ຈ້າງຄົນເດືຍວ່າ ດ້າຍອະໆເຮັກໄປປ່ວຍເຫຼົາ ເຮົາໄດ້ແປ່ງເບາກວະຂອງຄົນ
ໃນໜູ້ບ້ານ ໄນເຕັກຫວອກ ມີອາຍຸແລ້ວ ເຫຼົາອາຍຸແກ່ກວ່າຜົມອືກ ເຫຼົກໄມ່ຄ່ອຍມືກີນ ເຮັກຈ້າງໃຫ້ເຂົາເກີບ
ຫຼັກບ້ານຂ້າວບ້ານ ກີໃຫ້ເຫຼົາໄປ...”

ກາງທີ່ຊຸມຊັນມີຄວາມສາມາດໃນກາງສະໜັກສວົບ ປັບປຸງຄວາມຮູ້ ໂດຍກາເສວງຫາຄວາມຮູ້
ຈາກກາຍນອກເພື່ອປັບໃຫ້ໃຫ້ເໜາະສົມກັບບົບນົບຂອງຊຸມຊັນ ຍ່ອມໝາຍຄື່ງວ່າຄວາມຮູ້ທີ່ຖຸກສະໜັກສວົບຂຶ້ນ
ເປັນຄວາມຮູ້ຂອງຊຸມຊັນ ມີຄຸນຄ່າຕ່ອກກາດດຳວັງຊື່ວິດ ເນື່ອຈາກເປົ້າໝາຍຂອງກາງເຮືອນ້ຳດັ່ງກ່າວເປົ້າ
ໝາຍໃນກາດດຳວັງຊື່ວິດຂອງຄົນໃນຊຸມຊັນ ທີ່ມີຄວາມແຕກຕ່າງອ່າຍຍຶ່ງກັບຄວາມຮູ້ວິຊາກາຮສັຍໃໝ່ທີ່ເປົ້າ
ໝາຍຂອງກາຮສັຍໄດ້ເປົ້າໝາຍເພື່ອກາດດຳວັງຊື່ວິດຂອງຄົນໃນຊຸມຊັນ ດັ່ງນັ້ນຄວາມຮູ້ວິຊາກາຮສັຍ
ໃໝ່ທີ່ຖຸກນໍາເຂົາມາສູ່ຊຸມຊັນ ທັງຄວາມຮູ້ທີ່ສອນກັນໃນໂຮງເຮືອນ ຄວາມຮູ້ດ້ານກາງເກະຫຼາກທີ່ຖຸກນໍາເຂົາມາໂດຍຜູ້
ເຂົ້າວ່າງ ສັບຕັບດ້ານກາງເກະຫຼາກຕ່າງໆ ລ້ວນເປັນຄວາມຮູ້ທີ່ເກີດຂຶ້ນບົນສູານຂອງກາງຄຳນີ້ຄື່ງກາງພັດນາ
ຮະບບເຫຼົກສູກິຈ ອຸດສາຫກຮົມເປັນສຳຄັນ ຄວາມຮູ້ດັ່ງກ່າວລ່າງຈຶ່ງມີແບບແຜນເນັພະ ແລະ ຖຸກທຳໃຫ້ມີຄວາມ
ຂອບຮວມໃນກາງທີ່ຈະນຳມາຄ່າຍຫອດແກ່ຊຸມຊັນດ້ວຍເຫດຸຜລຂອງຄວາມຄຸກຕ້ອງຕາມຫລັກວິຊາກາຮ ເນື່ອເປົ້າ
ໝາຍຂອງຄວາມຮູ້ແບບວິຊາກາຮສັຍໃໝ່ມີໄດ້ເປົ້າໝາຍເພື່ອກາດດຳວັງຊື່ວິດຂອງຄົນໃນຊຸມຊັນ ດັ່ງນັ້ນ
ຫາກຊຸມຊັນວັບຄວາມຮູ້ເຊັ່ນນີ້ໄປໃຫ້ໂດຍມີໄດ້ຄຳນີ້ຄື່ງສັກພບບົບນົບຂອງຊຸມຊັນ ກີເປັນເຮືອງຍາກທີ່ຈະທຳໃຫ້ຊຸມ
ຊັນສາມາດພື້ນຕົນເອງທາງຄວາມຮູ້ໄດ້

2. ກາງສະໜັກສວົບຄວາມຮູ້ໃໝ່ທີ່ປົງປັດໄດ້

ກາງສະໜັກຄວາມສົມພັນນີ້ຂອງຄົນກັບສວົບສິ່ງທີ່ອູ້ແວດລ້ອມເພື່ອກາດດຳວັງຊື່ວິດເປັນຄວາມສາມາດ
ຂອງຄົນທີ່ພຍາຍາມຝຶກຫັດ ເຮືອນ້ຳຕ່ອບຮົດສວົບສິ່ງກາຍໃດໆເຈື່ອນໄຂແລະບົບນົບຂອງຊຸມຊັນ ທັງນີ້ເພື່ອສະໜັກ
ຄວາມຮູ້ສຳຫັບນໍາມາໃຫ້ປະໂຍ້ນນີ້ໃນກາດດຳວັງຊື່ວິດ ຄວາມຮູ້ທີ່ເກີດຂຶ້ນໃນລັກຊະນະນີ້ຈຶ່ງມີໄດ້ເປັນຄວາມຮູ້ທີ່ຖຸກ

กำหนดไว้ล่วงหน้า แต่ความรู้เช่นนี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นพร้อมๆกับการเรียนรู้ของคน ดังนั้นตัวความรู้ จึงถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน แต่ความรู้อีกแบบหนึ่งซึ่งเป็นความรู้ที่สอนกันในโรงเรียนมิได้เป็นเช่นนี้ คือตัวความรู้มิได้ถูกสร้างขึ้นภายใต้เงื่อนไข บริบทของชุมชน แต่ถูกสร้างขึ้นภายใต้เงื่อนไขในการประกอบอาชีพภายนอกชุมชน ดังนั้นบริบท เงื่อนไขของชุมชนจึงไม่ถูกนำมาพิจารณาประกอบในการสร้างความรู้ รวมถึงวิธีการแสวงหาความรู้หรือการเข้าถึงความรู้เช่นนี้ก็มิต้องอาศัยการเรียนรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิต เนื่องจากเป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกชุมชน เมื่อความรู้จากการสมัยใหม่ถูกสร้างขึ้นภายใต้เงื่อนไข บริบทภายนอกชุมชน ความรู้ดังกล่าวจึงมิได้มีเป้าหมายเพื่อชุมชน

ความสามารถของชุมชนในการเรียนรู้ต่อสภาพสิ่งเพื่อสร้างความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ปรากฏในภาพของชุมชน โดยในชุมชนไร่ข้าวโพดมีการเลี้ยงวัวนม ซึ่งคนในชุมชนมีการเรียนรู้เรื่องอาหารสำหรับวัวเพื่อให้ได้น้ำนมมาก และเป็นน้ำนมที่มีคุณภาพ ผู้เลี้ยงได้เรียนรู้จากคนในชุมชนคนที่ได้ทดลองนำต้นข้าวโพดให้วากินแทนหญ้า เนื่องจากทราบว่าคนในอำเภอ ดำเนิน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเป็นจำนวนมาก เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวโพดฝักอ่อนแล้วต้องการที่จะทำลายต้นข้าวโพดจำนวนมากเพื่อปลูกข้าวโพดในรอบต่อไปอย่างรวดเร็ว จึงประกาศให้ผู้สนใจต้องการต้นข้าวโพดสำหรับทำประไบชันได้มาตัดแล้วให้ขึ้นไปเอง โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ดังนั้นเมื่อทราบข่าว คนในชุมชนคนดอนซึ่งกำลังประสบปัญหาขาดแคลนหญ้าในช่วงหน้าหนาวจึงเกิดความคิดที่จะทดลองนำต้นข้าวโพดมาเลี้ยงวัวแทนหญ้าในช่วงเวลาหนึ่ง ในกระบวนการดังกล่าวคนในชุมชนไร่ข้าวโพดก็ได้ไปข่วยคนในชุมชนคนดอนตัดต้นข้าวโพดเพื่อนำมาเลี้ยงวัว ระบบดังกล่าวเป็นระบบของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสามชุมชนที่ต่างกันได้รับประโยชน์ร่วมกัน หมายถึงชาวไร่ในอำเภอดำเนิน ก็สามารถประยัดค่าใช้จ่ายในการจ้างคนตัดต้นข้าวโพด สามารถปลูกข้าวโพดในรุ่นต่อไปได้ทันที ขณะเดียวกันคนในชุมชนคนดอนก็ได้รับต้นข้าวโพดเพื่อนำไปเป็นอาหารของวันมายามขาดแคลนโดยที่ไม่ต้องซื้อ และสำหรับคนในชุมชนไร่ข้าวโพดก็เกิดการเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเกิดการเรียนรู้ในการเลี้ยงวัวนม การเรียนรู้ร่วมกันของคนในสามชุมชนในอันที่จะสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตนี้ สะท้อนให้เห็นในคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ที่จริงข้าวโพดฝักอ่อนกับวัวเนี้ยะ ตอนแรกๆที่เดียวมันไม่ได้สัมพันธ์กันหรอก เพราะเดิมคนเลี้ยงโคนมเขาใช้หญ้าเลี้ยงเป็นหลัก คือ หญ้าขัน เขาจะปลูกต่อมากทางเกษตรเข้ามาแนะนำให้ชาวไร่ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเพื่อจะเอาไว้ขายฝักอย่างเดียว พอเอารักษาไปขายแล้วก็ตัดต้นทิ้ง เมื่อก่อนจะมีปลูกที่อำเภอดำเนิน

ແກງໆນະເຂາຈະປູກ ພອທັກຝັກເລີຍບ້ອຍກົຈະເຄາຕັ້ນທີ່ ພອດອນຫລັງມີຄຸນເລື່ອງ
ວ່າແກວນີ້ ຂັ້ນມັນຫາລຳບາກ ເວລາຫຳໜ້າຫວ່ານັ້ນໄໝ່ການ ໄສປູຍຍັງໄງແກົຍັງໄໝໂຕ
ກີເລຍໜັ້ນໄປທົດລອງເຄາຕັ້ນຂ້າວໂພດໃຫ້ວັກິນ ໃໝ່ໆເຂາໃໝ່ພົວ ໄມຕ້ອງຊື້ອ
ເຈົກີໄປເຄາ ຕາມກັນໄປ..."

ເມື່ອໃຫ້ອາຫານປະເທົ່າວິພົດຝັກອ່ອນແລ້ວມີຜລໃຫ້ນ້ຳນມວ່າມີຄຸນພາພຶດແລະໃຫ້ນ້ານມໃນ
ປົກມານມາກ ທຳໃຫ້ໃນຊ່ວງເວລາຂອງວິນນັ້ນ (ຊ່ວງເວລາຄິດຄ່ານ້ຳນມໃນຊ່ວງ 10 ວັນ)ກີໄດ້ຮາຄານ້ຳນມມາກ
ໜີ້ນ ຈຶ່ງທຳໃຫ້ເກີດກາເຮືອນຸ້ານກາຣທີ່ຈະນຳດັ່ນຂ້າວໂພດມາເລື່ອງວ່າເພີ່ມໜີ້ນ ໂດຍກາເຮືອນຸ້າໃນກາຣປູກຂ້າວ
ໂພດຝັກອ່ອນຈຶ່ງຖືກນຳມາປັບປຸງ ສ້າງສຽງເພື່ອໃຫ້ວັດໄໝອາຫານທີ່ມີຄຸນພາພຶດຍ່າງພອເພີ່ມ ຈຶ່ງນຳ
ໄປສູກກາເຮືອນຸ້າໃນກາຣທີ່ຈະປູກຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນເປັນຮຸ່ນ ມາຍລຶ່ງກາຣທະຍອຍປູກ ໂດຍກາຮໍານວນ
ຈຳນວນວັນທີຕ້ອງກິນຕັ້ນຂ້າວໂພດ ແລ້ວນຳມາເປົ້າຍບໍ່ເປົ້າຍບໍ່ຂອງຂ້າວໂພດ ຊື່ມີອາຍຸອູ້ຢູ່ໃນຊ່ວງເວລາ
40-60 ວັນ ດັ່ງນັ້ນກາຣປູກຂ້າວໂພດຝັກອ່ອນໃນແຕຕະແປລງຈີ່ເປັນຄວາມຮຸ້າທີ່ຖືກສ້າງເພື່ອໃຫ້ວັນນມມີອາຫານ
ກິນຍ່າງສມນູຽນດລອດປີ ແລະຄນົກສາມາດເກີບຝັກຂ້າວໂພດໄປປະໂຫຼາດແລະຂາຍໄດ້ ນອກຈາກນີ້ຜລົດິຕີທີ່
ເໜື້ອຈາກກາເລື່ອງວ່າ ໄດ້ແກ່ ມູລວັວ ໄດ້ຖືກນຳມາຕາກໃຫ້ແໜ່ງເພື່ອໃຫ້ເປັນປູຍສໍາຫັກກາຣໃສ່ບໍາຮຸ່ງຂ້າວໂພດ
ໃໝ່ອກການ ສ່ວນມູລວັວທີ່ເໜື້ອກົຈະບວຮຸ່ງກະສອບເພື່ອນຳໄປໝາຍໃຫ້ໜ້າໄວ່ໃນຈັງຫວັດອື່ນໆ ເຊັ່ນ ປຸ່ມຮານີ່
ສຸຮາຍງວຽກຮານີ່ ພັກສູງ ໃນຮາຄາກະສອບລະ 10 ບາທ

ນອກຈາກນີ້ໃນໜຸ່ມໜຸນໄວ່ອ້ອຍຊື່ມີກາຣເລື່ອງວ່ານີ້ອ ກີໄດ້ໃໝ່ຄວາມຮຸ້າຂອງກາຣເລື່ອງວ່ານມາປັບໃຫ້ໂດຍ
ນຳດັ່ນຂ້າວໂພດໄປເລື່ອງວ່ານີ້ ກາຣເລື່ອງວ່າເນື້ອຂອງຄົນໃນໜຸ່ມໜຸນເປັນກາຣເລື່ອງວ່າເພື່ອໃຫ້ມີກາຣເພີ່ມນ້ຳຫັກ
ທີ່ດີ ດັ່ງນັ້ນຈຶ່ງຕ້ອງມີກາຣໃຫ້ອາຫານສໍາເຮົາຈຸບັນໃນປົກມານຄ່ອນຂ້າງມາກ ຮັກແຕ່ໃນບ້າງຊ່ວງເວລາກີສາມາດ
ໃຫ້ກິນຕັ້ນຂ້າວໂພດບ້າງເພື່ອເປັນກາຣລົດຕັ້ນທຸນໃນກາຣຜົດ ສໍາຫັກກາຣເລື່ອງວ່ານີ້ຈະໃຫ້ກິນຕັ້ນຂ້າວໂພດໃນ
ປົກມານຄ່ອນຂ້າງມາກເພື່ອໃຫ້ຮ່າງກາຍແຂງແຮງ ໃນກາຣເລື່ອງວ່າເນື້ອອາຫານຈະເລື່ອງດ້ວຍອາຫານສໍາເຮົາຈຸບັນ
ແລະຕັ້ນຂ້າວໂພດແລ້ວຍັງມີກາຣປ່ອຍໃຫ້ວັດເດີນຫາຫຼັກກິນແອງຕາມຮອມໝາຕີ ເນື່ອຈາກເວລາຂອງວ່ານີ້ມີ
ໄດ້ເຮັດແບບກາຣເລື່ອງວ່ານີ້ ເພວະວ່ານມັນນັ້ນຕ້ອງວິດົມເຖິງວັນລະ 2 ຄວັງ ຈຶ່ງໄໝ່ສາມາດເລື່ອງແບບ
ປ່ອຍຕາມຮອມໝາຕີໄດ້ ກາຣເລື່ອງວ່ານີ້ແບບປ່ອຍໃຫ້ຫາຫຼັກກິນຕາມຮອມໝາຕີອາກຈະເປັນກາຣລົດ
ຕັ້ນທຸນໃນກາຣຜົດແລ້ວຍັງທຳໃຫ້ຮ່າບກາຣແພັດລາຍງອາຫານຂອງວັດທີ່ຂຶ້ນເພວະໄດ້ເດີນອອກກຳລັງກາຍ ອັນມີ
ຜລຕ່ອກກາຣເສົມສ້າງຮ່າງກາຍໃຫ້ສມນູຽນ ຮັກແຕ່ກາຣເລື່ອງວ່າເນື້ອທີ່ປ່ອຍຕາມຮອມໝາຕີນັ້ນ ດັນໃນໜຸ່ມ
ໜຸນມີກາຣເຮືອນຸ້າວ່າ ມູລວັວຈະຕ້ອງກະຈັດກະຈາຍຕາມທົ່ວທຸ່ງທີ່ໜີ້ມີສາມາດເກີບມາຂາຍໄດ້ ແລະຂະນະເດືອກ
ກັນແມ່ວ່າຈະມີມູລວັວໃນໂຈງເຮືອນ ຜູ້ເລື່ອງກົຈະໄໝ່ນຳມູລວັວມາທຳເປັນປູຍສໍາຫັກກາຣໃສ່ຕັ້ນຂ້າວໂພດ ເນື່ອຈາກ
ກາຣເລື່ອງວ່າແບບປ່ອຍຕາມຮອມໝາຕີທຳໃຫ້ວັກິນຫຼັກທຸກໆນິດ ຊື່ໆຫຼັກຮອມໝາຕີຫລາຍໜິດເປັນຫຼັກທີ່

ที่เมล็ด ดังนั้นเมื่อวัภินหญ้าเข้าไปแล้วก็ไม่สามารถสลายเมล็ดหญ้าได้ เมล็ดหญ้าก็จะแห้งอยู่ในมูลวัว ซึ่งหากนำมูลวัวไปใช้ใส่ต้นข้าวโพดก็จะทำให้มีหญ้าขึ้นในแปลงข้าวโพด

3. การสร้างความต่อเนื่องของผลผลิต

ท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจ สังคมในยุคปัจจุบันที่ชุมชนต่างถูกห้อมล้อมไปด้วยชุดความรู้ แผนใหม่ สถาบัน เทคโนโลยีในการผลิต ฯลฯ มีผลให้ชุมชนต่างเรียนรู้ในอันที่จะสร้างสรรค์ความรู้ ชุดใหม่ที่เป็นของชุมชนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อพื้นฐานของชุมชนดำเนินอยู่ ในลักษณะการเป็นผู้ผลิตในเชิงเกษตรกรรม ดังนั้นคนในชุมชนจึงเรียนรู้ที่จะทำให้ผลผลิตเหล่านี้เกิด มูลค่าในลักษณะที่มีความต่อเนื่อง เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้อย่างต่อเนื่องและเพียงพอต่อการดำรง ชีวิต การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยประสบการณ์และการจัดการผลผลิตที่ต้องอาศัย ความสัมพันธ์กับสถาบัน หน่วยงานภายนอก ความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ความสัมพันธ์กับครอบ ชาติ และความสัมพันธ์กับสิ่งเหลือธรรมชาติ เพื่อให้มีกำลังใจในการทำงานหากิน การเรียนรู้ในด้าน การจัดการมีหลายรูปแบบ “ได้แก่ การจัดรุ่นในการผลิต การจัดการผลผลิต และการรวมกลุ่มเพื่อลด ต้นทุนในการผลิต ซึ่งแบบแผนการเรียนรู้ด้านการจัดการเพื่อสร้างมูลค่าแก่ผลผลิตดังกล่าว สามารถ อธิบายให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้ ในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

3.1 การจัดรุ่นในการปลูกพืช การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนถูกแปลงให้เกิดมูลค่า

สำหรับชาวไร่ที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก ดังกรณีที่ชาวไร่มีพื้นที่ประมาณ 6 ไร่ก็สามารถจัดการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนได้ สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงได้แก่ จำนวนแรงงานในครอบครัว หากมีจำนวนแรงงานเพียง 2 คน ก็จะปลูกข้าวโพดเป็นรุ่น รุ่นละ 2 ไร่ ด้วยวิธีคิดดังกล่าวสืบเนื่องจากว่าหากปลูกข้าวโพดครั้งเดียว 6 ไร่ ก็จะไม่สามารถเก็บผลผลิตได้ทันเวลา นำไปสู่การจ้างแรงงาน ซึ่งก็หมายถึงการลงทุนที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นด้วยหลักคิดดังกล่าวจึงเป็นการลดต้นทุนในการผลิตอย่างหนึ่ง

กระบวนการในการปลูกนั้น ผู้ปลูกต้องเตรียมดินโดยการจ่างรถໄກ ทำร่อง ใช้เมล็ดพันธุ์ปลูก โดยอาศัยเครื่องมือที่เรียกว่า ไม้กระแทก (ไม้ปลูก) มีลักษณะเป็นกรวยๆ เมื่อดึงออกเมล็ดจะร่วงมา 3-4 เมล็ดต่อ 1 หลุม การปลูกอาศัยระยะห่าง 50 เซ็นติเมตรต่อ 1 หลุม จากนั้นก็อาศัยน้ำจากบ่อน้ำบาดาล หรืออาจจะปล่อยย้ำจากคลองชลประทานเพื่อรอดร่อง ทิ้งไว้ ประมาณ 3 วัน จะสังเกตเห็นหน่อใบลามพันธุ์ดิน ในช่วงเวลานี้มีการฉีดยาคุมหญ้าไม่ให้ขึ้น โดยการฉีดยาเนื้อคุณได้ 1 เดือนถึง 1 เดือนครึ่ง ต่อจากนั้น 1 สปดาห์ก็จะต้องหมั่นสังเกตว่าในหลุมได้มีต้นมาก หมายถึง มี 4-5 ต้นแสดงว่าเมล็ดพันธุ์ไม่มีความสูงมาก เพราะหากเมล็ดพันธุ์สูงมาก ก็จะหล่นจากไม้กระแทกเพียง

3-4 เมล็ดเท่านั้น ดังนั้นผู้ปลูกจึงต้องถอนต้นที่ไม่สมำเสมอทิ้ง เหลือไว้เพียง 3 ต้น เพื่อที่จะให้ฝักข้าวโพดงามและสวย ต่อจากนั้นมีการให้น้ำสปuda ครั้ง หลังจาก 1 เดือนครึ่งไปแล้วก็ไม่ต้องฉีดยาคุม เพราะต้นข้าวโพดสูงใหญ่พอที่จะคลุมหญ้าไม่ให้เติบโต และแกร์นในที่สุด สำหรับการใส่ปุ๋ยนั้น ใส่แบบเดินตามร่อง แบบсадเดินหน้า ประมาณ 1 วา โดยการกำอึกกำหนดนี้ต่อจากที่ที่ปุ๋ยตกจะทำให้ปุ๋ยสมำเสมอตลอดร่อง

ในการใส่ปุ๋ย นั้นมีการเรียนรู้ว่าต้องใส่ปุ๋ย 2 ชนิด ได้แก่ ปุ๋ยหมูเรีย สำหรับเร่งขณะที่ต้นยังเล็ก คือ มีอายุ 15 วันเพื่อให้โตเร็ว จากนั้นเมื่อข้าวโพดมีอายุประมาณ 40 วันก็จะมีการซักยอดเกษตรตัวผู้ที่ผลลัพธ์มากที่สุดเพื่อให้ฝักอ่อนที่อยู่ส่วนล่างเจริญเติบโตได้ด้วย ซึ่งหมายถึง ฝักที่ 2 และฝักที่ 3 ได้ผลดี ในช่วงนั้นก็ใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ด้วย หลังจากนั้น 8-10 วันก็สามารถเก็บเกี่ยวได้

การลงทุน ในการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนต่อ 1 ไร่ นั้นมีการลงทุน ดังนี้

ค่าไถ 500 บาท

เมล็ด 1 ถุง 350 บาท

ยาคุมวัยพีช 170 บาท

ปุ๋ย 150 บาท

รวม 1570 บาท

การขาย การขายผลผลิตข้าวโพดฝักอ่อน ขายได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ขายหักฝัก และมีเปลี่ยอก กิโลกรัมละ 2 บาท

2. ขายเฉพาะเนื้อใน กิโลกรัมละ 13 บาท (การขายชนิดนี้ต้องอาศัยแรงงานในการกรีดเปลือกออก)

ในการขายชาวไร่อาจจะขายแก่โรงงานรับซื้อข้าวโพดฝักอ่อนที่อยู่ใกล้กับชุมชน หรือขายให้กับพ่อค้าคนกลาง ในกรณีที่มีผลผลิตมาก และพ่อค้าจะมารับที่ไร่ หรือเป็นการขายในระบบโควตารายได้จากการขาย หากขายในลักษณะที่ขายหักฝักและมีเปลี่ยอก

1 ไร่ ปลูกได้ 1800 กิโลกรัม ราคา กิโลกรัมละ 2 บาท

ขายได้ 3600 บาท

หากหักเงินที่ลงทุนไป 1570 บาท ก็จะได้เงิน 2030 บาท ต่อไร่

ด้วยการลงทุนที่มีผลกำไรดังกล่าว ทำให้มีการเรียนรู้ที่จะปลูกข้าวโพดแบบหมุนเวียน เพื่อให้มีผลผลิตสูงในงาน หรือผู้รับซื้อตลอดปี การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ที่มีต่อวงจรชีวิตข้าวโพด ซึ่งมีอายุประมาณ 2 เดือนครึ่ง ถึง 3 เดือน ดังนั้น 1 ปี อาจจะปลูกได้ 3-4 ครั้ง ซึ่งหมายถึงการมีผลผลิตสำหรับสูงในงาน ส่งตลาดได้อย่างแน่นอน อันหมายถึงการมีรายได้ตลอดทั้งปี

3.2 การจัดการผลผลิตของพีซช การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในชุมชนเป็นการปลูกใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ผู้ปลูกลงทุนเอง เมื่อได้ผลผลิตจึงขายอย่างอิสระ 2) ผู้ปลูกรับทุนจากนายทุน เมื่อได้ผลผลิตต้องขายแก่นายทุน และ 3) ผู้ปลูกลงทุนเองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งรับทุนจากนายทุน ผลผลิตที่ได้ขายอิสระ และขายแก่นายทุน

การผลิตข้าวโพดฝักอ่อนทั้งสามระบบนี้ ส่วนหนึ่งของต้นข้าวโพดสามารถนำมาใช้เป็นอาหาร สำหรับวันมและวันเนื้อ ดังนั้นผู้ผลิตข้าวโพดจึงมีรายได้จากการสองทาง ได้แก่ การมีรายได้จากการขาย ฝักข้าวโพด และการมีรายได้จากการขายต้นข้าวโพด ยอดและเปลือกข้าวโพด หรือผู้ปลูกข้าวโพด บางรายอาจจะนำต้นข้าวโพดของตนเองไปเลี้ยงวันม อันเป็นการลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มคุณภาพของน้ำม การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนทั้งสามระบบ สามารถแสดงให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้ใน การจัดการผลผลิต ดังต่อไปนี้

3.2.1 ผู้ผลิตเป็นผู้ลงทุนและขายผลผลิตอย่างอิสระ ด้วยวงจรชีวิตของ ข้าวโพดฝักอ่อนที่มีช่วงอายุ 2 เดือนครึ่ง ถึง 3 เดือน ซึ่งนับว่าเป็นวงจรชีวิตที่สั้น การปลูกเพื่อเก็บ เกี่ยวผลผลิตจึงสามารถทำได้หลายครั้งใน 1 รอบปี จากจุดนี้จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ว่าการปลูกข้าว โพดฝักอ่อนสามารถทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง

การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในแบบที่ผู้ปลูกลงทุนเองและขายผลผลิตอย่างอิสระนั้นเป็นการเรียนรู้ที่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการนำผลผลิตจากข้าวโพดไปเลี้ยงวัวเป็นหลัก ส่วนฝักข้าวโพดนั้นก็สามารถนำไปขายแก่ฟาร์มาซิสเตอร์ในตลาด บางวันอาจจะได้ผลผลิตมากบ้างน้อยบ้างก็ได้เกิดผลเสียแก่ชาวไร่ และพ่อค้า เนื่องจากมิได้มีการทำสัญญาผูกขาดการซื้อขายไว้ล่วงหน้า การปลูกข้าวโพดลักษณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นการทำกิจกรรมภายในครอบครัว หมายถึงว่า ปริมาณของผลผลิตมิได้ขึ้นอยู่กับตลาด หากแต่ขึ้นอยู่กับจำนวนแรงงานในครอบครัว และการให้อาหารแก่วัวนม ดังนั้นชาวไร่ในระบบการปลูกเช่นนี้จึงมีความเป็นอิสระ เพราะผลผลิตที่ได้ และการใช้ประโยชน์จากผลผลิตนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ปลูกเอง

3.2.2 ผู้ผลิตรับทุนจากนายทุน และขายผลผลิตแก่นายทุน ชาวไร่ที่ไม่มีทุนอย่างเพียงพอสามารถที่จะปลูกข้าวโพดโดยอาศัยระบบโคคตา ซึ่งหมายถึง การขอรับทุนทั้งที่ เป็นตัวเงิน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ยาปesticide ฯลฯ จากนายทุนหรือที่เรียกว่า เจ้าแก่ เมื่อกีบเกี่ยวผลผลิต ชาวไร่ต้องนำผลผลิตไปส่ง (ขาย)แก่นายทุน ในระบบนี้นายทุนจะเป็นผู้กำหนดราคา และทุนที่ชาวไร่เบิกล่วงหน้าเพื่อทำการผลิตก็จะถูกหักออกจากผลผลิตที่ขายได้

ในระบบการผลิตเช่นนี้ จะต้องมีการตกลงร่วมกันระหว่างนายทุนและลูกไร่เกี่ยวกับช่วงเวลา ของการเก็บเกี่ยวผลผลิต จำนวนผลผลิต เพื่อการนัดแนะวัน เวลา สำหรับรับผลผลิตและเพื่อเป็น

การสังคม化ต่อการประมวลผลผลิต นอกจากนี้ระบบการวางแผนล่วงหน้าของชาวะและนายทุนยังเป็นการสร้างความสังคม化แก่นายทุนในแง่การส่งผลผลิตแก่ผู้รับรวมผลผลิตรายใหญ่ อันเป็นการหาตลาดในการส่งผลผลิตที่มีความแน่นอน ในระบบดังกล่าวแม้ว่าชาวะจะมิได้เป็นผู้กำหนดราคาหากแต่ก็มีความสังคม化ในเรื่องทุน และการมีตลาดรับซื้อผลผลิตที่แน่นอน

3.3.3 ผู้ผลิตแบ่งพื้นที่เป็นสองส่วน ส่วนแรกลงทุนเอง ส่วนที่สองรับทุนจากนายทุน ชาวะส่วนหนึ่งหนึ่งมีการเรียนรู้ในการที่จะสร้างมูลค่าผลผลิตของตนเองและของคนในชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์รับซื้อข้าวโพด และทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานหรือเป็นตัวแทนเพื่อประสานงานระหว่างโรงงาน บริษัทขนาดใหญ่ กับชาวะ

ระบบคิดในการที่ชาวะได้เป็นผู้ลงทุนปลูกข้าวโพดอย่างอิสระบางส่วนและรับทุนจากนายทุนบางส่วนเกิดขึ้นในชุมชนได้ข้าวโพดเมื่อมีหน่วยงานทางราชการ ได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอเข้ามาเผยแพร่ความรู้และให้คำแนะนำเกี่ยวกับการขายข้าวโพดแก่บริษัท และโรงงานในกรุงเทพฯ เพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นคงในด้านการขายผลผลิต ด้วยการเข้ามาของเทคนิคเครื่องซีล์ฟิล์มให้กับคนในชุมชนต่างร่วมกันคิดเพื่อหาข้อสรุปที่มีคุณค่าที่สุดต่อชุมชน โดยการจัดเลือกคนที่ชุมชนเห็นว่าเป็นผู้เหมาะสมสมสำหรับการเป็นผู้รับซื้อข้าวโพดในชุมชน การร่วมคิดของชุมชนก็เพื่อสร้างบุคลที่มีลักษณะของความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจกันในการทำงานกิน เมื่อได้ตัวบุคคลที่มีคุณลักษณะดังกล่าวแล้ว การทำหน้าที่ของผู้รับซื้อ ก็จะมีหน้าที่รับซื้อข้าวโพดจากชาวะ โดยราคาที่รับซื้อันนั้นเป็นราคาน้ำเสียที่ได้มีการตกลงร่วมกันว่าทั้งผู้รับซื้อและชาวะไว้ต่างไม่เดือดร้อนทั้งสองฝ่าย

ในการขายข้าวโพดให้แก่บริษัท ผู้รับซื้อข้าวโพดได้สร้างระบบความไวเนื้อเชื่อใจ และความมั่นใจให้กับบริษัทในลักษณะของการมีผลผลิตข้าวโพดสูงให้บริษัทได้ในจำนวนและเวลาที่ได้ตกลงไว้กับบริษัท การสร้างความมั่นใจให้กับบริษัทก็เพื่อให้ผู้รับซื้อและคนในชุมชนมีตลาดในการส่งผลผลิตอย่างแน่นอนและมั่นคง การสร้างความไวเนื้อเชื่อใจของผู้รับซื้อข้าวโพด ทำให้ผู้รับซื้อมีการเรียนรู้ในการที่จะทำให้ข้าวโพดของตนเองด้วย ประมาณ 20 ไร่ และรับซื้อข้าวโพดอีกส่วนหนึ่งจากชาวะ หมายความว่าในบางช่วงที่ผลผลิตข้าวโพดจากชาวะมีน้อย ผู้รับซื้อก็สามารถนำข้าวโพดที่ตนเองผลิตสูงให้บริษัทได้ ทำให้บริษัทได้รับผลผลิตอย่างต่อเนื่อง ความยั่งยืนของความไวเนื้อเชื่อใจระหว่างผู้รับซื้อข้าวโพดและบริษัทได้ขยายขอบเขตออกไปเมื่อทางราชการมิได้เป็นสื่อกลางระหว่างบริษัทกับชาวะ หากแต่ผลจากการความไวเนื้อเชื่อใจจึงทำให้บริษัทได้รับซื้อผลผลิตจากชาวะผ่านทางผู้รับซื้อในชุมชนโดยที่มิต้องผ่านทางราชการ และมีการทำสัญญาให้ผู้รับซื้อข้าวโพดเป็นตัวแทนของบริษัทในการจัดส่งผลผลิต ความไวเนื้อเชื่อใจและความรับผิดชอบของผู้รับซื้อข้าวโพดในชุมชนที่เป็นเงื่อนไข

สำคัญของการมีตลาดรับซื้อที่มั่นคง และแน่นอน ปราภูภูในคำสัมภาษณ์ที่ว่า "...ข้าวโพดจะได้มาก ได้น้อยไม่มีขาด เพราะเราเก็บลูกกรุ่นนึง อย่างนี้บริษัทก็จะไม่ขาดของ คร่าวไม่มี ผอมมี ตรงจุดนี้บริษัทเค้าถึงชอบใจ..."

ด้วยความรับผิดชอบของผู้รับซื้อข้าวโพดที่มีต่อบริษัท มีผลให้บริษัทอื่นเข้ามาติดต่อขอรับซื้อ ผลผลิตจากชุมชนเพิ่มขึ้นอีก 1 บริษัท การเพิ่มจำนวนของบริษัทที่เข้ามารับซื้อข้าวโพด มีผลให้ผู้รับซื้อต้องขยายฐานการรับซื้อข้าวโพดเพิ่มมากขึ้น โดยเป็นการรับซื้อข้าวโพดจากหัวหน้าคุณตาเป็นหลัก รับซื้อจากผู้รับซื้อรายเด็กในชุมชน รับซื้อจากชาวไร่ในชุมชน และรับซื้อจากผู้รับซื้อในชุมชนใกล้เคียง การขยายฐานการรับซื้อข้าวโพดทำให้ผู้รับซื้อต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อผู้ขาย และชาวไร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องราคารับซื้อ ซึ่งเป็นราคาน้ำมันไก่เคียงกับราคาน้ำมันดีเซล ขณะเดียวกัน ชาวไร่ก็ต้องสร้างผลผลิตให้มีลักษณะตามที่บริษัทกำหนด ชาวไร่ หรือพ่อค้าก็จะได้ประหยัดเวลาไม่ต้องไปหาตลาดที่อื่น และมีความมั่นคงในการมีที่รับซื้อผลผลิตที่มีความแน่นอน

นอกจากนี้ทางบริษัทยังให้ทุนบางส่วนแก่ผู้รับซื้อเพื่อการสร้างห้องเย็น ตู้เย็น สำหรับเก็บผลผลิตสำรองไว้ในช่วงที่มีข้าวโพดไม่เพียงพอในบางฤดูกาล และสร้างมุ่งลวดเพื่อกันแมลง หนอน เชื้อโรคในขณะกรีดข้าวโพดเพื่อบริษัทนำไปส่งตลาดต่างประเทศ อุปกรณ์ทั้งสองอย่างนี้ทางบริษัทให้ทุนคิริ่งหนึ่งและผู้รับซื้ออุปกรณ์คิริ่งหนึ่ง การลงทุนของบริษัทดังกล่าวเป็นการลงทุนเพื่อสร้างระบบการผลิตตามที่ตลาดภายนอกต้องการ ขณะเดียวกันผู้รับซื้อข้าวโพดก็ต้องดำเนินการผลิตให้มีความสะอาด มีรูปแบบตามความต้องการของบริษัท ก็จะได้รับราคางานที่สูงขึ้น โดยงานในส่วนของการกรีดข้าวโพดนี้ เป็นงานสำหรับลูกจ้างในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงอายุที่ไม่มีงานประจำในเวร์นาเด็กนักเรียนที่ปิดภาคเรียน หรือผู้ที่จบการศึกษาแต่ไม่มีงานทำประจำ การจัดการรับซื้อข้าวโพดนับว่าก่อให้เกิดการจ้างงานในชุมชนที่ไม่ต้องออกไปหางานทำภายนอก

ห่วงโซ่แห่งความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันบนฐานของความรับผิดชอบ ความไว้วเนียร์เชื่อใจ ความซื่อสัตย์ ความอุตสาหะของคนในชุมชนและบริษัทภายนอกชุมชน มีผลให้ทั้งชาวไร่ ผู้รับซื้อรายเด็ก บริษัทรับซื้อ ผู้รับซื้อรายใหญ่ คนเฒ่าคนแก่ เด็กๆ ต่างมีรายได้ที่ยั่งยืน มั่นคง จากผลผลิตในชุมชน โดยที่ไม่ต้องออกไปเผชิญความยากลำบากในการทำงานภายนอกชุมชน

3.3 การจัดรุ่นอายุของสัตว์ ระบบการหมุนเวียนในการผลิตที่คุณในชุมชนได้เรียนรู้อย่างมีความเชื่อมสัมพันธ์กันระหว่าง เงื่อนไขภายนอกชุมชน อันได้แก่ ตลาดรับซื้อผลผลิต ความรู้วิชาการ กับเงื่อนไขภายในชุมชน ได้แก่ ความผูกพันกับสัตว์เลี้ยง ซึ่งหมายถึงวันบ้านมาตั้งแต่สมัยที่มีการทำนาในอดีต อันก่อให้เกิดการเรียนรู้ในอันที่จะสร้างความมั่นคงให้กับระบบการผลิต ด้วยการ

หมุนเวียนการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ และเพียงพอต่อการขายตลอดปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเลี้ยงวัวนมของคนในชุมชนไว้ข้าวโพดนั้นเป็นกิจกรรมการทำมาหากินที่คนในชุมชนต่างมองว่าจะนำไปสู่ความมั่นคงในการดำรงชีวิต สืบเนื่องมาจากเงื่อนไขภายนอกชุมชนและเงื่อนไขภายในชุมชนที่ มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ ดังแสดงให้เห็นเงื่อนไขทั้งสองประเภท ดังต่อไปนี้

เงื่อนไขภายนอกชุมชน การเกิดขึ้นของสถาบันที่ผลิตและเผยแพร่ความรู้ ระบบความรู้ ด้านการเกษตรแผนใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ห้องเรียนโคนมหนองโพ จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) สถานีผู้ผลิตเทียมจังหวัดราชบุรี ศูนย์วิจัยโคนม ราชบุรี การเมืองเชี่ยวชาญด้านการเกษตรแผนใหม่ การเริ่มเลี้ยงวัวนมในชุมชนใกล้เคียง สรรพสิงต่างๆที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชนเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่ทำให้คนในชุมชนเริ่มที่จะเรียนรู้กับสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นที่ละน้อย ลิ่งใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชนต่างมีปฏิบัติการ เฉพาะที่มีผลต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชน ปฏิบัติการต่างๆที่เป็นเงื่อนไขภายนอกชุมชน มีดังนี้

(1) **การเกิดขึ้นของสถานีผู้ผลิตเทียม จังหวัดราชบุรี** (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์วิจัยโคนม ราชบุรี) ประมาณพ.ศ. 2500 ความรู้เรื่องการผู้ผลิตเทียมวัวนมได้เกิดขึ้นโดยสถานีผู้ผลิตเทียม จังหวัดราชบุรี เจ้าหน้าที่ผู้ผลิตเทียมได้เข้ามากำจายความรู้ในชุมชน ในด้าน พันธุ์วัวนม ผลผลิตนม การดูแล รักษาวัว เทคนิคดูแลที่เจ้าหน้าที่ทางราชการเผยแพร่ความรู้เป็นการทดลองนำเชือพันธุ์ของวัว นมมาผสมกับแม่วัวพื้นบ้านเพื่อให้ได้ลูกวัวนมซึ่งมีเชือ 50 % สามารถให้น้ำนมได้แต่ให้น้ำนมน้อย และมีการให้คำแนะนำต่อไปอีกว่าหากเลี้ยงลูกวัวนม 50 % ระยะหนึ่งแล้วนำน้ำเชือพันธุ์ต่างประเทศ 100 % มาผสมกับลูก 50 % ก็จะได้ลูกพันธุ์ 75 % ต่อจากนั้นก็เลี้ยงลูก 75 % ลักษณะนี้ก็เอามา เชือมาผสมอีกครั้งหนึ่งก็จะได้ลูก 90-100 % ชุดความรู้นี้มีผลให้คนในชุมชนซึ่งแต่เดิมเคยเลี้ยงวัว พื้นบ้านสำหรับใช้โภคภัย ได้นำวัวพื้นบ้านมาทดลองผสมน้ำเชือวัวนม เพื่อให้ได้ลูก 50 % แต่ในขณะนั้นยังไม่ได้มีการรีดนมวัว เป็นเพียงการขายลูกวัว 50 % ให้กับผู้ที่ต้องการเลี้ยงวัวนม

(2) **การเกิดขึ้นของห้องเรียนโคนมหนองโพ จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์)** โรงเรียน สำหรับส่งเสริมที่ทำให้คนในชุมชนมีรายได้ที่มีความมั่นคง ได้แก่ ห้องเรียนโคนมฯ ซึ่งเริ่มมีการรวมตัว ของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงเมื่อ พ.ศ. 2512 และใน พ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์รวมกับเงินทุนของผู้เลี้ยงโคนม และ ส.ส. จังหวัดราชบุรี ทำการ ก่อสร้างและจัดตั้งโรงงานผลิตนมผงขึ้น ณ. ตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ดำเนิน การในรูปบริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพ จำกัด และทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ต่อมาในพ.ศ. 2518 บริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพ จำกัดได้รวมเข้ากับห้องเรียนโคนมหนองโพ ตามพระราชบัญญัติ

ของพระองค์ท่าน ดำเนินกิจการทั้งหมดในรูปสหกรณ์ และในปีเดียวกันนี้เองสหกรณ์โคนมฯ ได้จัดตั้ง โรงงานผลิตภัณฑ์นมโดยใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยทำการผลิตนมพาสเจอร์นิซต่างๆ ออกจำหน่าย กิจการนมเจ่งล้มเลิกไป การเข้ามาของสหกรณ์โคนมฯ มีนัยยะสำคัญต่อชุมชน กล่าวคือ สหกรณ์โคนมฯ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับน้ำนมดิบจากสมาชิกผู้เลี้ยงวัว ให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดู บำรุงรักษาวัว ผ่านการแนะนำ ให้ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญในนาม ฝ่ายส่งเสริมการเลี้ยงวัว การให้ทุนแก่สมาชิกสหกรณ์โคนมฯ การให้สิทธิพิเศษแก่สมาชิกสหกรณ์โคนมฯ ในด้านการให้เครดิตสำหรับซื้อสินค้าในชุมเปอร์ม่าเก็ตของสหกรณ์โคนมฯ ให้เครดิตเติมน้ำมันรถยนต์ที่ปั๊มน้ำมันของสหกรณ์โคนมฯ นอกจากนี้ทั้งของสหกรณ์โคนมฯ ยังอยู่ใกล้เคียงกับชุมชนไว้ข้าวโพดเพียง 5 กิโลเมตร ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวของสหกรณ์โคนมฯ เป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนหันมาให้ความสนใจกับการเลี้ยงวัว โดยมองที่หลักการของความมั่นคงในการขยายผลผลิต ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความตั้งใจจริง ความอุดสาหะของคนในชุมชนในอันที่จะสร้างรากฐานการดำเนินชีวิตที่มั่นคงด้วยการเลี้ยงวัว

(3) การเลี้ยงวัวของชุมชนใกล้เคียง ด้วยระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง มีผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การพึ่งพาอาศัยซึ้งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชุมชนคนซึ่งได้เริ่มเลี้ยงวัวมก่อน ดังนั้นเมื่อมีความรู้ชุดใหม่เข้ามาสู่ชุมชนใกล้เคียง ก็มีผลให้คนในชุมชนมีความสนใจและพยายามที่จะเข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงวัว การเรียนรู้เป็นไปในลักษณะการเป็นผู้ช่วยเลี้ยงวัว การหาอาหารจำพวกหญ้า ให้วัว การช่วยล้าง เก็บกวาด คอกวัว การเก็บมูลวัวไปตาก นอกจากนี้ยังเป็นผู้ช่วยรีดนมและบรรจุนมเพื่อส่งสหกรณ์โคนมฯ

การเรียนรู้ที่คนในชุมชนไว้ข้าวโพดได้ใช้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ด้วยการฝึกกระทำจริงในฐานะของการช่วยเหลือเพื่อนบ้านใกล้เคียง มีผลให้เกิดการค่อยๆ สั่งสมประสบการณ์ทีละน้อย ประกอบกับผลผลิตนมสามารถนำส่งสหกรณ์โคนมฯ ได้ทั้งหมด จึงทำให้คนในชุมชนเกิดความมั่นใจในการที่จะเลี้ยงวัวในครอบครัว ด้วยความมุ่งมั่นว่า กิจกรรมการทำมาหากินนี้จะนำพาครอบครัวและชุมชนไปสู่เป้าหมายในการดำเนินชีวิตได้

เงื่อนไขภายในชุมชน ด้วยการเรียนรู้ของคนภายในชุมชน ให้ความสัมพันธ์กับครอบครัว ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ความสัมพันธ์กับสัตว์ นำไปสู่ระบบคิดในการสร้างสรรค์ความรู้ชุดใหม่ขึ้นภายในชุมชน ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการเลี้ยงวัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับกันในวิถีชีวิตของ

การทำนา และความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนในอันที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในการเลี้ยงวัวนม เนื่องจากดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

(1) ความผูกพันระหว่างคนกับวัว การทำมาหากินแต่เดิมของคนในชุมชน มีการทำนาเป็นหลัก ซึ่งต้องอาศัยแรงงานจากวัวสำหรับการไถนา นวดข้าว เที่ยมเกวียน จึงทำให้วัวเป็นสัตว์ที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิต ดังนั้นราษฎร์ของความผูกพันระหว่างคนกับวัวมาตั้งแต่อีตจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการตัดสินใจในการเลี้ยงวัวนม โดยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัว สะท้อนให้เห็นในคำสัมภาษณ์ ดังไปนี้

“...ลุงก็เคยเลี้ยงวัวไทยมาก่อน ตอนเลี้ยงวัวไทยมันก็ไม่แตกต่างกัน แต่วันมานี้เป็นวัวยืนไม่ใช่วัวปล่อย แล้ววัวก็จะมีเชือดตามลักษณะวัว เจ้าเลี้ยงมัน มันเป็นความคุ้นเคย เคยเลี้ยงมัน มันเป็นความผูกพัน เลี้ยงวัวอยู่ต่อนี้ก็รู้ Hammond ถ้าอย่างเลี้ยงอยู่ทุกวันนี้ ตัวไหนจะดูตัวไหนไม่ดู แต่ส่วนมาก พวกรวบรวมจะไม่ค่อยดู แล้วก็จะเตะ จะกีบน้อยตัว ไม่เหมือนวัวไทยนี่จะไง...”

ความคุ้นเคยและความผูกพันระหว่างคนและวัว จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในอันที่จะวิเคราะห์การเลี้ยงวัวนม เพราะฐานความรู้บางอย่างของการเลี้ยงวัวพื้นบ้านสามารถนำมาปรับใช้กับการเลี้ยงวัวนมได้

(2) การได้รับรางวัลการประกวดวัวนมของคนในชุมชน เนื่องจากเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเลี้ยงวัวนมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การที่คนในชุมชนได้รับยกย่องที่ได้รับการผสมจากเชือพันธุ์ต่างประเทศกับแม่วัวพื้นบ้าน ได้ลูกพันธุ์ 50 % แล้วนำลูกวัวไปส่งประกวดซิงโโล่ห์พระราชทาน จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในงานที่สหกรณ์โคนมฯ เป็นผู้จัดขึ้นและได้รับรางวัลพระราชทานดังกล่าว การที่คนในชุมชนได้รับรางวัลการประกวดลูกวัวนม ทำให้คนในชุมชนได้มองถึงศักยภาพของชุมชนในเรื่องของการมีความสามารถที่จะเลี้ยงวัวนมได้ ทั้งในด้านความเหมาะสมของพื้นที่ การมีแหล่งเรียนรู้จากชุมชนใกล้เคียงและแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชน มีแหล่งส่งผลผลิตที่มีความมั่นคง ด้วยเงื่อนไขต่างๆเหล่านี้ จึงนำไปสู่ความมุ่งมั่นในการที่จะเลี้ยงวัวนมเพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคงในการดำรงชีวิต

ด้วยเงื่อนไขภายนอกชุมชนและเงื่อนไขภายในชุมชนดังที่กล่าวมา ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำ

ให้เกิดการเรียนรู้ในอันที่จะเลี้ยงวันมีนิชุมชน การเรียนรู้ในการที่จะสร้างให้เกิดผลผลิตน้ำนมวัวที่มีคุณภาพ และมีจำนวนมากเพื่อให้มีรายได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดรุ่นอายุของวัวที่เลี้ยง หมายถึงว่าในหนึ่งชุดของการเลี้ยงวันมีไม่ว่าจะเลี้ยงวันมีจำนวนเท่าไหร่ก็ตาม ภายในหนึ่งชุดของวันมีจะต้องประกอบไปด้วย วัวรุ่น วัวสาว วัวพักห้อง วัวรีด และวัวอนุบาล การจัดรุ่นอายุของวันมีจากจะทำให้มีน้ำนมดีบส่งอย่างต่อเนื่องแล้ว ยังทำให้เกิดความสะดวกต่อการดูแลวัวแต่ละประเภท ซึ่งการดูแลวัวแต่ละช่วงอายุต้องอาศัยการดูแลที่ที่ความแตกต่างกัน ทั้งในด้านการให้อาหาร การมีโรงเรือนเฉพาะสำหรับวัวอนุบาล หากเลี้ยงปะปนบางครั้งวัวตัวเล็กอาจจะไม่สามารถเบียดกินอาหารกับวัวตัวใหญ่ได้ เนื่องจากมีแรงน้อยกว่าวัวตัวใหญ่

การเลี้ยงวันมีต้องอาศัยการเรียนรู้ และประสบการณ์เป็นอย่างมาก ดังนั้นผู้เลี้ยงจึงต้องมีความสนใจ อุตสาหะต่อการที่จะฝึกฝน และเปลี่ยนความรู้ หรือศึกษาหาความรู้จากที่ต่างๆ แหล่งการเรียนรู้ที่คนในชุมชนได้รับความรู้ในการเลี้ยงวันมีที่สำคัญแหล่งหนึ่ง คือ ศูนย์โภคภัณฑ์ ซึ่งมีหน่วยงานอยู่ที่เรียกว่าฝ่ายส่งเสริมการเลี้ยงโคนมทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ นอกจากรายการที่สอนความรู้แล้ว ยังมีการจัดอบรมในเรื่องการเลี้ยงวัวพื้นบ้านเข้ามาพัฒนาและปรับปรุงความรู้ใหม่นี้ การพัฒนาความรู้นี้ทำให้ผู้เลี้ยงพยายามเปรียบเทียบวิธีการเลี้ยงวัวทั้งสองชนิด เพื่อที่จะหาดูร่วม จุดเด่น การเรียนรู้ดังกล่าวเริ่มจากการศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของวัวทั้งสองชนิด พบร่วมกับวัวพื้นบ้านมีการเลี้ยงแบบปล่อยหากินเองตามธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ อาหารจำพวกหญ้า ฟางข้าว ส่วนวันมีซึ่งเป็นพันธุ์ข้าว ดำเนินการในพื้นที่เป็นวัวลูกผสมที่เลี้ยงแบบอยู่ในโรงเรือนเพาะเป็นวัวรีดนม ดังนั้นผู้เลี้ยงจึงเป็นผู้นำอาหารมาให้วัว ซึ่งมีทั้งอาหารสำเร็จรูปและอาหารธรรมชาติ อาหารธรรมชาติ ได้แก่ หญ้าขัน ต้นข้าวโพด นอกจากนี้ยังต้องเรียนรู้การให้อาหารสำเร็จรูปที่มีความเหมาะสมกับวัวในช่วงอายุที่แตกต่างกัน การพัฒนาพันธุ์ การดูแลวัวตั้งท้อง การดูแลวัวรีด วัวสาว วัวอนุบาล การทำความสะอาด การรีดนม การส่งน้ำนม การทำความสะอาดโรงเรือน รักษา รักษาอาหาร การเก็บมูลวัว การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน ซึ่งต้องอาศัยผู้ที่มีความพากเพียร ตั้งใจจริง อดทน และต้องรัก เอาใจใส่วัวอย่างแท้จริง เนื่องจากการเลี้ยงวันมีเป็นงานที่ต้องทำตลอดทั้งวัน เนื่องจากการรีดนมวัวต้องรีดวันละ 2 ครั้ง ได้แก่ ช่วงเช้าและเย็น ดังนั้นกิจกรรมการทำความสะอาดโรงเรือน ให้อาหาร จึงต้องสองครั้ง เช่นเดียวกับการรีดนม ผู้เลี้ยงจึงต้องมีวินัยสูงและมีร่างกายที่แข็งแรง ประกอบกับมีจิตใจแห่งความเอื้ออาทร เพราเวลาส่วนใหญ่ต้องอยู่ใกล้ชิดกับวัว

การเรียนรู้ในการจัดรุ่นอายุของวัวในแต่ละชุด เป็นการเรียนรู้เพื่อให้มีกิจกรรมการวัดน้ำวัวอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในรุ่นหนึ่งของการเลี้ยงวัว จึงต้องประกอบด้วย วัวรุ่น วัวสาว วัวพักท้อง วัววิด วัวอนุบาล ใน การเลี้ยงวัวมีกลุ่มผู้เลี้ยงวัวสามขนาด ได้แก่ ผู้เลี้ยงวัวขนาดเล็ก ผู้เลี้ยงวัวขนาดกลาง ผู้เลี้ยงวัวขนาดใหญ่ โดยในการเลี้ยงวัวแต่ละชุดดังกล่าว มีการเรียนรู้ที่จะจัดสรรวัวแต่ละประเภท ดังต่อไปนี้

การเลี้ยงวัวขนาดเล็ก ประกอบด้วยวัว 8-10 ตัว ประกอบด้วยวัววิด 2 ตัว วัวสาว 2 ตัว วัวรุ่น 1 ตัว วัวพักท้อง 2 ตัว วัวอนุบาล 1 ตัว

การเลี้ยงวัวขนาดกลาง (20-30 ตัว) ประกอบด้วยวัววิด 5 -8 ตัว วัวสาว 4 -6 ตัว วัวรุ่น 4-6 ตัว วัวพักท้อง 4-6 ตัว วัวอนุบาล 3-4 ตัว

การเลี้ยงวัวขนาดใหญ่ (40 ตัวขึ้นไป) ประกอบด้วยวัววิด 12-15 ตัว วัวสาว 7 ตัว วัวรุ่น 8 ตัว วัวพักท้อง 10 ตัว วัวอนุบาล 4 ตัว

การจัดรุ่นอายุของวัวในแต่ละชุด ไม่ว่าจะเลี้ยงวัวจำนวนเท่าไรก็ตาม ผู้เลี้ยงสามารถเรียนรู้ที่จะให้มีน้ำนมส่งอย่างต่อเนื่องได้ และสามารถวางแผนปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นผู้เลี้ยงวัวในจำนวนที่มากขึ้นได้ โดยการผสมพันธุ์วัวเพื่อให้ได้ลูกวัวตัวเมีย และเมื่อเลี้ยงให้เจริญเติบโต ก็สามารถรีดนมเพื่อเพิ่มผลผลิตน้ำนมจากเดิมได้ การเรียนรู้ในการเลี้ยงวัวนม สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นพิเศษ ได้แก่ การเรียนรู้ในเรื่องของการผสมพันธุ์วัว การดูแลและรีดนมวัวในช่วงอายุต่างๆ ช่วงเวลาของการพักรักษาตัวของวัว ต้องเตรียมคลอด ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดง ช่วงอายุการรีดนมวัวหลังจากผสมพันธุ์จนกราฟคลอด

อายุครรภ์ เดือนที่ 1	อายุครรภ์ เดือนที่ 2	อายุครรภ์ เดือนที่ 3	อายุครรภ์ เดือนที่ 4	อายุครรภ์ เดือนที่ 5	อายุครรภ์ เดือนที่ 6	อายุครรภ์ เดือนที่ 7	อายุครรภ์ เดือนที่ 8	อายุครรภ์ เดือนที่ 9
ช่วง _____	เวลา _____	แห่ง _____	การ _____	รีด _____	นม _____	พักท้อง (ไม่ _____ รีดนม)	ให้ยาน้ำรุ่ง _____	ขยายชาติ _____

ตารางที่2 แสดงการดูแลวัวที่มีอายุแตกต่างกัน

อายุของวัว ^{การนำร่อง ดูแล}	การให้อาหาร	การดูแลในลักษณะพิเศษ
1. วัวอนุบาล (แรกเกิด-3เดือน)	-ให้กินหญ้าอ่อน ยอดข้าวโพด ฟางข้าว -อายุ 10-15วันเริ่มกินอาหาร สำเร็จรูป	-แยกเลี้ยงในโรงเรือนพิเศษ เพื่อ ให้ฝึกทักษะการกินอาหาร
2. วัวรุ่น (3 เดือน-12 เดือน)	--ให้กินอาหารสำเร็จรูป -ให้กินหญ้า ต้นข้าวโพด	-อยู่ในโรงเรือนทั่วไปร่วมกับวัว รุ่นอื่นๆ
3. วัวสาว (15 เดือน-20 เดือน)	--ให้กินอาหารสำเร็จรูป -ให้กินหญ้า ต้นข้าวโพด	-อยู่ในโรงเรือนทั่วไปร่วมกับวัว รุ่นอื่นๆ
4. วัวพักห้องช่วงแรก (ห้อง 7 เดือน)	-ให้กินต้นข้าวโพดมาก	-อยู่ในโรงเรือนทั่วไป ไม่ปะปน กับวัวรุ่นอื่น
5. วัวพักห้องใกล้คลอด (8 เดือนขึ้นไป)	-ให้อาหารสำเร็จรูป -ให้ต้นข้าวโพด หญ้า	-อยู่ในโรงเรือนทั่วไป ไม่ปะปน กับวัวรุ่นอื่น
6 วัวรีด	-ให้ต้นข้าวโพดมาก หญ้า -ให้อาหารสำเร็จรูป	-อยู่ในโรงเรือนทั่วไปร่วมกับวัว รุ่นอื่นๆ

การจัดโรงเรือน โรงเรือนเปรียบเหมือนเป็นที่พักพิงหรือบ้านของวัว ความรักและความผูกพันต่อวัวมีผลให้ผู้เลี้ยงวัวคำนึงถึงความสำคัญของการสร้างโรงเรือน โดยสถานที่ในการสร้างโรงเรือนนั้นต้องเป็นที่ที่ปะรัง ร่มเย็น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นโรงเรือนที่มีลักษณะแบบผูกให้วัวยืน การสร้างโรงเรือนควรสร้างให้วัวไม่รู้สึกขึ้ดอัด และสะอาด เนื่องจากโรงเรือนเป็นที่ที่กิน ที่นอน ในการจัดโรงเรือนหากมีวัวเป็นจำนวนมากอาจจะมีการจัดให้วัวยืนหันหน้าเข้าหากัน ด้านหน้าของวัวมีร่างน้ำ วางอาหาร มีทางเดินสำหรับผู้ให้อาหาร ด้านหลังมีห้องสำหรับเก็บอาหารหรือ เครื่องมือ อุปกรณ์ติดมุเครื่องสับอาหาร พื้นของโรงเรือนควรเป็นคอนกรีต ส่วนพื้นที่วัวยืนควรเป็นคอนกรีตแบบหยาบเพื่อป้องกันวัวลื่นล้ม และระดับของพื้นควรให้มีความลาดเทพอควรเพื่อให้สะดวกแก่การระบายน้ำ นอกจากนี้ยังมีการสร้างโรงเรือนพิเศษที่แยกออกมา เป็นโรงเรือนสำหรับวัวเล็ก หรือวัวอนุบาล เพื่อสะดวกต่อการดูแลและให้อาหาร เพราะลูกวัวที่เพิ่งเกิดยังขาดทักษะในการกินอาหาร จึงไม่สามารถกินอาหารได้ทันวัยที่โตแล้ว หากอยู่ร่วมกับวัวใหญ่วัวเล็กอาจจะเป็นโรคขาดสารอาหาร และลักษณะผอม ดังนั้นการเลี้ยงวัวอนุบาลในโรงเรือนพิเศษ จึงมีการเตรียมอาหารประเทกของฟางสำหรับให้ลูกวัวแทะเล็ม เตรียมหญ้า ต้นข้าวโพด น้ำ เพื่อให้ลูกวัวคุ้นเคยและมีทักษะในการกินอาหาร

นอกจากนี้ในโรงเรือนขนาดใหญ่ซึ่งเป็นที่รวมของวัวหลายรุ่นอายุ ผู้เลี้ยงยังมีการเรียนรู้ในการจัดประเทกที่อยู่ของวัวแต่ละรุ่นให้อยู่กันเป็นฝั่ง โดยจัดเป็นฝั่งละชุด นับตั้งแต่ วัวรุ่น วัวสาว วัวรีด วัวพักท้อง วัวไกลัคคลอด เพื่อความสะดวกต่อการดูแล ให้อาหาร และเป็นการเตือนความจำว่าขณะนี้มีวัวประเทกใดบ้าง จำนวนเท่าไร และมีวัวตัวใดที่ต้องการการดูแลในลักษณะพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัวไกลัคคลอด ดังนั้นการเรียนรู้ในการที่จะจัดโรงเรือนและจัดตำแหน่งของวัวในโรงเรือนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้เลี้ยงได้จัดเตรียมการดูแลวัวประเทกต่างๆ ทำให้เกิดความปลอดภัยต่อวัวและผู้เลี้ยง นอกจากนี้ยังมีความสะดวกต่อการรีดนม การให้อาหารที่มีความแตกต่างกัน ด้วยวิธีการดังกล่าวจึงเป็นการสร้างความสะดวกรวดเร็ว และการได้ดูแลวัวอย่างทั่วถึง

การรีดนมและขยายน้ำนมดิบ เมื่อมีแม่วัวที่ผู้สมติด และมีอายุการตั้งท้อง 9 เดือน หมายถึงว่าในช่วงเวลานี้ผู้เลี้ยงต้องดูแลวัวเป็นพิเศษ เนื่องจากแม่วัวอยู่ในระยะไกลัคคลอด ผู้เลี้ยงอาจจะต้องลงมานอนเฝ้าไกลัคคลอดโรงเรือนเพื่อเฝ้าดูอาการแม่วัวอย่างใกล้ชิด เพราะบางครั้งอาจคลอดกระทันหัน ซึ่งหากวัวคลอดโดยยากต้องมีการช่วยทำการคลอด หากไม่ช่วยทำการคลอดในบางกรณีแม่วัว หรือ ลูกวัวอาจเสียชีวิตได้ การใช้ชีวิตที่มีความผูกพันกับวัวเกือบตลอดเวลา ทำให้ผู้เลี้ยงรู้ได้ว่าช่วงเวลาใดวัวไกลัคคลอด โดยอาศัยการสังเกตอาการปักริยาของวัว เช่น การมีน้ำเหลืองจากช่องคลอด การดันทุรนทุ

ราย การร้องไห้หัว เป็นต้น การดูแลใกล้ชิดกับวัวในทุกช่วงของชีวิต จึงทำให้เกิดความรัก และความผูกพันซึ่งกันและกัน ดังสะท้อนในคำสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงวัวรายใหญ่ท่านหนึ่งว่า

“...คือเรารู้ เรายืนมองอยู่ตอนเย็น ก่อนเราจะเข้านอน เข้านอน
เราต้องมาดูวัวแล้วว่าวัวเราปกติไหม วัวเป็นอะไรไหม นอนดีไหม
เราต้องดูว่าทุกตัว ตื่นมา เที่ยงคืน ตี 1 ตี 2 เรายังดูมาดูวัว
ว่าวัวเราขัดกันไหม ชนกันไหม ถ้าเกิดวัวเราจะคลอด ที่นี่นอนไม่ได้แล้ว
เราต้องเฝ้าจนกว่าเข้าจะคลอด...”

เมื่อแม่วัวคลอดลูกแล้ว ช่วงระยะเวลา 3-5 วันแรก น้ำนมของแม่วัวจะเป็นน้ำนมเหลืองซึ่งมีแร่ธาตุอาหารสมบูรณ์มาก เป็นช่วงที่ให้ลูกวัวเกิดใหม่ได้ดีมั่นคงแม่วัว เพื่อให้มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ หลังจาก 5 วันไปแล้วผู้เลี้ยงจะสามารถรีดนมส่งสหกรณ์โคนมได้ และหลังจากนี้ 1 เดือนครึ่ง ถึง 2 เดือนวัวจะเริ่มเป็นสด ซึ่งสามารถผสมพันธุ์ได้อีก หากผสมพันธุ์ติดแล้วก็สามารถรีดนมไปได้อีก 6 เดือน ในช่วงเวลา 1 วัน สามารถรีดนมได้ 2 ครั้ง คือช่วงเช้า และช่วงเย็น นั่นก็หมายความว่าวิถีชีวิตของผู้เลี้ยงวัวที่เริ่มขึ้นในแต่ละวันนั้นเริ่มจากการตื่นนอนตอนเช้าประมาณ ตี 4 เพื่อล้างคอก ทำความสะอาดร่างกาย ร่างอาหาร ให้อาหารที่มีความเหมาะสมกับวัวแต่ละรุ่นอายุ เก็บมูลวัวไปตากเพื่อนำไปทำเป็นปุ๋ย หลังจากนั้นก็ทำการรีดนม บรรจุใส่ถังวางไว้หน้าบ้าน ในช่วงเวลา 8.00-8.30 น. มีรถนนมารับน้ำนมไปส่งสหกรณ์โคนมฯ เวลา 11.00 น. รถนนมนำถังนมคืน ผู้เลี้ยงนำถังนมไปทำความสะอาดเพื่อเตรียมบรรจุนมในช่วงเย็น สำหรับการเตรียมรีดนมในช่วงเย็นมีกระบวนการเช่นเดียวกับช่วงเช้า โดยในช่วง 18.00 น. รถนนมจะมารับนม แล้วส่งถังนมคืนในเวลาไม่เกิน 20.00 น. การส่งนมผู้เลี้ยงวัวต้องว่าจ้างผู้ส่งนมไปส่งโดยคิดค่าจ้างส่งนมในอัตรา 15 บาท ต่อถังนม 2 ใบ ต่อ 1 วัน การจ่ายเงินนั้นจ่ายตามช่วงเวลาที่ผู้เลี้ยงได้รับเงินจากน้ำนม คือ 10 วัน ต่อ 1 ครั้ง (1 วีค)

ระบบการว่าจ้างผู้ส่งนมนับว่าเป็นระบบที่เอื้อต่อการทำมาหากินในลักษณะที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ในกิจกรรมนี้ผู้ส่งนมสามารถมีรายได้ ขณะเดียวกันผู้เลี้ยงวัวจะได้มีเวลาสำหรับการเตรียมการดูแลวัว เช่น การหาหญ้า หาต้นข้าวโพด ทำความสะอาดคอก หรือแม้กระทั่งการพักผ่อน โดยที่ไม่ต้องเสียเวลาสำหรับการรอคิวเพื่อส่งนม

ในกระบวนการขายน้ำนมดิบแก่สหกรณ์โคนมฯ ผู้เลี้ยงวันจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระบุเบี้ยบที่กำหนดโดยผู้ดูแล เปรียบ กฎเกณฑ์ดังกล่าวล้วนเป็นกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ซึ่งคนในชุมชนมองว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่เต็มไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม

ระเบียบ กฎเกณฑ์บนฐานแห่งความมีคุณธรรม ระเบียบ กฎเกณฑ์ในการส่งน้ำนมดิบ ที่สหกรณ์โคนมฯ เป็นผู้กำหนด มิได้เป็นหลักเกณฑ์ที่ทำให้ผู้เลี้ยงวัวนมต้องรู้สึกลำบากใจแต่อย่างใด หากแต่เป็นกฎเกณฑ์ที่ผู้เลี้ยงวัวนมต่างมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสม เพราะการผลิตมิได้หมายถึงการแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนของโดยมิได้คำนึงถึงความปลอดภัยของลูกหลาน หรือผู้บริโภค ระบบคิดแห่งความมีคุณธรรมของชุมชนที่ผลسانเข้ากับกฎเกณฑ์ของสหกรณ์โคนมฯ มีผลให้ ผู้เลี้ยงวัวนมใช้หลักจริยธรรมในการผลิตน้ำนมวัว ซึ่งได้แก่ การผลิตน้ำนมที่มีความสะอาด ปราศจากสิ่งเจือปน เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับน้ำนมที่สะอาด ถูกหลักอนามัย

ระเบียบ กฎเกณฑ์ที่สหกรณ์โคนมฯ กำหนด ได้แก่ การห้ามส่งน้ำนมในช่วงที่เป็นน้ำนม เนลื่อง ห้ามผสมน้ำ ห้ามส่งน้ำนมที่ได้จากการวัดที่เป็นโรค ห้ามส่งนมในช่วงเวลาที่มีการให้ยาแก่วัว เพราะจะทำให้มีสารตกค้างในน้ำนม หากผู้ส่งนมไม่ปฏิบัติตามกฎจะถูกลงโทษนับตั้งแต่การดูบนมเป็นเวลา 1 เดือน พร้อมกับติดประกาศให้ผู้อื่นทราบ หากทำผิดอีก ก็อาจจะงดรับน้ำนมตลอดไป

ระเบียบ กฎเกณฑ์ของสหกรณ์โคนมฯ ดังกล่าว คนในชุมชนมองว่า วางแผนอยู่บนฐานของความมีคุณธรรมซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน จึงมีผลต่อการยอมรับต่อระเบียบ กฎเกณฑ์ดังกล่าว และคนในชุมชนต่างมีความหวังว่า การเรียนรู้ในการเลี้ยงวัวนมที่คนในชุมชนมีความรัก ความผูกพัน ความอุตสาหะจะนำไปให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนดำเนินอยู่ได้

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้าน : ปฏิบัติการทางสังคมบนฐานของทุนชุมชน

การส่งผ่านทุนในรูปของตัวเงินที่ปราศจากเงิน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ถูกนำมาเข้ามา สู่ชุมชนด้วยชุดคำขอข้อความเกี่ยวกับการสร้างสำเนียกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น การจัดการชุมชนด้วย คุณค่าและภูมิปัญญาของคนในชุมชนเอง การเก็บกู้ด้วยผู้ด้อยโอกาสในชุมชน การเชื่อมโยงกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชนและประชาสังคม และการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

ชุดของคำขอข้อความของทุนรูปแบบใหม่ในนามกองทุนหมู่บ้านได้ก้าวเข้ามาสู่วิถีชีวิตของคนใน ชุมชนเมื่อช่วงพ.ศ. 2544 การมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นภายในชุมชนมีผลให้คนในชุมชนมีระบบการมองกอง ทุนหมู่บ้านในลักษณะที่มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านการบริหารจัดการ การใช้ประโยชน์จากการกองทุน เงื่อนไขที่ทำให้คนในชุมชนต่างมีระบบคิดในการมองกองทุนหมู่บ้านในลักษณะที่แตกต่างกัน เป็น เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการมีประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน การมีทุนชุมชนและ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่แตกต่างกัน ด้วยเงื่อนไขภายในชุมชนดังกล่าวซึ่งมีอิทธิพลอย่าง สำคัญต่อระบบคิดในการมองกองทุนหมู่บ้าน และกระบวนการจัดการกองทุนหมู่บ้านที่มีความแตก ต่างกัน ระบบคิดของการมองกองทุนหมู่บ้านที่เป็นเงื่อนไขให้มีการจัดกระทำเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ของชุมชนที่มีความแตกต่างกันสามารถแสดงให้เห็นสร้างสรรค์ต่อไปนี้

ระบบคิดของการมองกองทุนหมู่บ้าน

การรับรู้ของชุมชนต่อแนวปฏิบัติของรัฐเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อ การสร้างแนวปฏิบัติ การวางแผนและบริหารการใช้เงินของคนในชุมชน ด้วยการเข้ามาของแนว นโยบายเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านภายใต้尼ยามชุดของระบบที่เปลี่ยน กฎหมายที่มีผลในทางปฏิบัติ หากชุม ชนรับรู้ต่อกองทุนหมู่บ้านในฐานะเงินของรัฐที่กระจายให้แก่ชุมชนได้ก็ยิ่ง โดยยึดตามกฎหมายที่ ระบบที่รัฐกำหนด เมื่อครบวันเวลาที่กำหนดก็ต้องใช้คืนพร้อมทั้งดอกเบี้ย การรับรู้ต่อกองทุนหมู่ บ้านในลักษณะของชุดระบบ กฎหมายที่ต้องมีผลให้ระบบการจัดการและการเรียนรู้เกี่ยวกับกอง ทุนหมู่บ้านดำเนินไปตามเป้าหมายที่รัฐกำหนดอย่างเคร่งครัด ดังนั้นคนในชุมชนจึงต้องปฏิบัติตาม

แนวทางที่รัฐกำหนดโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นเพียงผลประโยชน์ของชุมชนได้ ที่รับรู้ต่อเงินกองทุนหมู่บ้านในฐานะเงินของชุมชน ก็จะมีผลต่อวิถีการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านให้ ดำเนินอยู่ในลักษณะของการใช้ระบบความรู้ของชุมชนเป็นฐานเพื่อนำทุนเงินตราที่มาใช้ประโยชน์อย่าง เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนซึ่งมีนัยถึงการที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย ของการใช้ทุนเงินตราเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

การรับรู้ต่อกองทุนหมู่บ้านในฐานะชุดของระเบียบ กฎหมายที่เข้ามาจำกัดชุมชน สะท้อน ให้เห็นจากปรากฏการณ์ในชุมชนໄ่าว้ออย อันปรากฏในภาพของ การจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่ บ้าน การจำกัด ตรวจสอบแบบแผนการดำเนินงานตามระเบียบ กฎหมายที่ดังกล่าว ทั้งในเรื่องของ การพิจารณาคุณลักษณะของบุคคลที่สามารถถูกแต่งตั้ง ระบบการรับมอบเงิน การใช้คืนเงินพร้อมดอก เบี้ย ซึ่งกฎหมายทุกประภากฎปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ขณะที่การมองกองทุนหมู่บ้านในฐานะเงินของชุมชนซึ่งปรากฏในชุมชนໄ่าว้อข้าวโพด ระบบคิด ดังกล่าวนำไปสู่กระบวนการในการตรวจสอบ การสร้างสรรค์กองทุนหมู่บ้านให้เกิดประโยชน์ต่อการ ดำเนินชีวิตที่มิได้ถูกจำกัดด้วยชุดของกฎหมาย ในเมื่อในของชุมชนดังกล่าวชุมชนจึงสร้างระบบคิดที่ ว่าทำอย่างไรจะให้เงินกองทุนหมู่บ้านนำไปสู่การขยายผล หมุนเวียนให้เงินแตกออกอกร่อง และใช้ ประโยชน์ภายใต้กฎหมาย จุดเน้นที่สำคัญได้แก่ ความพยายามให้คนในชุมชนมีทุนเงินตราสำหรับการ ทำมาหากิน หากแต่คนในชุมชนมองว่าการใช้ทุนดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ภายใน ชุมชน ความเมตตา เอื้ออาทร ซึ่งมีนัยถึงการให้ทุนนี้สำหรับผู้ที่มีความจำเป็นก่อน เพื่อที่จะได้นำ เงินไปใช้หมุนเวียน สร้างรายได้เพื่อให้ชีวิตดำเนินต่อไปได้

การมองว่าเงินกองทุนหมู่บ้านเป็นเงินหมุนเวียนของชุมชน มีผลให้คนในชุมชนนำจำนวนครัว เรือนและจำนวนเงินทุนที่ได้มาเฉลี่ยเพื่อกระจายเงินทุนให้ถึงมือทุกครัวเรือนในชุมชน เมื่อเฉลี่ยแล้ว แต่ละครัวเรือนก็จะสามารถถูกจัดการกองทุนหมู่บ้านได้ครัวเรือนละ 10,000 บาท ในกรณีดังกล่าวบาง ครัวเรือนที่ไม่มีความประสงค์จะถูกจัดการและไม่มีความต้องการใช้เงินมาก สำหรับการถูกจัด การนี้มิได้ถูกจำกัดด้วยจำนวนเงินที่ให้กับบังคับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เงินในส่วนที่บาง คนมิได้ถูกจำกัดด้วยจำนวนเงินที่ให้กับบังคับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน สำหรับการถูกจัด ผู้มีสิทธิถูกจัดการและไม่มีระบบคิดว่าเงินดังกล่าวมีคุณค่าอย่างต่อผู้มีความจำเป็นในการใช้เงิน ดังปรากฏในคำ สัมภาษณ์ที่ว่า "...แบบว่าเราไม่เดือดร้อน ไม่เอา คนอื่นเดือดร้อนกว่า ให้เขา แบ่งๆกันไป ถ้าเอากับเขามา มนกไม่พอ เราถูกสละ คนไหนไม่จำเป็น ก็ให้คนที่เข้าจำเป็นไป..."

ด้วยระบบคิดแห่งการมองกองทุนหมู่บ้านที่มีความแตกต่างกันของชุมชนนำไปสู่ วิธีคิดในการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน วิธีคิดในการบริหารจัดการเงินทุน กระบวนการในการจัดการเงินกองทุนหมู่บ้าน และการกำหนดหลักเกณฑ์การกู้เงิน ดังสาระที่ปรากฏต่อไปนี้

วิธีคิดในการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

ด้วยเงื่อนไขแห่งการมีระบบคิดในการมองกองทุนหมู่บ้านในฐานะข้อกำหนดภายใต้ระเบียบกฎหมายที่ชึ้นใหม่เป็นข้อกำหนดที่อ้างอิงระบบความรู้ในเชิงวิชาการ ดังนั้นคนในชุมชนจึงมองว่าผู้ที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมต่อการเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน จะต้องเป็นผู้มีความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้วิชาการสมัยใหม่ ชุดความรู้ที่ถูกมองว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ได้แก่ ความรู้ในด้านการจัดทำเอกสาร รายงาน ความรู้ในการจัดทำบัญชี การติดต่อกับสถาบันต่างๆ ภายนอก เช่น การติดต่อกับธนาคารออมสิน การติดต่อรับความรู้หรือข้อมูลจากองค์กรบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต.) ส่วนผู้ที่ไม่มีความรู้ในแบบวิชาการสมัยใหม่ก็อาจจะได้รับการคัดเลือกให้เข้ามาเป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้านโดยพิจารณาจากคุณลักษณะของการเป็นผู้ที่มีฐานะทางการเงินมั่นคง เป็นคนที่คนในชุมชนไว้วางใจ หรือเป็นผู้นำของชุมชน ขยันทำมาหากิน ระบบการคัดเลือก กรรมการกองทุนหมู่บ้านที่ให้ความสำคัญกับผู้มีความรู้และผู้ที่เป็นผู้นำ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ปรากฏในบทสัมภาษณ์ที่ว่า "...ผู้ใหญ่เป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน การเป็นกรรมการต้องดูฐานะคือ ถ้าเราไม่ทัน สมมติไป哪儿ที่คนนี้คืนไม่ได้ คนโน้นก็ไม่ได้ ต้องให้กรรมการออกเงินก่อน..."

นอกจากนี้การให้ความสำคัญต่อระเบียบ กฎเกณฑ์กองทุนหมู่บ้านอย่างเคร่งครัด มีผลให้คนที่เข้ามารับตำแหน่งกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีความคิดว่า หากไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของการเข้า ตำแหน่งตำแหน่งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน จะมีผลต่อการที่คนในชุมชนไม่สามารถนำเงินจากกองทุนที่รัฐจัดให้มาใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นการยอมรับเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านในบางกรณีจึงเป็นการยอมรับตำแหน่งด้วยเงื่อนไขของระเบียบ กฎเกณฑ์เป็นหลัก ดังปรากฏในคำสัมภาษณ์ของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านท่านหนึ่ง ว่า "...ก็เด็กามาว่ามีฝ่ายหญิงใหม่ เด็กก็ไม่ปังคับ เพื่อให้คนเด็กจะได้เงินเร็ว พอดีเสนอ มันก็แบบเป็นๆไปเหอะ..."

ในด้านการยึดมั่นในแบบแผน กฎระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎเกณฑ์ของการคืนเงิน นำ มาซึ่งความลำบากใจของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านหญิงท่านหนึ่ง ที่มีความคิดว่าด้วยระเบียบ กฎ

เกณฑ์ที่เครื่องครัดอาจจะเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำลายความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ดังที่มีการให้สัมภาษณ์ว่า "...ถ้าให้สมัครเป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้านอีกปีหน้า จะไม่สมัคร ไม่ชอบล่ะ คือเป็นคนที่เดียวจะไปดำเนิน อยู่ตรงนี้ล่ะตีแล้ว เดียวไป ตามทางเข้าไม่ได้ ที่นี่ เชิดใส่เลยไม่ต้องมาอีก..."

ระบบแบบแผนที่เข้ามายืดโดยระบบคิดของคนในชุมชน มีผลต่อ การสร้างระบบการดูแลเงินกองทุนหมู่บ้านให้เป็นไปตามระบบ กฎเกณฑ์ที่รัฐกำหนด โดยอาศัยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่มีความรู้ และมีหน้าที่การงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการติดต่อทางราชการและสถาบันต่างๆภายในชุมชน และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน ในด้าน ความมั่นคงในสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ ความรับผิดชอบ ด้วยความคาดหวังที่ว่า หากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเป็นผู้มีความรู้ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนในด้านความมั่นคงในชีวิต ความเป็นอยู่ ก็จะสามารถบริหารงานกองทุนหมู่บ้านได้อย่างประสบความสำเร็จตามเจตนาของมันที่รัฐกำหนดไว้

ในชุมชนซึ่งมีการมองว่าเงินกองทุนหมู่บ้านเป็นเงินของชุมชน ดังนั้น การจัดตั้ง คัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น และเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน เพื่อให้เงินเกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด ผู้ที่จะเข้ามาเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจึงต้องเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสียสละ เอื้ออาทร เมตตา และเป็นผู้มีความรู้ สามารถให้คำปรึกษาแก่คนในชุมชนได้ สำหรับคุณลักษณะของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านในด้านการเป็นที่ยอมรับของชุมชน เสียสละ เอื้ออาทร ปราภูในคำสัมภาษณ์ของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านคนหนึ่งที่ว่า "...คณะกรรมการต้องมีความน่าเชื่อถือ ใครเค้าไม่มีเวลา ไม่เข้ามาซักถามก็ต้องอธิบายแก่เขาได้ ก็ต้องคนมีเวลา และมีใจทางด้านนี้นะ..." นอกจากนี้ความรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญของการเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านดังปราภูในคำสัมภาษณ์ของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านคนหนึ่งว่า "...ก็ขอให้เป็นคนที่มีความรู้หน่อย ก็พากนี้ต้องเขียนหนังสือ ไปทำอะไร เช่น คนที่เข้าเก่งบัญชี เพราะเขาอยู่โรงรับจำนำบ้างคนจบปริญญาตรี มีความรู้ด้านการผนวกธุรกิจ แม้ว่าจะเขียนสำเนาให้ได้ ..." นอกจากนี้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านบางคนก็มีได้เป็นผู้มีความรู้ในระบบการศึกษาสมัยใหม่ หากแต่เป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวนมที่อาสามาเป็นคณะกรรมการแม้ว่าเวลาในการทำงานจะบีบวัดตัวก็ตาม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ข้อคิด ข้อปรึกษาแก่สมาชิกที่ต้องการกู้เงินสำหรับเลี้ยงวัวนม

ด้วยระบบการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่ยึดหลักแห่งความเสียสละ หลักแห่งการเรียนรู้ร่วมกันมีผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแปรเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน เพื่อเป้าหมายของการนำพาครอบครัว ชุมชนให้มีชีวิตที่ดีงามในสถานการณ์ปัจจุบัน

วิธีคิดในการบริหารจัดการเงินทุน

การบริหารจัดการเงินทุนนับว่าเป็นภารกิจหนึ่งที่กำหนดขึ้นในระเบียบกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การเรียนรู้ในระเบียบกองทุนหมู่บ้านนี้จะทำโดยผู้นำชุมชนได้ปรึกษา หรือกับเจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนตำบล พนักงานธนาคารออมสิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ กฎระเบียบต่างๆ และจากการหาความรู้ คำแนะนำเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านจากหน่วยงาน สถาบันต่างๆแล้ว ก็ได้นำมาดูความรู้ที่ประกอบไปด้วยมาตรฐานของระเบียบกฎหมายมาถ่ายทอดและซึ้งใจให้กับสมาชิกกองทุนหมู่บ้านผ่านระบบการประชุม

การรับรู้ต่อกองทุนหมู่บ้านในฐานะชุดของระเบียบ กฎเกณฑ์ที่เข้ามามากับแนวดำเนินการของชุมชน จะถูกพิจารณาและให้ความสำคัญในประเด็นของการใช้ประโยชน์จากเงินดอกผลของการกู้ยืม โดยการใช้ประโยชน์จากการดอกผลของการกู้ยืมดังกล่าวได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับระเบียบ กฎเกณฑ์ของ การกู้ยืม ซึ่งหมายถึงว่าหากสมาชิกกองทุนหมู่บ้านท่านใดได้รับอนุมัติให้กู้เงิน ก่อนที่จะรับเงินกู้นั้น จะต้องจ่ายดอกเบี้ยก่อน ซึ่งหมายความว่าผู้กู้เงินจะได้รับจำนวนเงินกู้ไม่เต็มตามจำนวนในวันแรกของการรับเงินกู้ เนื่องจากต้องจ่ายเงินค่าดอกเบี้ย ด้วยวิธีการดังกล่าวคนในชุมชนมองว่า สามารถช่วยให้ชุมชนนำเงินดอกผลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างรวดเร็ว โดยที่ไม่ต้องอยู่จนกว่าจะครบวาระ แต่หากมองอีกแง่มุม อาจจะส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของคนในชุมชน สืบเนื่องมาจาก สมาชิกกองทุนหมู่บ้านแต่ละคนได้รับสิทธิการกู้เงินในจำนวนที่ไม่เท่ากันตามระดับของการทำกิจกรรม ในการผลิต ดังนั้นหากมีการทำหักเงินดอกเบี้ยล่วงหน้า โดยที่ผู้กู้มิได้รับเงินกู้จำนวนเต็ม อาจจะทำให้เกิดปัญหาต่อระบบการผลิตได้

หากชุมชนรับรู้ว่าเงินกองทุนหมู่บ้านเป็นเงินหมุนเวียนสำหรับคนในชุมชน ดังนั้นการบริหารจัดการเงินทุนจึงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงทุนเงินตราที่ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการทำมาหากิน การเรียนรู้ในการจัดการบริหารเงินทุนของชุมชนส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้กันเองของคนในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในกลุ่มคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่ได้มีการจัดแบ่งหน้าที่กันอย่างเหมาะสม ทั้งด้านการทำบัญชี การมีกรรมการที่เป็นผู้รู้ในแต่ละแขนงอาชีพ อาทิ ผู้เลี้ยงวัวนม ผู้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ผู้ที่เป็นผู้นำในกองทุนนี้ยัง ผู้นำชุมชน ผู้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อน และอดีตครูในชุมชน

แนวคิดในการบริหารเงินทุนที่คุณในชุมชนร่วมกันกำหนดที่สำคัญ ได้แก่ ระบบการจัดประเภทเงินทุนส่วนหนึ่งสำหรับให้กู้เงินยามฉุกเฉิน ซึ่งให้กู้ได้ไม่เกิน 5000 บาท โดยไม่คิดดอกเบี้ย

สำหรับสมาชิกกองทุนหมู่บ้านที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน เช่น การเจ็บป่วย เสียชีวิต การลงทุนแล้วขาดทุน แนวคิดตั้งกล่าว ปราภูในคำสัมภาษณ์ที่ว่า "...เราไม่กูที่เบิดซองไว้แล้วว่าจะล้มลุ่มอย่างได้ หากทำแล้วมันขาดทุนจริงๆเราให้ เพราะมีความจำเป็น..." ด้วยระบบการบริหารจัดการที่มีความยืดหยุ่นในด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ มีผลให้ทั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและสมาชิกกองทุนหมู่บ้านมีความเป็นอิสระในการที่จะกำหนดแบบแผนการกระทำให้กับชุมชนของตนเอง จึงทำให้เงินทุนส่วนนี้ถูกใช้อย่างเหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

กระบวนการในการจัดการเงินกองทุนหมู่บ้าน

การจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านของชุมชนໄร้อ้อย ได้เริ่มขึ้นเมื่อประมาณ เดือนกันยายน พ.ศ. 2544 โดยการริเริ่มรับนิยามจากรัฐของผู้นำหมู่บ้าน การเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน กระทำการผ่านหอกระจายข่าว และอีกส่วนหนึ่งอาศัยการบอกปากต่อปาก การนัดหมายสำหรับการประชุมตกลงเกี่ยวกับการใช้เงินกองทุนหมู่บ้านได้ถูกออกแบบโดยสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน และคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน สร้างเป็นระเบียบแบบแผนเฉพาะของชุมชน หากแต่แบบแผนเฉพาะดังกล่าวถูกยังคงเป็นแบบแผนที่ขึ้นตรงกับระเบียบแบบแผนที่รัฐเป็นผู้กำหนด

ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชุมชนสร้างขึ้น เพื่อให้เป็นไปตามแนวดำเนินการของรัฐ ได้แก่ ระเบียบเกี่ยวกับการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน การกำหนดอัตรากำกับเบี้ย การกำหนดระยะเวลาสำหรับการชำระเงิน นอกจากราคาที่ยังมีระเบียบกฎเกณฑ์อยู่ที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นจากการผลของเงินกองทุนหมู่บ้าน ยัง สร้างเป็นเงินกองทุนของชุมชนสำหรับให้สมาชิกในชุมชนกู้สำหรับการดำเนินชีวิตในอัตราดอกเบี้ยที่เท่ากับเงินกองทุนหมู่บ้าน ระเบียบ กฎเกณฑ์อยู่ดังกล่าว เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากกองทุนหมู่บ้านที่คนในชุมชนคิดว่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนดีขึ้น

การกำหนดหลักเกณฑ์การกู้เงิน หลักเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดซึ่งอยู่ในคุลยพินิจของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านนอกเหนือจากหลักเกณฑ์ด้านการเป็นสมาชิกเงินฝากสหกรณ์หรือพาร์ท ภารมีเอกสารหลักฐานต่างๆที่กำหนดแล้ว ยังมีหลักเกณฑ์ของการจัดประเภทคนที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมต่อการที่จะได้รับเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านเต็มจำนวน ระบบการจัดประเภทคนดังกล่าวถูกสร้างเป็นชุดกฎเกณฑ์ ในเรื่อง ความ

มั่นคงของระบบการทำมาหากิน ความรับผิดชอบด้านการเงิน ความสมบูรณ์ของสุขภาพกายและจิต เหล่านี้ล้วนเป็นหลักเกณฑ์สำคัญยิ่งสำหรับการอนุมัติให้เงินกู้

ความมั่นคงของระบบการทำมาหากิน หลักเกณฑ์ในด้านความมั่นคงของระบบการทำมาหากินมีรายละเอียดมีอาชีพและรายได้ที่มีความมั่นคง เนื่องจากกฎหมายของการคืนเงินกองทุนหมุนบ้านกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าต้องคืนเงินในระยะเวลา 1 ปี ดังนั้นความมั่นคงในระบบการทำมาหากินจึงถูกหยินดีขึ้นมาเป็นประเดิมสำคัญในลำดับต้น สำหรับแบบแผนการทำมาหากินที่คนในชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่ามีความมั่นคง ส่วนใหญ่จะเป็นการทำเกษตรในลักษณะที่เกษตรกรรมทุนเดิมของตนเองอยู่พอสมควร ทุนเดิมในส่วนนี้หมายถึง การเป็นผู้มีความรู้ในการทำมาหากินด้านนั้นๆ มีประสบการณ์ในการทำการเกษตรด้านนั้นๆ มาพอสมควร และสามารถที่จะสร้างรากฐานความมั่นคงในการดำรงชีวิตได้ สำหรับชุมชนไว้อ้อยแล้ว การทำมาหากินที่คนในชุมชนยอมรับว่าจะนำไปสู่รากฐานชีวิตที่มั่นคง ได้แก่ การผลิตที่มีความหลากหลายตามบริบทของชุมชน ดังเช่น การปลูกข้าวโพดฝักอ่อน เลี้ยงวัวนม วัวเนื้อ ปลูกกุหลาบ ดาวเรือง การเลี้ยงหมู เนื่องจากการผลิตที่มีความหลากหลายจะสามารถช่วยลดภัยความเสี่ยงจากการขายผลผลิตแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีแบบแผนการผลิตที่ทำให้ผู้ผลิตได้รับผลผลิตหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงวัวเนื้อ วัวนม ข้าวโพดฝักอ่อน ซึ่งสามารถเรียนรู้ในอันที่จะได้รับผลผลิตตลอดปีได้ คุณสมบัติของผู้กู้เงินที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงในการทำมาหากิน สะท้อนให้เห็นในคำสัมภาษณ์ที่ว่า "...ถ้าเราไปแล้วมีปัญญาใช้ก็เอ้า พากลูกบ้านก็ตั้งกรรมการกันเองแล้วพิจารณาว่าคนนี้สมควรได้เท่าไหร่ มีใช้คืนไหม มีงานทำหรือหลักดอย พากจรจัดเขาก็ไม่ให้ เพราะเราไปแล้วไม่ได้ใช้..." นอกจากนี้การกู้เงินโดยอาศัยการเรียนรู้ในการจัดการผลผลิตเพื่อให้ได้รับผลผลิตอย่างต่อเนื่อง พอกเพียง และสามารถนำเงินมาใช้คืนกองทุนหมุนบ้านได้ ยังปรากฏให้เห็นในคำสัมภาษณ์ที่ว่า "...การที่เค้าให้กู้เค้าดูคนทำกิน อย่างเราปลูกข้าวโพดหวานปีหนึ่งปลูกได้ 4 ครั้ง เราก็มีทุนมาแทนตวงนี้เค้าก็ให้กู้..."

ความเชื่อมโยงระหว่างความมั่นคงในการทำมาหากินของคนในชุมชนเข้ากับการพิจารณาให้เงินทุนจึงนำไปสู่การเรียนรู้ของคนในชุมชนในภาพรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่สนใจการทำงานเล่นการพนัน ให้หันกลับมาพิจารณาวิถีชีวิตของเพื่อนบ้านในชุมชนที่พยายามจะใช้ประโยชน์จากทุนที่รัฐให้กู้สำหรับการสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต

ความรับผิดชอบด้านการเงิน ด้วยระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มี

ความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ทำให้คนในชุมชนรู้จักถึงลักษณะของเพื่อนบ้านในชุมชน แนวคิดการจัดแยกประเภทคนโดยการสร้างชุดของกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดชอบมิได้เป็นสิ่งใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อ มีระบบของทุนหมู่บ้าน หากแต่ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่คนในชุมชนให้การยอมรับ ความรับผิดชอบที่เป็นความมุ่งหวังของคนในชุมชนเป็นความรับผิดชอบในมิติของการดำรงชีวิตที่แสดงให้เห็นได้ในหลายรูปแบบ อาทิ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อชุมชน เช่น ในกรณีของการเอาเร่งกันในการทำงาน เกี่ยวข้าว และจากความรับผิดชอบในการทำมาหากิน และระบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งหมายถึงในยุคปัจจุบันที่ชุมชนได้ก้าวเข้ามาสู่ยุคแห่งการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจ จึงก่อให้เกิดการเรียนรู้ในอันที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตดังเดิมให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงได้นำคุณลักษณะของความรับผิดชอบของคนเชื่อมโยงเข้ากับการจัดการด้านการเงิน อันมีนัยยะถึงความอุตสาหะต่อการทำมาหากินเพื่อสร้างรายได้สำหรับนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต การที่คนมีศักยภาพในการแสวงหารายได้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าเป็นสิ่งสำคัญที่ถูกอธิบายภายใต้ชุดของระเบียบ กฎเกณฑ์ของทุนหมู่บ้านของชุมชน เพราะคนในชุมชนที่เป็นผู้ร่างระเบียบ กฎเกณฑ์นี้มีความเชื่อเบื้องหลังว่าหากคนมีความรับผิดชอบต่อชุมชนในอันที่จะใช้เงินที่กู้มาให้เป็นประโยชน์ และส่งคืนเงินตรงตามเวลาและตามจำนวนที่กำหนดโดยมิสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

ความสมบูรณ์ของสุขภาพกายและจิต วิถีชีวิตของการเป็นชาวไร่ที่ต้องอาศัย
 ความอดทนของแรงกาย และแรงใจในการทำงาน นำมาซึ่งการให้ความสำคัญของการมีร่างกายที่แข็งแรง และการมีจิตใจที่สมบูรณ์ คุณลักษณะของความสมบูรณ์ของสุขภาพกายและจิตจึงถูกเชื่อมโยงเข้ากับความสามารถในการทำงานหรือความสามารถในการทำงานที่ร่างกายและจิตใจที่ไม่สมบูรณ์จะมีประสิทธิภาพของการทำงานน้อยกว่าคนโดยทั่วไป ด้วยระบบความคิดดังกล่าวนำไปสู่วิถีของการพิจารณาให้เงินกู้แก่คนที่มีคุณลักษณะดังกล่าวในอีกลักษณะหนึ่ง กล่าวคือ ในการให้เงินกู้แก่ผู้ที่ถูกมองว่ามีสภาพร่างกายและจิตใจที่ไม่สมบูรณ์ จะต้องมีการพูดคุยปรึกษาหารือ กันระหว่างคณะกรรมการของทุนหมู่บ้าน และมีการพูดคุยกับผู้ที่ประสงค์จะกู้เงินเพื่อหารือที่จะให้ผู้มีความสามารถประจำตัวเงินได้กู้เงินเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างแท้จริง และไม่มีปัญหาเมื่อครบกำหนดเวลาของการคืนเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้กู้เงินในจำนวนที่คิดว่าผู้กู้มีความสามารถในการใช้คืนเงินได้ นอกจากนี้ในการพิจารณาคุณลักษณะของผู้กู้เงินในลักษณะของความสมบูรณ์ของสุขภาพกายและจิตแล้วยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความมานะและตั้งใจจริงใน

การทำงาน ด้วยการพิจารณาดังกล่าวของชุมชน จึงมีผลให้ผู้ที่ถูกมองว่าเป็นผู้มีร่างกาย จิตใจที่ไม่สมบูรณ์สามารถเข้าถึงเงินกองทุนหมู่บ้านได้ ดังปรากฏในคำสัมภาษณ์ของประธานกองทุนหมู่บ้าน ท่านหนึ่งว่า "...ชาเดินกะเพลกนี่ก็ได้กู้ห่มด เพาะะเข้าทำกิน ก็รับจ้างนะ รับจ้างไปเรื่อย ถึงเวลา เขาก็เงินใช้นะ..."

ด้วยระบบคิดแห่งการมองว่าเงินกองทุนหมู่บ้านในชุมชนจะมาจากคนที่มีความสามารถ ภูมิปัญญา ใจดี ใจด้วยการทำกับชุมชน มีผลให้ขอบเขตการรับรู้ และการบริหารจัดการเงินทุนดำเนินไปอย่างเคร่งครัด และอยู่ภายใต้วิถีการทำหน้าที่ความคิดของคนกลุ่มน้อยในชุมชน ทั้งนี้เพื่อรักษาภูมิปัญญา ภูมิปัญญาที่รักษาหน้าที่ ภูมิปัญญาที่ต้องรักษาภูมิปัญญา ด้วยการรับรู้ต่อกองทุนหมู่บ้านดังกล่าวทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่มีหน้าที่ เป็นเพียงผู้ช่วยในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าห้องตลาดและเป็นผู้ที่ต้องรักษาภูมิปัญญาที่ด้วยการใช้คืนเงิน ตามจำนวนและเวลาอย่างเคร่งครัด

สำหรับการจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านในชุมชนที่รับข่าวโพดเริ่มขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2544 โดยเริ่มจากการเผยแพร่ข่าวสารผ่านหอกระจายข่าวของผู้นำชุมชน และบางส่วนก็เป็นการพูดคุยกัน ของคนในชุมชนที่ได้รับข่าวสารนี้มาก่อน การจัดประชุมเพื่อรับสมัครสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและชี้แจง แนวคิดดังกล่าวแก่คนในชุมชนเริ่มขึ้นในปีและเดือนเดียวกันในช่วงเวลากลางคืน ทั้งนี้เพื่อเตรียมให้กับผู้ เลี้ยงวันที่ต้องดำเนินการกิจทั้งวัน กระหั่งเสร็จสิ้นภารกิจประมาณเวลา 19.30 น. การประชุมและ รับสมัครสมาชิกกองทุนหมู่บ้านจึงเริ่มขึ้นท่ามกลางความสนใจของคนในชุมชนในอันที่จะร่วมเรียนรู้ถึง การนำทุนเงินตรามาใช้ประโยชน์

การประชุมดังกล่าวเพื่อรับสมัครสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและกำหนดอัตราการกู้เงิน พร้อมทั้งอัตรา ดอกเบี้ย เวลาแห่งการชำระเงินคืน นอกจากนี้ในการประชุมดังกล่าวสิ่งสำคัญอันหนึ่งจากการรับ สมัครสมาชิก การกำหนดอัตราเงินกู้ ดอกเบี้ย และเวลาของการชำระคืนแล้ว ยังมีการเชิญผู้มีความ รู้ในการปลูกข้าวโพดผักอ่อน และผู้เลี้ยงวันแม่วัฒนพูดคุย ปรึกษาเรื่องกับสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งนับว่าเป็นการเรียนรู้ในลักษณะของการร่วมคิดว่าหากได้รับเงินกองทุนหมู่บ้านในจำนวน 10000 บาทแล้วจะนำมาใช้ประโยชน์อย่างไรจึงจะสามารถได้รับดอกผลเพิ่มขึ้นและสามารถมีเงินใช้คืนตาม ระยะเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้ที่จะวางแผนการกู้เงินเพื่อเพิ่มผลผลิตในรอบปีถัดไป ด้วยระบบการเรียนรู้ในการจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านร่วมกันทั้งในระดับการจัดสรรเงิน การนำเงินที่ได้ รับมาสร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่า จึงมีผลให้คนในชุมชนเกิดความมั่นใจต่อการใช้เงินกองทุนหมู่บ้าน

ด้วยระบบคิดแห่งการมองว่าเงินกองทุนหมู่บ้านเป็นเงินที่รักษาจัดสรรให้หมุนเวียนภายในชุมชน ช่วยเหลือด้านการทำอาหารกินของคนในชุมชน จึงมีผลให้คนในชุมชนมีความกล้าที่จะแสดงวิธีคิด

เสนอประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเองเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดการนำทุนเงินตรามาใช้ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า ซึ่งหมายถึงว่าการที่คนในชุมชนมิได้รู้สึกว่าเงินกองทุนหมู่บ้านเป็นชุดของระเบียบ กฎเกณฑ์ของรัฐ หากแต่เป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นอย่างสอดคล้อง เห็นจะสมกับทุนชุมชน ดังนั้นทุนเงินตราดังกล่าวจะเป็นที่สำคัญตัวหนึ่งที่จะเข้ามาสนับสนุน สงเสริมมิติการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

แม้ว่าทั้งสองชุมชนจะมีระบบคิดในการมองกองทุนหมู่บ้านที่มีความแตกต่างกัน และมีผลให้กระบวนการบริหาร จัดการกองทุนหมู่บ้านมีความแตกต่างกัน แต่ถึงกระนั้นก็ตามการใช้ประโยชน์จากเงินกองทุนหมู่บ้านก็ยังเป็นสิ่งที่ถูกปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์ให้ทุนเงินตราดังกล่าวมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์จากเงินกองทุนหมู่บ้าน

การกู้เงินกองทุนหมู่บ้านในรอบปีที่ 1 และรอบปีที่ 2 ของชุมชนเป็นการเรียนรู้เพื่อที่จะสร้างสรรค์ทุนเงินตราให้มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นในกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงทำให้เกิดการเรียนรู้ในสามมิติที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

มิติแรก การเรียนรู้เพื่อขยายฐานอาชีพเดิม การเรียนรู้ในมิตินี้เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยพื้นฐานการผลิตเดิม ซึ่งหมายถึงว่าเงินกองทุนหมู่บ้านได้เข้ามาช่วยให้เกิดการขยายฐานการผลิตหรือลดต้นทุนจากการที่ต้องหาแหล่งเงินกู้อื่นที่คิดอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่า ในด้านการขยายฐานการผลิตเป็นสิ่งที่สามารถทำได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากการมีทุนความรู้เดิมเป็นหลักและอาศัยทุนเงินตรามาส่งเสริมในเรื่องของการเพิ่มจำนวนผลผลิต การซื้อปุ๋ย อาหารสัตว์ เมล็ดพันธุ์ การขยายโรงเรือน ซ้อมแคมพ์ที่ทำการเกษตร เป็นต้น ประโยชน์ของเงินกองทุนหมู่บ้านที่ส่งเสริมการขยายฐานการผลิต แสดงให้เห็นในคำสัมภาษณ์ของชาวไร่ อ้อยท่านหนึ่งว่า "...มันช่วยให้เราใส่ปุ๋ยได้เยอะขึ้น น้ำใส่ได้บ่อย เราไม่เงินจ้างถูกน้องนี่ ปืนเราได้ 100 ตัน ปีหน้ากว่า 80 ตันไม่หายอนกว่า 80 ปืนแล้วมาก ถ้าได้น้ำฝนมาจะต่อยอดไปอีก..." สำหรับคุณค่าในแง่ของการลดต้นทุนในการผลิตนั้น ชาวไร่ท่านหนึ่งกล่าวว่า

“...คนเราอยากทำไม่มีทุน ไม่มีโอกาส มองได้ แต่ทำไม่ได้

ที่นี่เงินมาช่วยเข้าทำได้ เดียวเนี้ยต้องมีทุนทุกอย่าง
 ถ้าไม่มีทุนก็ไม่มีโอกาส เดียวเนี้ยไปกู้ขาดอกว้อยละเท่าไหร่
 ไม่คุ้มกับดอกเด้อ เมื่อก่อนกู้เข้าที่หมดไปแบกลงหนึ่ง
 ไม่คุ้มกับดอกเด้อ เมื่อก่อนกู้เข้าที่หมดไปแบกลงหนึ่ง
 ดอกตัดที่ไปเป็นแบกลง บางคนเข้ายากจนกว่าเรา
 ถ้าเราไม่มีทุนเขาก็ไม่ตัดมาให้เรา รถเข้าเติมน้ำมัน
 ไม่ได้เติมน้ำ ครอเข้าจะมาทำให้ก่อนล่ะ..."

การเรียนรู้เพื่อขยายฐานอาชีพเดิมมีผลให้เกิดความมั่นคงด้านอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ที่เกิดในชุมชน ได้แก่ การนำเงินกองทุนหมู่บ้านที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำไปใช้เป็นทุนสำหรับสร้างผลผลิต โดยเฉพาะการซื้อลูกหมูเนื้อเพิ่ม ซื้อลูกวัวเนื้อ ซื้อบุญ เมล็ดพันธุ์ และใช้เป็นค่าแรงงานในการปลูกอ้อย ข้าวโพดฝักอ่อน มะระ พريح กุหลาบ ดาวเรือง ระบบการเรียนรู้ดังกล่าวทำให้คนในชุมชน มีความมั่นใจและมีกำลังใจในการทำมาหากิน

มิติที่สอง การเรียนรู้เพื่อสร้างอาชีพใหม่ การสร้างอาชีพใหม่ภายใต้ภูมิภาคในชุมชนเกิดขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์กับบริบทภายนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านใกล้เคียง ความสัมพันธ์กับครอบชาติ ได้แก่ ผืนดิน ป่าไม้ และการมีความรู้เดิมในอันที่จะเรียนรู้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการทำมาหากินในแบบแผนใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างหลักประกันในเรื่องความมั่นคงในการดำรงชีวิต

การเรียนรู้เพื่อสร้างอาชีพใหม่ มีเงื่อนไขที่เป็นแรงผลักดัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นของตลาดรับซื้อผลผลิต และความต้องการในเรื่องการขนส่งผลผลิตไปขายยังตลาดรับซื้อ สำหรับการเกิดขึ้นของชุดความรู้และโรงงานรับซื้อผลผลิตที่มีความหลากหลายทำให้คนในชุมชนมีความสนใจและมีความพยายามที่จะเรียนรู้เพื่อเป็นหนทางหนึ่งในการเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว หากแต่อัตราดอกเบี้ยที่ต้องการจะต้องลดลง แต่ก็ต้องมีเงินเดือนเพียงพอที่จะจ่ายค่าเช่าบ้านและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ต้องจ่าย เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำ ค่าโทรศัพท์ ค่าสัญญาณอินเทอร์เน็ต ฯลฯ ดังนั้นการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเป็นการเรียนรู้ในการที่จะหาแหล่งเงินเดือนที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำเพื่อลดต้นทุนการผลิต สืบเนื่องมาจากภาระที่คนในชุมชนต้องรับผิดชอบในระบบการผลิตเดิมที่ตนเองมีประสบการณ์และกระทำการมาก่อนหน้านี้แล้ว หากต้องลงทุนในกิจกรรมใหม่ก็ควรจะเป็นการลงทุนที่ทำให้คนในชุมชนไม่รู้สึกถึงการมีภาระผูกพันที่ต้องมีภาระมากจน

เกินไป ดังนั้นทุนในรูปเงินกู้ของกองทุนหมุนบ้านจึงได้รับการพิจารณา ไตร่ตรองจากผู้ที่ต้องการสร้างอาชีพใหม่กว่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับการเป็นพื้นฐานในการสร้างอาชีพใหม่

การเรียนรู้เพื่อสร้างอาชีพใหม่ เป็นสิ่งที่ผู้เรียนรู้มีความเชื่อมั่นว่าสามารถนำไปสู่ความมั่นคงในการดำรงชีวิต เนื่องจากก่อนที่จะคิดทำอาชีพใหม่ คนในชุมชนได้มีการหาประสบการณ์ของอาชีพแต่ละประเภททั้งจากผู้ที่มีประสบการณ์ จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และการสืบค้นถึงความต้องการของตลาด อาชีพใหม่ที่หลายครอบครัวมองเห็นว่าจะเป็นแนวทางสำหรับการมีรายได้เพิ่มขึ้น และมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณในอนาคต วิธีคิดเช่นนี้ปรากฏในคำสัมภาษณ์ของชาวไร่ท่านหนึ่งที่ได้กู้เงิน และนำมาเลี้ยงวัวเนื้อเพิ่มเติมจากการทำไร่ที่ว่า

“...จะบุกรัวแล้ว เพราะเห็นที่เค้าเลี้ยงฯวัว เค้าบุกรัว มันดีต่อนี้
คนจนนะ สามารถกู้เงินได้ กู้ 20000 ถ้ากู้ได้ระยะยาวอีกหน่อย
ได้ซักระยะ 2 ปี คนจนก็ได้สบายเลย ซื้อวัวตัวผู้ตัว ตัวเมียตัว
พ่อถึง 2 ปี เขาขายตัวผู้ ตัวเมียยังแพรพันธุ์ต่อไปได้ พอกenzaส่งไป
ถ้าเขากู้ขึ้นมาใหม่ เขาก็ต้องซื้อตัวผู้ตัว ตัวเมียตัว
ตัวผู้ก็หมุนไปได้ทุกรอบอยู่แล้ว ผูกกันเงินเอาเงินไปฝากไว้กับวัวหมด...”

การเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจประเภทวัวเนื้อเพิ่มเติมจากการทำไร่นับว่าเป็นอาชีพใหม่ของคนในชุมชน เพื่อให้มีรายได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องมาจากระบบการผลสมพันธุ์วัวจะทำให้จำนวนวัวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งหมายถึงรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นด้วยจากการขายผลผลิตทั้งวัวชุนและลูกวัว

มิติที่สาม การเรียนรู้เพื่อจัดการกับความจำเป็นเฉพาะเรื่อง ความแตกต่างของวิถีการดำรงชีวิตในแต่ละครอบครัวมีผลให้ความจำเป็นของครอบครัวในเรื่องของการใช้เงินย่อมที่จะมีความแตกต่างกัน ดังนั้นเงื่อนไขในการใช้เงินตราสำหรับเรื่องเฉพาะเจาะจงเป็นเรื่องที่น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความจำเป็นในการใช้เงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงื่อนไขด้านการศึกษาของบุตร ด้วยการมีระบบคิดที่ว่าการศึกษาความรู้วิชาการสมัยใหม่จะทำให้ผู้ศึกษาดำรงอยู่ในสังคมของผู้มีความรู้ (ผู้มีการศึกษา) ซึ่งมีสถานการศึกษาต่างๆให้การรับรอง และการศึกษาดังกล่าวคนในชุมชนยังให้ความเชื่อมั่นว่าจะทำให้ผู้ศึกษามีงานทำที่มั่นคง มีรายได้ในรูปของเงินเดือนที่มีความแน่นอน

ดังนั้นการกู้เงินจากกองทุนหมุนบ้านเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการเป็นทุนการศึกษาแก่สมาชิกในครอบครัวจึงมีความจำเป็น ดังปรากฏในคำสัมภาษณ์ที่ว่า “...กู้ให้สูงไปเรียน บ.ว.ช. บ.ว.ส. จะได้มีอาชีพ มีรายได้ ก็อยากให้เรียนสูงๆ เรากำได้ ทำให้วกทำ...” เงื่อนไขเฉพาะด้านการศึกษานับ

ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนในชุมชน จึงนำไปสู่การลงทุนด้านการศึกษา ด้วยหวังว่าเมื่อลูกจบการศึกษาและจะสามารถมีอาชีพ หน้าที่การทำงานที่ดี และสามารถแบ่งเบาภาระของครอบครัวได้

ระบบคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านของชุมชนต่างก็เป็นความพยายามในอันที่จะเรียนรู้ในการที่จะนำทุนเงินตราที่รัฐให้มาสู่ชุมชน ให้ในรูปของกองทุนหมู่บ้านมาผสานกับทุนชุมชน ทั้งทุนที่เป็นระบบความรู้ ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และระบบความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมภายในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอ

ด้วยแนวดำเนินการของรัฐเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยการจัดสรรงบประมาณแก่หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน ลงเริ่มให้ชุมชนมีการจัดระบบและบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง และมุ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ในอันที่จะคิดแก้ไขปรับปรุง เสริมสร้างศักยภาพในอันที่จะดำรงชีวิตภายใน ได้แก่ แห่งเศรษฐกิจพอเพียง แนวดำเนินการดังกล่าวมีผลให้ชุมชนสามารถบริหาร จัดการเงินทุนภายใน ได้เช่นกัน การดำเนินการดังกล่าวเพื่อให้ทุนเงินตราดังกล่าวได้ก่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทุนเงินตราดังกล่าวได้ก่อประโยชน์ต่อการดำเนินการดังกล่าว

การดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านได้เข้ามาสู่ชุมชนเมือง พ.ศ. 2544 ตามระเบียบห้องน้ำสาธารณะของทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ซึ่งมีผลให้ชุมชนต่างต้องศึกษา เรียนรู้ทั้งในส่วนที่เป็นหลัก

การ ตลอดจนแนวดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามเจตนาของที่กำหนด หากแต่ภายใต้ข้อกำหนดของรัฐ ได้มีผลต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนในอันที่จะร่วมคิด ร่วมพิจารณา วางแผน เพื่อสอดประสาน ระเบียบ แบบแผนที่รัฐกำหนดให้มีความผสมกลมกลืนกับรากฐานของการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ความรู้ ภูมิปัญญา ที่สำคัญค่าต่อการดำรงชีวิตอย่างแท้จริง

งานวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านนี้เป็นการศึกษาถึงการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านว่ามีผลย่างไรต่อระบบความรู้ ความคิด อุดมการณ์ของชุมชนหรือที่เรียกว่าทุนของชุมชน ซึ่งทุนชุมชนนี้เป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นตามสภาพ บริบทของแต่ละชุมชน ดังนั้นทุนของชุมชนจึงมีลักษณะของความหลากหลาย ดังนั้นการศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของการสะสมของทุนชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากการทุนหมู่บ้าน จึงต้องศึกษาเกี่ยวกับทุนของชุมชนซึ่งมีมาแต่เดิมในยุคที่คุณในชุมชนยังมีการเรียนรู้แบบหากิน หากอยู่ ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร และเมื่อรัฐมีแนวโน้มการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาในภาคเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมเป็นหลัก แนวทางการพัฒนาดังกล่าวส่งผลอย่างไรต่อทุนของชุมชน ตลอดจนกระบวนการปรับตัวของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้ และเมื่อรัฐมีแนวดำเนินการเรื่องกองทุนหมู่บ้าน แนวทางดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการปรับตัวของชุมชนอย่างไร

การศึกษาในประเทศดังกล่าว จึงเป็นการศึกษาที่มีการสืบค้นตั้งแต่ การเรียนรู้ของชุมชนในอดีต ในยุคที่ชุมชนยังมีการเรียนรู้แบบหากิน หาอยู่ ว่ามีฐานคิดเป็นอย่างไร มีกระบวนการสร้างความรู้เป็นอย่างไร จึงทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ และเมื่อรู้ดีดำเนินแนวโน้มโดยการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย สงผลต่อทุนของชุมชนอย่างไร เมื่อเกิดแนวโน้มโดยเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน แนวดำเนินการดังกล่าวมีผลต่อการสะสหมุนของชุมชนอย่างไร ด้วยประเด็นของการศึกษาดังกล่าว จึงนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่จะสลายความซับซ้อน เพื่อให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ ประสบการณ์ ฐานคิดของชุมชน ดังต่อไปนี้

การเรียนรู้ของคนในชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การศึกษาในส่วนนี้ เป็นการสืบค้นถึงการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนในมุกการหากิน หาอยู่ ก่อนที่จะได้รับอิทธิพลจากแนวโน้มเชิงการพัฒนาประเทคโนโลยีไปสู่ความทันสมัย ที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมเป็นหลัก โดยอาศัยการศึกษาแบบย้อนประสบการณ์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ระบบความรู้ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ และผลของการเรียนรู้ที่มีต่อชุมชน ซึ่งมีข้อเสนอดังนี้

1. ในช่วงที่คนในชุมชนยังดำเนินชีวิตแบบหากิน หาอยู่ โดยการใช้ชีวิตร่วมกับสภาพธรรมชาติ ก่อนที่จะได้รับกระแสการพัฒนาประเทคโนโลยีไปสู่ความทันสมัย ชุมชนมีการสร้างระบบความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับสรรพสิ่งภายใต้บริบทของการดำเนินชีวิต ระบบความรู้ดังกล่าวจึงเป็นระบบความรู้ที่มีคุณค่าและมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ஆகความรู้ที่สร้างขึ้นจึงมีความหลากหลาย ครอบคลุมในทุกมิติของการดำเนินชีวิต อาทิ ระบบความรู้เกี่ยวกับการทำมาหากิน ระบบความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพและความปลอดภัย ระบบความรู้เกี่ยวกับสุนทรียะ ระบบความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นต้น ระบบความรู้ที่คนในชุมชนสร้างขึ้นอย่างสอดประสานกับบริบทภายนอกให้เงื่อนไขของการดำเนินชีวิต มีผลให้คนในชุมชนดำเนินอยู่ในฐานะของผู้สร้างความรู้ ที่มีอิสระในอันที่จะสร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยนความรู้ให้เหมาะสมสมสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยที่มีต้องอาศัยหรือพึ่งพิงความรู้จากภายนอก

2. ระบบความรู้ของชุมชนเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับสรรพสิ่ง หรือบริบทในวิถีชีวิต ทั้งในส่วนที่เป็นสภาพธรรมชาติ สิ่งเหลือธรรมชาติ และเพื่อมนุษย์ด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลา ในลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยที่คนในชุมชนต่างเรียนรู้ในอันที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน การทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน การแก้ไขปัญหาร่วมกัน จึงมีผลให้การส่งต่อความรู้ สร้างสรรค์ความรู้ดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความรู้ โดยที่ไม่มีการกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติเฉพาะของผู้ถ่ายทอดความรู้ ในการเรียนรู้ร่วมกันเป็นการเรียนรู้ภายในระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร และมีความต่อ�ิ้มถ้อยคำด้วยระหว่างกัน กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงมีได้ในแบบแผนเฉพาะ หากแต่เป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน

3. ระบบความรู้ที่คนในชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นอย่างเหมาะสมสมสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต มีผลให้การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบรรลุต่อเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่คนในชุมชนเป็นผู้สร้างขึ้น ดังนั้นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้เพื่อชีวิต เพื่อให้มีชีวิตที่สมบูรณ์ มีคุณค่า ทั้งในมิติ

ของความมั่นคงในการดำรงชีวิต ความปลอดภัย และการมีชีวิตที่ดีงาม ที่คนในชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นอย่างมีศักดิ์ศรี ระบบความรู้ซึ่งรวมถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นทุนสร้างสรรค์ของชุมชนซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนไม่น้อยกว่าทุนทางธรรมชาติซึ่งเป็นทุนพื้นฐานที่คนต้องพึ่งพาอาศัย

4. นอกจากชุมชนจะทำหน้าที่ในการสร้างสรรค์ ถ่ายทอด และปรับเปลี่ยนความรู้ในการดำรงชีวิตของชุมชน ภายในชุมชนยังประกอบด้วยสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่เฉพาะในการบ่มเพาะ ถ่ายทอดความรู้อื่นๆด้วย ซึ่งได้แก่ วัด และโรงเรียน โดยวัดทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องศีลธรรม จรรยา มารยาท เพื่อบ่มเพาะให้คนในชุมชนเป็นคนดีตามแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน สำหรับโรงเรียนมีหน้าที่อบรม ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภาษาหนังสือเพื่อให้คนในชุมชนมีความสามารถในการอ่าน เขียนเบื้องต้น และสามารถติดต่อกับสังคมภายนอกได้

ผลแห่งแนวนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่มีต่อการดำรงชีวิต และทุนของชุมชน

การสืบคันเพื่อคลี่คลายถึงฐานคิดในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนและทุนของชุมชนในช่วงที่รู้สึกดำเนินแนวนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยอาศัยการศึกษาอย่อนประสบการณ์ของคนในชุมชนนับแต่บุคคลแรกของการเริ่มดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศ สืบเนื่องมาสู่ปัจจุบันที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากแนวทางการดำเนินนโยบายดังกล่าวของภาครัฐ โดยมีข้อเสนอดังนี้

1. การเริ่มต้นดำเนินแนวนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยการมุ่งเน้นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมเป็นหลัก มีนัยสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนในอันที่จะเปิดรับความรู้จากภายนอก อันเป็นความรู้สมัยใหม่ที่เข้ามาในรูปของสถาบันการผลิตและเผยแพร่ความรู้ ผู้เชี่ยวชาญที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ นอกจากนี้ยังมีระบบความรู้เกี่ยวกับการจัดการโดยการให้ทุนแก่ชุมชน ทั้งในรูปของทุนเงินตรา ปุ๋ย พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เทคโนโลยีในการผลิตฯลฯ ซึ่งรู้สึกและระบบโครงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้บริหารจัดการทุนดังกล่าวโดยมีเงื่อนไขที่เป็นข้อกำหนดต่อชุมชน และการเกิดขึ้นของโครงสร้างพื้นฐานของรัฐภายในชุมชน ได้แก่ โรงเรียน ถนน ไฟฟ้า แนวดำเนินการของ การพัฒนาประเทศดังกล่าวได้ก้าวเข้ามาสู่ชุมชน และมีผลต่อการปรับเปลี่ยนระบบคิดของชุมชน โดยเริ่มมุ่งให้ความสำคัญต่อเงินตรา ความสะดวก รวดเร็วของเทคโนโลยีในการผลิต รวมถึง

ระบบการศึกษาแผนใหม่ในอันที่จะเป็นสื่อกลางนำพาให้ชุมชนเข้าสู่ระบบของการพัฒนาเศรษฐกิจ และความเป็นเมืองได้อย่างรวดเร็ว

2. ความเข้มข้นของแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ทวีขึ้นด้วยชุดของระบบที่เปลี่ยนแบบแผน ก្នុងเกณฑ์ที่เข้ามากำกับระบบคิด วิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดให้ลูกหลานของคนในชุมชนต้องเข้ารับการศึกษาในระดับประถมศึกษาที่รัฐจัดขึ้นอันเป็นการศึกษาที่มีแบบแผนเฉพาะ และการศึกษาในระบบโรงเรียนดังกล่าวได้ขยายขอบเขตของการเข้ารับการศึกษาในช่วงปีจบบันเป็นเวลา 9 ปี ชุดความรู้ที่สอนกันในโรงเรียนล้วนเป็นความรู้ที่ถูกกำหนด เป็นระบบที่เปลี่ยนแบบแผนในรูปของหลักสูตร ที่ถูกออกแบบโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา ชุดความรู้ดังกล่าวเป็นชุดความรู้ที่ตอบสนองต่ออุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ดังนั้นความรู้ที่ผู้เรียนได้รับจึงเป็นความรู้ที่ไม่สอดคล้องกับแบบแผนการดำเนินชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ขณะเดียวกันในภาคการผลิตสมัยใหม่ก็มีการขยายตัวสูงขึ้นด้วยการเกิดขึ้นของ โรงงานอุตสาหกรรม ที่พร้อมจะดูดซับแรงงานจากภาคชนบทเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม สำหรับในชุมชนเองก็ยังมีหน่วยงานของรัฐซึ่งจัดตั้งในรูปสถาบันที่ทำหน้าที่เฉพาะในการผลิต เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแผนใหม่แก่คนในชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรถูกกำหนดให้เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลระบบการผลิตในภาคการเกษตรของชุมชน ทั้งในด้านการให้ความรู้ เทคโนโลยีในการผลิต การดูแลรักษาผลผลิต ด้วยชุดของระบบที่เปลี่ยน ก្នុងเกณฑ์ที่เข้ามาสู่ชุมชนในรูปสถาบัน ผู้เชี่ยวชาญ ชุดความรู้ ได้มีผลต่อระบบความรู้ ความสัมพันธ์ แบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งแต่เดิมเป็นระบบความรู้ที่คนในชุมชนเป็นผู้สร้างความรู้ ปรับเปลี่ยนความรู้ภายใต้เงื่อนไขของการดำเนินชีวิต ให้มุ่งไปสู่ระบบการพัฒนาความรู้และเชี่ยวชาญจากภายนอก เนื่องจากความรู้ที่ได้รับจากระบบการศึกษา สถาบันต่างๆ เป็นความรู้ที่มุ่งตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ซึ่งหมายถึงการดำเนินชีวิตภายนอกชุมชน ดังนั้นชุดความรู้ดังกล่าวจึงเป็นชุดความรู้ที่ไม่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

3. ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เคยดำเนินอยู่ในลักษณะของความเสมอภาคโดย มีมิติพื้นฐานของความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร และการมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ปรับเปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์ในลักษณะของการให้ความสำคัญแก่การเป็นผู้เชี่ยวชาญ เนื่องจากที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ และการเป็นผู้รับความรู้ที่ต้องพึ่งพิงความรู้จากภายนอกที่ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเป็นผู้ส่งต่อความรู้ การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ที่ถูกกำหนดจากภายนอกทั้งใน

ด้านเป้าหมาย ตัวความรู้ และผลที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้เรียนมีได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ ปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์ความรู้ให้สอดคล้องกับมิติในการดำรงชีวิต

4. ด้วยชุดของระบบ กฎเกณฑ์ ความรู้ที่ถูกกำหนดจากภายนอกเพื่อสนับสนุนตอบต่อ คุณภาพนี้ของการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม มีผลให้เกิดการแยกขาดของระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การละเลยต่อระบบความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิต เพื่อเข้าสู่ระบบการผลิตที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการเข้ามาสู่ระบบการศึกษาแผนใหม่ ซึ่งในกระบวนการที่ชุมชนมุ่งเข้าสู่การพัฒนาระบบเศรษฐกิจดังกล่าว ชุมชนต่างได้รับผลจากการกระบวนการพัฒนาดังกล่าวในหลายรูปแบบ อาทิ การเสียเบี้ยบในกระบวนการผลิตต่อนายทุน การคุดชับแรงงานจากชุมชนสู่ระบบเศรษฐกิจ ความสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ความสูญเสียดังกล่าวเป็นความสูญเสียที่ชุมชนมิสามารถต้านทานได้ ซึ่งความสูญเสียดังกล่าวหมายถึงความสูญเสียต่อมิติการดำรงชีวิตของชุมชน ดังนั้นชุดของระบบ กฎเกณฑ์ ความรู้ซึ่งมากับการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย จึงบันทอนศักยภาพซึ่งเป็นทุนชุมชนเดิมทั้งทุทางธรรมชาติ และทุนสร้างสรรค์ของชุมชน อันได้แก่ ระบบความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ผลลัพธ์การเรียนรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน

เงื่อนไขแห่งประสบการณ์ของชุมชนที่ได้เชิญต่อแนวโน้มโดยของ การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้น การพัฒนาระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ซึ่งเป็นมิติที่แยกขาดออกจาก การดำรงชีวิตของคนในชุมชน มีผลให้คนในชุมชนต่างมองเห็นภาพประสมประสบการณ์แห่งความสูญเสีย อันนำไปสู่ระบบความคิดว่าจะทำอย่างไรจึงจะทำให้เกิดการดำรงอยู่ของชุมชน ซึ่งเป็นการพิจารณาถึงมิติในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ระบบความรู้ของชุมชน อันเป็นศักยภาพของชุมชน จึงนำไปสู่คำถามสำคัญที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะใช้ศักยภาพดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ดังนั้นการหล่อหลอมคุณภาพนี้ของชุมชน จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อผลแห่งการพัฒนาของชุมชน ด้วยคุณภาพนี้ ดังกล่าวมีผลให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายในการดำรงชีวิต มีกระบวนการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์ความรู้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทเพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่ของชุมชน ข้อเสนอแห่งกระบวนการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์ความรู้เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน มีดังนี้

1. การแสดงหาความรู้จากภายนอกเพื่อปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน การที่ชุมชนมีอิสระในการกำหนดเป้าหมายในการดำรงชีวิต ชุมชนจึงเรียนรู้ที่จะพิจารณา เลือกสร้าง กลั่นกรองความรู้ที่ได้รับจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า การปลูกพืชไว้เพื่อการค้า เพื่อนำความรู้เหล่านี้มาปรับใช้ให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์เป็นชุดความรู้ที่มีความสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต

2. การลดลงผิดลงถูกเพื่อหาความรู้ที่ปฏิบัติได้ เมื่อชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ดังนั้นชุมชนจึงมีอิสระที่จะเรียนรู้ในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทดลองฝึกปฏิบัติจริงจากการสร้างความสัมพันธ์กับคนนอกชุมชนเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวชาติด้วยการทดลองนำพืชที่เหลือจากการผลิตมาใช้เป็นอาหารสัตว์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต เมื่อผลประโยชน์ว่าคุณภาพผลผลิตจากสัตว์มีคุณภาพสูงขึ้น ความรู้ชุดนี้จึงถูกแพร่กระจาย เรียนรู้เพื่อใช้ประโยชน์ภายในชุมชน ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นจากการปฏิบัติจริงภายใต้บริบทของชุมชนจึงเป็นความรู้ที่นำไปซึมซอนไปสู่ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตได้

3. การสร้างความต่อเนื่องของผลผลิต ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลให้เกิดการนำชุดความรู้ใหม่มาประยุกต์ใช้บนพื้นฐานของความมั่นคงในการดำรงชีวิตที่คนในชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตด้านการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างต่อเนื่องโดยที่มิได้มีผลต่อการทำลายธรรมชาติ หากแต่อาศัยระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการที่จะจัดการผลผลิตเพื่อการสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน

การเข้ามาของแนวคิดนิยมการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีแนวทางเพื่อสร้างแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน การสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชนในอันที่จะเรียนรู้ บริหารจัดการเงินทุนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน แนวคิดนิยมการของกองทุนหมู่บ้านดังกล่าวมีผลต่อระบบคิดของคนในชุมชนในอันที่จะเรียนรู้ โดยอาศัยรากฐานของชุมชนเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ ดังนั้นมีรากฐานของแต่ละชุมชน ซึ่งหมายถึงระบบความรู้ อุดมการณ์ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความแตกต่างกัน ดังนั้นการเรียนรู้ในการจัดการกองทุนหมู่บ้านในแต่ละชุมชนก็จะมีความแตกต่างกันตามสภาพ บริบทในการดำรงชีวิต การเรียนรู้ในการจัดการกองทุนหมู่บ้านอย่างสอดคล้องกับมิติการดำรงชีวิตของชุมชน มีข้อเสนอดังนี้

1. การเข้ามาของแนวคิดในการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีแนวทางเพื่อสร้างแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน

การสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชนในอันที่จะเรียนรู้ บริหาร จัดการเงินทุนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน แนวคิดในการของกองทุนหมู่บ้านดังกล่าวมีผลต่อระบบคิดของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการมองว่าเงินกองทุนหมู่บ้านทำให้ชุมชนต้องติดบ่ำ หรือตกอยู่ในวังวนแห่งหนี้สิน ซึ่งถ้ามีระบบคิดเช่นนี้ ภาพของกองทุนหมู่บ้านก็อาจจะเป็นอีกภาพหนึ่งของการเป็นแหล่งเงินกู้ที่มีได้มีหลักการที่มีความแตกต่างจากแหล่งเงินกู้โดยทั่วไป แต่หากชุมชนมองว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นทุนตัวหนึ่งซึ่งแม้ว่าจะเข้ามาในรูปของเงินตรา แต่หากใช้ทุนเงินตราสำหรับเป็นพื้นที่แห่งการเชื่อมประสาน หรือเชื่อมให้บุคคลในชุมชนได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมนี้มีได้เป็นกิจกรรมที่หยุดนิ่งและเลื่อนหายไป หากแต่เป็นกิจกรรมแห่งชีวิต ซึ่งหมายถึงว่ากองทุนหมู่บ้านมีส่วนอย่างยิ่งในการที่จะทำให้คนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันในการที่จะทำให้ทุนเงินตราได้เข้ามาเกือกถูกต่อวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งนำไปสู่ความร่วมมือ ร่วมใจในการที่จะเรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิต

2. ด้วยระเบียบ แบบแผนของกองทุนหมู่บ้านที่ได้กำหนดให้ชุมชนตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเพื่อร่วมกันคิด บริหารจัดการเงินทุนร่วมกัน ระเบียบ แบบแผนดังกล่าวสามารถเชื่อมประสานไปสู่ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เป็นทุนเดิมของชุมชนซึ่งเป็นมิติหนึ่งที่มีความสำคัญ และเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันในการทำงานหากิน นอกจากนี้ยังมีมิติแห่งความเอื้ออาทรในการที่จะให้ความสนใจ และความช่วยเหลือต่อผู้ที่มีความยากลำบาก อันนำไปสู่การพิจารณาร่วมกันว่าจะทำอย่างไรให้ผู้ที่มีความยากลำบากในการดำเนินชีวิตได้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นและมีความสุขขึ้น หากชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน และใช้แนวดำเนินการของกองทุนหมู่บ้านให้เป็นเงื่อนไขของการเชื่อมสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อร่วมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ก็พบว่าคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในอันที่จะใช้แนวคิดในการของรัฐให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยอาศัยฐานรากของชุมชนเป็นพื้นฐาน

3. ความแตกต่างของระบบคิดของคนในชุมชน เป็นมิติหนึ่งที่อาจจะเป็นการจำกัดช่องทางการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้อยู่ภายใต้ระบบคิดของกองทุนหมู่บ้าน กล่าวคือ ด้วยระเบียบ กฎเกณฑ์ของกองทุนหมู่บ้านบางประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องเฉพาะสมาชิกของกองทุนหมู่บ้านและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน จึงมีผลให้ผู้ที่มีได้เป็นสมาชิกของกองทุนหมู่บ้านไม่มีโอกาสแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ดังนั้นจากการศึกษาดังนี้จึงมีความสำคัญว่าหากผู้ที่มีได้เป็นสมาชิก

ของกองทุนหมู่บ้านมีความประสงค์จะร่วมกันเรียนรู้ในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน จะมีการดำเนินการอย่างไร หรือ กฎเกณฑ์ของกองทุนหมู่บ้านสามารถนำไปสู่การเชื่อมประสานแก่สมาชิกในชุมชนอย่างไร

ด้วยระบบคิดของคนในชุมชนที่มีประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความแตกต่างกัน เช่น คนในชุมชนบางท่านยังมีวิธีคิดในการดำรงชีวิตแบบพ่ออู๋ พอกิน มีการปลูกข้าว พืชผัก เลี้ยงปลาในพื้นที่เล็กๆสำหรับการมีอาหารไว้บริโภค และการแบ่งพื้นที่เป็นส่วนเล็กๆให้เข้า เพื่อมีเงินบ้างเล็กๆน้อยๆ สำหรับให้ลูกหลานเพื่อการทำมาหากิน ซึ่งหากบุคคลเข่นนี้ได้เข้ามาร่วมถ่ายทอดประสบการณ์ ระบบความคิด หรือบทเรียนในชีวิตต่างๆ ก็น่าจะทำให้พื้นที่การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่สำคัญ

4. กฎเกณฑ์ของกองทุนหมู่บ้านในบางประเด็นเป็นกฎเกณฑ์ที่คนในชุมชนมองว่าไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎเกณฑ์ที่กำหนดระยะเวลาของการคืนเงินภายในเวลา 1 ปี ความไม่สอดคล้องของกเกณฑ์กับวิถีการดำรงชีวิตปรากฏในกิจกรรมการทำมาหากิน เช่น การเลี้ยงวัวเนื้อหรือวัวนม ซึ่งรวมชาติของวัวมีการตั้งท้อง 9 เดือน ก่อนหน้าของการตั้งท้องอาจจะต้องจัดเวลาสำรองสำหรับการครุ่นแล้วว่าประมาณ 1-2 เดือน ซึ่งหมายความว่าระยะเวลาของการครุ่นวัวมีระยะเวลาประมาณ 10-11 เดือน หากต้องการการเลี้ยงลูกวัวเพื่อขายสำหรับมีเงินคืนกองทุนหมู่บ้านตามระยะเวลาที่กำหนด ก็ไม่สามารถทำได้ เพราะเหลือเวลาเลี้ยงดูลูกวัวเพียง 1 เดือน ซึ่งหากขายลูกวัวในเวลานั้นก็จะได้ราคาไม่ดี ดังนั้นหากผู้เลี้ยงวัวกู้เงินกองทุนหมู่บ้าน ก็จะยังไม่สามารถนำเงินทุนนั้นมาสร้างดอกออกผลได้ทันเวลาของกรุงศรีคีนเงิน ดังนั้นจึงต้องอาศัยเงินส่วนอื่นหรือเงินทุนส่วนตัวมาใช้คืนกองทุนหมู่บ้าน ข้อเสนอของคนในชุมชนส่วนใหญ่ คือ การขยายเวลาของการชำระเงินโดยอาศัยพื้นฐานของการทำมาหากินของคนในชุมชนเป็นหลักคิดสำคัญ

การเรียนรู้ของคนในชุมชนที่อาศัยระบบความรู้ อุดมการณ์ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นพื้นฐาน และนำแนวดำเนินการของกองทุนหมู่บ้านเชื่อมประสานกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน นับว่าเป็นมิติที่สำคัญของชุมชนในอันที่จะใช้พลัง ศักยภาพของชุมชนเพื่อจัดการต่อแนวดำเนินการภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเป็นการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยนความรู้ เพื่อผลแห่งความสงบสุขและการพึ่งตนเองของชุมชนได้

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 5: บทเรียนจากภาคตะวันตก

ทุนชุมชนในกระแสการพัฒนา

ดร. พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
2 การดำรงอยู่ของชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	7
3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย	28
4 การปรับตัวของชุมชนด้วยกระบวนการสร้างคุณค่าและความหมาย	41
5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	52

บทที่ 1 บทนำ

จากกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่ประเทศไทยได้ประกาศเส้นทางการพัฒนาอย่างชัดเจนเมื่อ ราช 40 ปีที่ผ่านมา ว่าต้องการพัฒนาไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมทันสมัย ได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศไทย และชุมชนหมู่บ้านก็มีส่วนร่วมในการรับผลและผลกระทบดังกล่าว ทั้งจากนโยบายและโครงการพัฒนาต่าง ๆ มากมายที่ต้องการผนวกเข้าสู่กระบวนการลักษณะของการพัฒนาประเทศ และต้องให้การให้ชุมชนดำรงอยู่ในกระบวนการพัฒนาดังกล่าว

กองทุนหมู่บ้าน เป็นความหวังครั้งใหม่ทั้งของรัฐและชุมชนที่เชื่อว่าจะช่วยเข้าไปฟื้นฟู (revival) ชุมชน กองทุนหมู่บ้านเป็นกองทุนเงินตราของกองทุนแรกที่มีความแตกต่างไปจากกองทุนอื่น ๆ ที่เข้าไปปฏิบัติการอยู่ในชุมชนขณะนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดสรรงองทุนลงไปยังหมู่บ้านโดยตรง และบริหารจัดการโดยองค์กรของชุมชนภายใต้กรอบและแนวทางการปฏิบัติที่รัฐกำหนดเพื่อเป็นแนวทางของชุมชนหมู่บ้านทั่วประเทศ นอกจากนี้ ความคาดหวังอีกประการหนึ่ง คือ ต้องการให้กองทุนหมู่บ้านเป็นกองทุนที่มีความยั่งยืนเป็นทุนหมุนเวียนอยู่ในชุมชนโดยการบริหารจัดการของชุมชน

“ทุนชุมชนในกระแสการพัฒนา” เป็นโครงการวิจัยภายใต้ชุดโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาว่ากองทุนหมู่บ้านที่เข้าไปปฏิบัติการอยู่ในชุมชนนั้น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทุนและกระบวนการสะสภานุของชุมชน ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม อย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพ บริบท เงื่อนไข และปัจจัยของชุมชนหรือทุนชุมชนที่ดำรงอยู่ก่อนที่กองทุนหมู่บ้านจะเข้าไป จึงได้นำมาสู่การกำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยที่มีสภาพ บริบท เงื่อนไข และปัจจัยในชุมชนที่แตกต่างกันกว่า 50 ชุมชน

พื้นที่ที่ศึกษา

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยภายใต้ชุดโครงการวิจัยดังกล่าว ได้เลือกชุมชนที่เป็นชุมชนท่องเที่ยวและตั้งอยู่บนที่ดอนในบริเวณจังหวัดภาคกลาง และเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ผู้วิจัยได้เริ่มต้นการค้นหาชุมชนที่มีลักษณะดังกล่าว โดยการสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานภาคกลางเขต 1 จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งได้ให้ข้อมูลว่ามีชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี ที่มีลักษณะตรงตามข้อกำหนดในงานวิจัย น่าจะกานี้ ททท. ภาคกลางเขต 1 ยังได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านท่องเที่ยวอื่น ๆ อีกหลายแห่ง

ในขั้นต่อมา ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาข้อมูลพื้นฐานในชุมชนแห่งหนึ่งในเขตพื้นที่ของอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งในเบื้องต้นคาดว่าจะเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย คือ ชุมชนคลองขawa (ชื่อสมมติ) โดยได้ประสานงานเพื่อขอพบและสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้เพียงพอที่จะนำไปสู่การตัดสินใจเลือกพื้นที่วิจัย ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาสผู้นำที่มีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน รองประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ประธานกลุ่มทอผ้าและมัดย้อม และชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ชุมชนแห่งนี้เริ่มพัฒนามาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวตั้งแต่เมื่อ ปี พ.ศ. 2538 ลักษณะที่สำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกชุมชนคลองขawa เป็นพื้นที่วิจัย คือ การเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม ซึ่งหมู่บ้านที่จะพัฒนาไปเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวได้นั้น จะต้องมีวิถีชีวิตที่หลากหลายและมีคุณค่าที่สะท้อนความเป็นชุมชนหมู่บ้าน ที่สามารถรักษาไว้ซึ่วัฒนธรรมมาได้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน เพราะแรงกระแทกจากภายนอก ความหลากหลายดังกล่าวจะให้คำอธิบายที่หลากหลายเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นโจทย์หลักของการวิจัยในครั้งนี้

หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านในฐานะของนักท่องเที่ยว เพื่อค้นหาคำตอบเกี่ยวกับความมีอยู่จริงของความหลากหลายของวิถีชีวิตชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชนและผู้นำ

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ดำเนินตามวิธีวิทยาของกวิจัยเชิงคุณภาพ ตามแนวทางของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีจากปรากฏการณ์ทางสังคม

1) การเข้าสู่ชุมชน

ในการเข้าสู่ชุมชน ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากผู้นำชุมชนในพื้นที่ ซึ่งได้แก่

ประธานสภากำตุนธรรมและการท่องเที่ยวบ้านคลองข้าว (ชื่อสมมติ) อาจารย์ประจำโรงเรียน ประถมศึกษาในพื้นที่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน และผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงานในพื้นที่ แนะนำต่อบรอดังค์ของโครงการวิจัยและการเข้ามาในชุมชน ของผู้วิจัยและแก่ชุมชนคลองข้าว เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและที่ดีต่อโครงการวิจัย นอก จากนี้ ผู้ประสานงานในพื้นที่วิจัยยังมีบทบาทสำคัญอีกในการให้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมของ ชุมชน ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจวิถีชีวิตของชุมชนได้เป็นอย่างดีก่อนที่จะลงสู่ประเด็นหรือโจทย์การ วิจัย รวมทั้งการค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละรายได้สอดคล้องและตรงตามคุณสมบัติที่ผู้วิจัย ต้องการ และในหลายกรณีได้ช่วยผู้วิจัยในการตรวจสอบ (testify) ข้อมูลและขยายคำอธิบาย ที่ได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์อีกด้วย

2) การเก็บข้อมูล

2.1) วิธีการเก็บข้อมูล

ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ได้มาจากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ระดับลึก

(in-depth interview) การสนทนากลุ่ม (focus group) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การสัมภาษณ์ระดับลึก เป็นวิธีเก็บข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้ในระบบแรกของการเก็บข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยยังไม่มีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนเพียงพอที่จะมองเห็นโครงสร้างของชุมชนในด้าน ต่าง ๆ รวมทั้งการค้นหาความหลากหลายของทุนชุมชนที่ดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงมาในแต่ ละช่วงเวลา และได้ใช้การการสัมภาษณ์ระดับลึกเมื่อเป็นประเด็นข้อคำถามที่ผู้ให้ข้อมูลหลัก จะต้องมีความเป็นส่วนตัว เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ตามแนวทางการสัมภาษณ์ (guideline) ซึ่งเป็นข้อคำถามปลายเปิดที่ครอบคลุมประเด็นหลักของการวิจัย

หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดย การสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มทำนา กลุ่มทอผ้า กลุ่มคิลปินพื้นบ้าน คณะกรรมการท่องเที่ยว คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มด้าชาญแบบหาบแลก เป็นต้น เพื่อขยายคำอธิบายเดิมที่ได้จากการ สัมภาษณ์ระดับลึก นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน อีกหลายครั้ง เช่น งานบวช งานประเพณีทำข้าวัญข้าว ประเพณีแห่เกวียนกันสงกรานต์ กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เป็นต้น

2.2) ผู้ให้ข้อมูลหลัก

เพื่อให้ได้คำอธิบายที่ครอบคลุมปราศจากที่ศึกษา ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จึง ได้มาจากการให้ข้อมูลหลักจำนวน 57 ราย ที่มีคุณลักษณะและสถานะที่หลากหลาย และซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักรวมทั้งซึ่งชุมชนในการวิจัยครั้งนี้จะใช้ซึ่งสมมติทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ชุมชนและผู้ให้ข้อมูลหลักได้รับผลกระทบจากการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	เพศ	อายุ (ปี)	กองทุนหมู่บ้าน

ผู้นำชุมชน

1) เจ้าอาวาสวัดอินทร์	-	48	-
2) กำนันชัย (อดีตกำนัน คนที่ 7)	ชาย	87	-

คณะกรรมการท่องเที่ยวบ้านคลองขาว

3) ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดอินทร์	ชาย	42	-
4) อาจารย์มานะ	ชาย	62	-
5) ผู้ใหญ่ชาตรี	ชาย	41	ถ้วน
6) อาจารย์ปานุ	หญิง	52	-
7) อาจารย์มาลี	หญิง	39	-
8) พี่พรวรชา	ชาย	52	-
9) พี่สมเน็ก	ชาย	52	-
10) พี่บังอร	หญิง	61	ถ้วน

(ประธานกลุ่มแม่บ้าน)

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

11) ผู้ใหญ่ชาตรี	ชาย	41	ถ้วน
(ประธานกองทุนหมู่บ้าน ปีที่ 2)			
12) ลุงหนูเล็ก	ชาย	62	-
(อดีตรองประธาน)			
13) ชลัช	ชาย	27	ถ้วน
(หรือภูมิใจ)			
14) วรรณภา	หญิง	36	ถ้วน
15) พี่สำเนียง	หญิง	33	ถ้วน
16) พี่พิด	ชาย	44	ถ้วน
17) พี่อุดม	ชาย	47	ถ้วน

18)	พี่ชุมพล	ชาย	52	ผู้
19)	พี่สมใจ	หญิง	43	คู่
20)	พี่จิราภรณ์	หญิง	44	คู่
21)	สุนทร	ชาย	29	คู่

ชาวนา

22)	ป้าสมบูรณ์	หญิง	60	คู่
23)	ลุงhin	ชาย	78	คู่
24)	พี่พัด	ชาย	51	คู่
25)	คุณยาวยดอนก้าว	หญิง	81	คู่
26)	คุณยาวยคอม	หญิง	76	คู่
27)	คุณยาวยดี	หญิง	79	-
28)	ลุงน้ออม	ชาย	58	คู่
29)	ลุงชิน	ชาย	67	คู่
30)	พี่บุญลือ	ชาย	55	คู่

ทอผ้า

31)	ป้าไนซ์	หญิง	58	-
(ประธานก่อร่วมทอผ้าและมัดย้อม)				
32)	คุณยาวยลัย	หญิง	72	คู่
33)	คุณยาวยกร	หญิง	77	คู่
34)	ป้าเชี่ยว	หญิง	63	คู่
35)	วรรณภา	หญิง	36	คู่
36)	พี่สุขศรี	หญิง	47	คู่

ทำตาล

37)	ลุงเยี้ยม	ชาย	76	ให้ลูกค้าเพื่อ
38)	พี่จำ	ชาย	33	คู่
39)	ลุงสำราญ	ชาย	63	คู่

ทำขันมโนバラณ

40)	ป้าจอม	หญิง	58	-
-----	--------	------	----	---

ផ្លូវការ	ពេទ្យ	អាយុ (ឆ្នាំ)	ករណី
គិតបិនប័ណ្ណ			
41) តុងតុយ	ខ្មែរ	76	ជុំ
42) តុងថាយ	ខ្មែរ	74	ជុំ
43) ប៉ាខនមត់ម	ខ្មែរ	62	ជុំ
44) តុងបាយ	ខ្មែរ	72	ជុំ
ខាបដេក			
45) ប៉ាចែក	ខ្មែរ	64	ជុំ
46) ប៉ាសំរាង	ខ្មែរ	67	ជុំ
47) ប៉ាលើក	ខ្មែរ	55	ជុំ
48) ពិះយោច	ខ្មែរ	40	ជុំ
49) ពិះ (រវាយា ធម្ម.សំណុទ្ធឌ)	ខ្មែរ	53	ជុំ
នៅលំងេងទុនខែងខ្មែរ			
50) តោះកោះប៉ែង	ខ្មែរ	85	-
51) គុណភាពិទ្ធិ (ផ្ទៀងផ្ទាត់ការសហគ្រន៍ការកែចរោគ)	ខ្មែរ	39	-
52) ពិគិរិតន៍ (ប្រពានកត្តុមទូដោល តោះខែងរ៉ាវងដោនិកម្មូល)	ខ្មែរ	52	-
53) ប៉ាតំឡាន (តោះខែងរ៉ាវងដោនិកម្មូល)	ខ្មែរ	67	-

บทที่ 2

การดำรงอยู่ของชุมชน ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

แม้ว่าชุมชนคลองข้าวจะเป็นชุมชนภาคกลาง แต่ด้วยข้อกำหนดทางด้านสภาพภูมิศาสตร์ของที่ตั้งชุมชนซึ่งตั้งอยู่บนที่ดอน และไม่มีแม่น้ำผิวดิน รวมทั้งสภาพแหน่งที่มักประสบภาวะแห้งแล้งอยู่เสมอ ทำให้การประกอบอาชีพหลักของชุมชนคือการทำนามักได้ผลผลิตที่ไม่เพียงพอ “แต่ก่อนอดอยากกว่าจะได้ข้าว ปีนี้ได้ ปีสองแล้ว ได้สองปี ปีสามแล้ว ก็เป็นอยู่ยังจี้ หน้าแล้งน้ำคนก็หมด น้ำให้ไว้ให้ความก้ามไม่มี ต้องไปหาบน้ำโน้นไกลถึงทุ่งสมอโน้น”

จากข้อกำหนดทางภูมิศาสตร์และสภาพภูมิอากาศ ยังส่งผลให้ชุมชนคลองข้าวในอดีตไม่มีความพอดีเพียงในตอนนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความพอดีเพียงที่มาจากการเพาะปลูกเนื่องจากไม่สามารถเพาะปลูกพืชอาหารอื่น ๆ ได้ แม้ว่าชุมชนจะได้พึ่งพิงอาหารจากป่าบ้าง แต่ก็เป็นเพียงช่วงที่เสริฐสิ้นจากการทำงาน เนื่องจากป่าอยู่ห่างจากชุมชนและมีลักษณะเป็นป่าดงที่มีสัดสวนที่ดูร้ายไม่ใช่ป่าชุมชน ดังนั้น การหาอาหารจากป่าจึงต้องไปหลายคน เมื่อได้อาหารมาไม่ว่าจะเป็นเนื้อสัตว์หรือพืชผัก เช่น เห็ด หน่อไม้ เป็นต้น ก็จะถอนโอมไว้บริโภคในช่วงฤดูกาลทำงานซึ่งเป็นวิถีชีวิตริมแม่น้ำชุมชน

การทำงานในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตริมแม่น้ำชุมชนคลองข้าว ปริมาณผลผลิตข้าวจะเป็นสิ่งที่กำหนดระดับความพอดีเพียงของครัวเรือนและชุมชน เพราะผลผลิตข้าวมีส่วนเป็นทั้งอาหารและผลผลิตที่นำไปแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่น ๆ ที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้ ดังนั้น ชุมชนจึงให้เวลาและความพยายามในการเพาะปลูกข้าวเป็นอย่างยิ่ง แต่ด้วยข้อกำหนดของสภาพภูมิศาสตร์และสภาพภูมิอากาศดังที่ได้กล่าวมาแล้วทำให้ปริมาณผลผลิตข้าวมักไม่ค่อยเพียงพอแม้แต่การบริโภค

ดังนั้น นอกเหนือจากข้าวแล้ว ชุมชนยังต้องผลิตอย่างหลากหลาย เช่น ทอผ้า ทำน้ำตาล ทั้งเพื่อการบริโภคและเพื่อการแลกเปลี่ยนกับปัจจัยในการดำรงชีพอื่น ๆ รวมทั้งการพึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากป่า เช่น การตัดไม้ และการเผาถ่าน เป็นต้น ดังนั้น ความรู้ใน การผลิตจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างพอเพียง

ความรู้ในระบบคุณค่าของชุมชนกับความพอดเพียงของชุมชนในอดีต

ความรู้เป็นฐานและที่มาของความพอดเพียงของชุมชนในอดีต มีความรู้ 2 ชุดที่คนในชุมชนต้องเรียนรู้ คือ ความรู้ในระบบโรงเรียน และความรู้ที่จำเป็นต้องการดำเนินชีวิตในชุมชน

ความรู้ในระบบโรงเรียนหรือการเรียนวิชาหนังสือนั้น เป็นความรู้ที่จำเป็นในการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือระบบเศรษฐกิจภายนอก คนคลองขานนิยมส่งลูกหลวงทั้งหญิงและชายเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาที่ก่อตั้งขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษารุ่นแรก ๆ ของจังหวัดกาญจนบุรี แต่ไม่นิยมส่งให้ลูกหลวงเรียนต่อในระดับที่สูงกว่านั้นหรือไม่ยินยอมให้ลูกหลวงเข้าสู่อาชีพรับราชการที่จะได้ใช้ความรู้ในระบบโรงเรียน ซึ่งจะแตกต่างจากผู้นำหรือผู้ปกครองที่นิยมส่งลูกหลวงให้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นและเข้าสู่อาชีพรับราชการ ดังที่ คุณยายยอม ปัจจุบันอายุ 76 ปี เล่าว่า “แต่ก่อนผู้หญิงที่นี่ก็เรียนได้เรียนนะ ยายเนี่ยสอบได้ที่สามนะ ครูเขาก็มาอ้อนพ่อแม่ให้หายไปเป็นครู คือคนแต่ก่อนครัวเรียนจบ ป.4 ก็เป็นครูได้แล้ว แล้วถ้าครัวลายมือลาย ๆ ล่ะก็ แต่พ่อแม่เขาไม่ให้เข้าห้องไว้จะเอาไว้ช่วยทำงานในครัวสมัยก่อน” และในระยะต่อมาค่านิยมดังกล่าวยังคงไม่เปลี่ยนแปลงซึ่งสะท้อนได้จากคำบอกเล่าของลุงกง อายุ 57 ปีซึ่งเป็นคนรุ่นต่อมาที่เล่าว่า “ตอนนั้น เราก็เรียนอยู่ พ่อแม่ก็ขอจะเข้าลูกว่าจันเถอะ เรียนพอดู ก็อยากรู้ให้ลูกได้ทำมาหากิน จะได้ออกมาช่วยพ่อแม่ ออกมากลับบ้านเรียกวัฒน์ ไถนาแม่”

ดังนั้น เหตุผลประการหนึ่งคือความจำเป็นของครัวเรือนภาคเกษตรกรรม ที่แรงงานของสมาชิกในครัวเรือนเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ นอกจากนี้ ค่าตอบแทนจากการอาชีพรับราชการไม่เพียงพอแก่การดำรงชีพ ดังที่อาจารย์มานะ ซึ่งสืบทេื้อสายมาจากผู้ปกครองเมื่อถูกกาญจนบุรี ได้เล่าถึงชีวิตของคุณพ่อซึ่งรับราชการว่า “ ก็เมื่อก่อนราชการเข้าง่าย ก็คิดดู เงินเดือน 4 บาท 6 บาท 7 บาท ไม่พอ ที่พ่อเล้าให้พงเขกินขนมปังกับนม เพราะว่าเงินเดือนมันน้อย แล้วก็ต้องกินอย่างเงี้ย ก็กลับมาสอนเป็นครูใหญ่ที่หนองขาวก็ตั้งรกรากที่นี่ เกิดที่นี่ก็มีที่ดินก็ทำนาด้วย ก็เป็นครูด้วย ทำนาทำไร่เพราะลูกก็ต้องส่งเรียน ”

นอกจากนี้ การเชื่อมโยงและติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกที่ค่อนข้างจำกัด รวมทั้งเส้นทางการคมนาคมที่ยากลำบาก รวมทั้งสภาพทางสังคมที่มีปัญหานักลงและใจผู้ร้าย ได้นำไปสู่ความไม่ไว้วางใจและความรู้สึกว่าสังคมภายนอกไม่ปลอดภัย (insecure) ทำให้พ่อแม่และครอบครัวไม่ต้องการให้ลูกจากชุมชนถิ่นที่อยู่ ดังที่ลุงhin อายุ 78 ปี กล่าวถึงเรื่องนี้เอาไว้ในคำ

สัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า “ทำงานมาตั้งแต่หางเปีย 14-15 จนแยกพ่อแยกแม่ก็มาทำงานทั้งหมดไม่ได้ไปทำอะไรเลย ก็ฝึกฝนกันมาตั้งแต่พ่อแต่แม่เรา ก็ทำงานกันเรื่อยมา เรากรับทำงาน ตั้งแต่เล็ก ๆ พอกไปนาได้ก็ไป เข้าไม่เรียนกัน 14-15 ก็ไปนา ก็ไปทำงานกัน ... คนแต่ก่อนเข้าไม่ให้ลูกไปไหน ให้อัญบ้าน แรกอุกมาเนี่ย ราก็ให้ผังข้างบ้าน ไม่ให้ไปใกล้ เดียวมันไปใกล้เป็นห่วงลูก ...” จากภาวะดังกล่าว ทำให้ชุมชนให้คุณค่ากับความรู้ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนมากกว่าความรู้ในระบบโรงเรียน ซึ่งการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างพอเพียงจากฐานของความรู้นั้น ประกอบไปด้วยความรู้ที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ในการผลิต คือ การทำงาน การทอผ้า การทำตาล

ความรู้ในการผลิต : ที่มาของความพอเพียงของชุมชน

1) การทำงาน : ระบบความรู้และวิถีชีวิตหลักของชุมชน

วัฒนธรรมชีวิตของชาวนา เริ่มนั้นขึ้นเมื่อต้นศตวรรษในราวดีอน 6 (ไทย) หรือราวเดือนพฤษภาคม ชาวบ้านจะเริ่มได้ที่นาเพื่อกำจัดวัชพืชและเตรียมดินเพื่อปลูกข้าว ซึ่งในขั้นตอนของการเพาะปลูกนี้จะต้องให้แล้วเสร็จโดยเร็ว ทั้งนี้เพื่อให้ต้นข้าวได้รับฟอนพอกเพียงที่จะหล่อเลี้ยงให้เจริญเติบโต ในขณะที่เครื่องมือในการไถนามีเพียงคันไถที่ลากจูงด้วยแรงงานของวัวควาย ซึ่งสัตว์เลี้ยงเหล่านี้มีข้อจำกัดในเรื่องเงื่อนไขและช่วงเวลาในการทำงาน เช่น การไถนาจะทำได้เพียงช่วงเช้าจนถึงเที่ยงคืน เพราะหากแครดี้ร้อนมากวัวจะมีอาการหอบ闷 และไม่สามารถไถนาระหว่างฝนตกได้ เพราะวัวจะไม่ทนฝนและดินจะเหนียวจนวัวลากคันไถไม่ไหว ดังนั้น ในช่วงของการเพาะปลูกจึงยawnan “...ถ้าหากว่าเป็นวันต้องไถ 10 ไร่เนี่ย ถึงครึ่งเดือนนะ ถ้าเป็นเครื่องจักรอย่างมาก 3 – 4 วัน”

การปลูกข้าวในอดีต จะมีทั้งการทำนาห่วนและนาด้ำ นาห่วนจะทำในกรณีที่เป็นพื้นที่ดอน ส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำมีน้ำมากกว่าก็จะปักดำ หลังจากการไถห่วนหรือปักดำเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการดูแลแปลงนาจนกว่าข้าวจะออกใบวงและเก็บเกี่ยวได้ในราวดีอน 12 ซึ่งการดูแลเอาใจใส่แปลงนาจะมีผลต่อปริมาณผลผลิตข้าว เช่น การถอนวัชพืชที่ขึ้นปะปนกับต้นข้าว เพราะหากแปลงนาไม่มีหญ้าขึ้นปะปนกับต้นข้าวเป็นจำนวนมาก ผลผลิตข้าวที่ได้ก็จะน้อย เพราะวัชพืชจะแย่งธาตุอาหารในดิน และต้นวัชพืชที่สูงกว่าต้นข้าวทำให้ต้นข้าวไม่สามารถเจริญเติบโตและให้ผลผลิตดีเท่าที่ควร นอกจากนี้ ในฤดูน้ำเข้านาหรือฤดูน้ำหลาก ชาวนาจะต้องคงอยู่และดูแลบ้านไม่ให้มีน้ำท่วมขัง เพราะพื้นที่นาไม่ได้เป็นระดับเดียวกัน การมีน้ำท่วมซึ่งจะทำให้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่หัวนลงไปเกิดการเน่าเสีย หรือต้นข้าวที่เพิ่ง

ปักจำจน้ำเสียหาย ทั้งจากน้ำฝนและน้ำที่ไหล่จากภูเขาและพื้นที่ที่สูงกว่า ชาวนาจะต้องค่อยปิดเปิดทางระบายน้ำเข้าออกจากแปลงนาเพื่อปรับระดับน้ำและรักษาระดับน้ำให้เหมาะสม ในช่วงที่ข้าวօกรวงก็จะต้องดูแลข้าวจากสัตว์ที่จะทำลายกัดกินต้นข้าวหรือเมล็ดข้าวด้วยการใช้เครื่องมือที่ทำขึ้นจากวัสดุธรรมชาติหรือใช้หลักการทางธรรมชาติ เช่น ดักหนูด้วยแร้ว ทำหุ่นเล็กหรือเครื่องมือที่ทำให้เกิดเดียงดังเพื่อไล่ก เป็นต้น ซึ่งการดูแลแปลงนาจะเป็นไปอย่างเข้มข้นจนกว่าจะถึงฤดูเก็บเกี่ยว คือราวดีอนพุศจิกายนหรือธันวาคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพันธุ์ข้าวที่ปลูก ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วิธีการเพาะปลูกและการดูแลแปลงนาในช่วงเวลานี้ จะใช้วิธีการและหลักการทางธรรมชาติ ที่ยังไม่มีสารเคมีเข้ามาเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของผลิต รวมทั้งขั้นตอนการเก็บเกี่ยวด้วย

การเก็บเกี่ยว จะเริ่มต้นขึ้นเมื่อต้นข้าวและรากข้าวสุกเป็นสีเหลืองกลัวหรือเหลืองพลับพลึง ในกรณีที่เป็นการทำนาหวาน ก่อนการเก็บเกี่ยวชาวนาจะต้องใช้ม้านาบต้นข้าวคือการทำให้ต้นข้าวโอนไปในทิศทางเดียวกันทั้งนี้เพื่อสะดวกต่อการเก็บเกี่ยว “ม้านาบทข้าว” นี้ทำจากต้นไผ่ขนาดความยาวเกือบท่าไม้ไผ่หัก ในช่วงฤดูแล้งชาวนาจะตัดไม้ไผ่ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในชุมชนและทิ้งเอาไว้จนไม่แห้งสนิทเพื่อนำมาใช้นาบต้นข้าว โดยชาวนาจะถือตุงกึงกลางของม้านาบทข้าวนี้ เดินหน้าไปพร้อม ๆ กับใช้ลำไม้ไผ่นึ่กคลงไปบนต้นข้าวที่ยืนต้นอยู่เพื่อให้โอนไปในทิศทางเดียวกัน หลังจากนั้น จึงจะเกี่ยวข้าวโดยมีเครื่องมือที่สำคัญคือเดียวชี้เป็นเครื่องมือในการผลิตที่ต้องซื้อหามา การเก็บเกี่ยวทำด้วยมือโดยการใช้เดียวเกี่ยวต้นข้าวแล้ววางกองไว้บนเชือกที่ทำขึ้นจากกอข้าว ทั้งตากแดดไว้ประมาณ 2 วันก่อนที่จะมัดเป็นฟ่อน การมัดฟ่อนข้าวจะต้องดีนแต่เช้าตรู่ก่อนพระอาทิตย์ขึ้น เพราะน้ำค้างในตอนเช้าจะทำให้มัดฟ่อนข้าวได้ง่ายโดยที่ต้นข้าวที่เกี่ยวไว้ไม่กรอบและหักหรือหลุดร่วง หลังจากนั้นจะผลักฟ่อนข้าวด้านล่างกลับขึ้นด้านบน ทั้งตากแดดไว้อีก 1 วัน ก่อนที่จะรวมมัดข้าวกองไว้ด้วยกัน โดยใช้ “ม้านานหับข้าว” ที่ทำจากไม้ไผ่หรือไม้ตala ม้านานนี้มีความยาวไม่ต่างกัน 2 วาและปลายแหลมหั้งสองด้านเพื่อใช้เสียบลงไปตรงกลางของมัดข้าวที่วางกระจัดกระจายอยู่ทั่วทุก處 ด้านละ 4 - 6 มัดหรือมากกว่า ขึ้นอยู่กับกำลังหรือความแข็งแรงของชาวนาแต่ละคน นำมัดข้าวมารวมกันแล้วกองเรียงช้อนขึ้นไปด้านบน โดยจะต้องไม่ให้น้ำฝนรั่วลงไปยังมัดข้าวที่กองอยู่ด้านล่าง ๆ เรียกว่า “การพะข้าว” ทั้งนี้ นอกจากนี้ เพื่อความสะดวกในการบรรทุกข้าวกลับบ้านแล้ว ยังเป็นการป้องกันข้าวจากแಡดและฝน รวมทั้งจากสัตว์ที่จะมากัดและขាយจนเสียหายอีกด้วย เพราะในขั้นตอนที่ชาวบ้านจะต้องบรรทุกข้าวกลับบ้านเพื่อไปนวดน้ำ แม้ว่าจะเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วก็ยังไม่สามารถขนกลับบ้านได้ในทันที แต่จะต้องรอจนกว่าแปลงนาของเพื่อนบ้านเก็บเกี่ยวเสร็จ ทั้งนี้เพราะการจัดรูปแปลงนาในอดีตหรือ

แม้กระทั้งในปัจจุบันก็ตามจะไม่มีเส้นทางสัญชาติเพื่อนบ้าน ดังนั้น หากนาแปลงอื่น ๆ ยังเก็บเกี่ยวไม่เสร็จ ก็จะไม่มีเส้นทางขึ้นช้าๆ ออกจากทุ่งนาของตนเอง รวมทั้งการที่ผู้คนหันหลังการเก็บเกี่ยวแล้วเดินยังไม่แห้งจึงยากลำบากต่อการใช้แรงงานสัตว์ นอกจากนี้ กว่าจะขึ้นช้าๆ กลับบ้านจนหมดก็ต้องใช้เวลานาน เพราะทุ่งนาอยู่ห่างจากที่ตั้งบ้านเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครัวเรือนที่สืบทอดกันอยู่ลึก ๆ และไกล ๆ ในขณะที่พาหนะในการบรรทุกมีเพียงเกวียนเที่ยมวัวหรือควายเท่านั้น

เมื่อช่วงนาบรรทุกช้าๆ จากทุ่งนา many บ้านจนหมด แต่ละครัวเรือนจึงจะเริ่มกระบวนการต่อไป คือ การนวดข้าว โดยในชั้นแรกจะต้องเตรียมล้านข้าวซึ่งจะอยู่ในบริเวณบ้านด้วยการผูกวัวควายเดินเรียบเป็นวงกลม ซึ่งในระหว่างนั้นจะต้องคงอยพรมน้ำเพื่อให้หน้าดินแห่น หลังจากนั้นจะนำมูลวัวผสมน้ำแล้วบำด้วยเท้าให้เข้ากันเพื่อใช้ทalaan ดินที่เตรียมไว้เป็นการป้องกันไม่ให้ดินหน้าล้านแตกกระแทก เพราะมีฉนั้น จะเกิดการสูญเสียเมล็ดข้าวไปในชั้นตอนนัดนวด รวมทั้งเพื่อไม่ให้ผงดินปะปนกับเมล็ดข้าวอีกด้วย

เมื่อการเตรียมล้านข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะเริ่มการนวดโดยการนำมัดข้าววางบนลานให้เป็นวงกลมจากวงในสุดติดกับเสาเกียดซึ่งเป็นเสาที่ปักอยู่ตรงกลางลานเพื่อใช้ผูกวัวโดยวงด้านปลายร่วงเข้าหาเสาเกียด และวงฟ่อนข้าวทับช้อนกันขยายออกมาอีกหลายรอบตามจำนวนวัวที่มีอยู่ ไล่รัวให้เดินແກะเป็นวงกลมไปรอบ ๆ เหยียบย้ำไปบนฟ่อนข้าวเพื่อให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวง หลังจากนั้น ชาวนาจะใช้ “ขอกลาย” โภยฟางให้ฟูขึ้นเพื่อให้กวัวรายได้เหยียบย้ำอีกครั้งจนกว่าข้าวจะหลุดจากรวงทั้งหมด แล้วใช้ข้อชายแยกฟางออกจากข้าวขอกลายนี้เป็นเครื่องมือในการผลิตที่ชาวบ้านทำขึ้นเองจากไม้ไผ่ โดยชาวบ้านจะเลือกต้นไผ่ที่มีลักษณะลำต้นแน่นและอายุพอเหมาะสม เพื่อให้ได้คันข้อชายแข็งแรง และจะเลือกต้นไผ่ที่มีกิ่งที่เหนียวและแข็งแรง ลักษณะกิ่งคล้าย “สรระสา” โดยจะตัดกิ่งดังกล่าวให้เหลือความยาวประมาณ 3 - 5 นิ้ว และวนนำไปปะมีไฟเพื่อตัดให้เป็นรูปโค้งตามความซอกและความถันเดื่อนการใช้งาน

หลังจากแยกฟางออกจากการข้าวแล้ว ก็จะใช้ “ไม้กดห่าน” ซึ่งทำจากแข็งแรงห่านไม้ไผ่ที่นำมามัดรวมกันเป็นแพ คาดฟางเส้นเล็ก ๆ ออกจากเมล็ดข้าวอีกหลายครั้ง สลับกับการใช้ขอกลายชิดเส้นลงไปบนเมล็ดข้าวที่กระจายอยู่บนลานเพื่อคุ้ยเศษฟางออกจากเมล็ดข้าว ก่อนที่จะรวมเมล็ดข้าวเป็นกองด้วย “ไม้ลากข้าว” ซึ่งทำด้วยไม้กระดานที่ตัดมาจากต้นไม้ในธรรมชาติ ร้อยเชือกที่ไม้กระดานโยงออกไปอีกราว 6-7 เมตร ปลายเชือก 2 ด้านผูกเข้ากับปลาย

ด้วยซ้ายและด้านขวาของคนไม่ไฟ เพื่อให้คน 2 คนลากคนไม่ดังกล่าว ไปขณะที่ต้องมีอีก 1 คนค่อยถือไม้ระดาน

เมื่อรวมข้าวเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะใช้มีกกดชี้ทำจากต้น “หญ้าห่าน” ที่ชาวบ้านปลูกไว้หรือขึ้นเองตามธรรมชาติ กวดเมล็ดข้าวไปรวมกันไว้เป็นกองใหญ่ก่อเดียว หลังจากนั้นจะเข้าสู่ขั้นตอนการพัดข้าวด้วยกระดังซึ่งชาวบ้านสานขึ้นจากไม้ไฟ เพื่อพัดเอาฝุ่นและเศษผงออกจากการข้าว ในการพัดข้าวจะมีคนเอาข้าวใส่กระดังแล้วโยนขึ้นไปบนอากาศ คนอื่นๆ ที่เหลือก็จะใช้กระดังพัดฝุ่นและเศษผงออกจากการข้าวในขณะที่ข้าว掠อยอยู่ในอากาศและหลังจากที่ข้าวคลอกในส่วนบนสุดของกองข้าวที่พัดแล้ว ทำเช่นนี้จนกว่าข้าวจะหมดกอง หลังจากนั้นจึงจะแบกข้าวขึ้นยังจังด้วย “กระบุง” ที่สานจากไม้ไฟ เช่นเดียวกัน แล้วก็จะซ่อนกันกองฟางไว้ให้วัวหายในช่วงฤดูแล้งก่อนหรือระหว่างที่นวดข้าวในรอบต่อไป ซึ่งการนวดข้าวนี้จะต้องเร่งรีบให้เสร็จโดยเร็วเพื่อไม่ให้เปียกฝนซึ่งมักจะตกในช่วงเทศกาลดรุช คือวันแรม 15 ค่ำเดือน 4 ก่อนที่เข้าสู่เทศกาลดสกรรณ์

การซ่วยเหลือแรงงานเป็นกลไกที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ข้อจำกัดในระบบการผลิตของชุมชนลดลง ในอดีตเครื่องมือในการเพาะปลูกที่เกือบทั้งหมดชุมชนผลิตขึ้นเองนั้น เป็นเครื่องมือพื้นฐานที่ไม่ซ่วยผ่อนแรงและซ่วยลดเวลาในการผลิต ในขณะที่การเพาะปลูกถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขของธรรมชาติที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของชุมชนในอดีต การซ่วยเหลือแรงงานจะเกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการผลิตจนกว่าการทำนาจะเสร็จสิ้นลง ในขั้นตอนของการเพาะปลูก คือ หากครัวเรือนใดได้เก็บและเพาะปลูกเสร็จแล้ว ก็จะจูงวัวจูงควายหาบคونคันໄไปซ่วยเหลือครัวเรือนเครื่องญาติและเพื่อนบ้านที่ยังเพาะปลูกไม่เสร็จโดยจะไม่ทิ้งให้ครัวเรือนเครื่องญาติและเพื่อนบ้านทำงานในทุ่งนาตามลำพัง “แต่จะต้องขึ้นมาจากทุ่งพร้อมกัน” และเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ก็จะมีการเอาแรงกัน ทั้งนี้เพื่อการการเก็บเกี่ยวจะใช้แรงงานคนเท่านั้น จึงเป็นงานที่ต้องการแรงงานจำนวนมากและต้องเร่งรีบเก็บเกี่ยวให้เสร็จโดยเร็ว เพราะมีฉันนั้น ข้าวที่สุกแล้วหาก放หรือทิ้งตากแดดร้อนก็จะเสียหาย การที่ชุมชนสามารถซ่วยเหลือแรงงานในการเก็บเกี่ยวได้ เนื่องจากการปลูกข้าวในอดีตนั้นชาวบ้านจะปลูกข้าวหลากหลายพันธุ์ ซึ่งพันธุ์ข้าวแต่ละชนิดจะเก็บเกี่ยวในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เมื่อข้าวของครัวเรือนได้สามารถเก็บเกี่ยวได้ก่อน ก็จะไปขอแรงจากครัวเรือนเครื่องญาติและเพื่อนบ้านให้มาช่วยเกี่ยวข้าว โดยเจ้าของที่นาหรือผู้ขอแรงจะไปบอกกล่าวหรือนัดหมายเพื่อนบ้านให้มาช่วยเกี่ยวข้าว และมีหน้าที่จะต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงคู่ผู้ที่มาอาสาแรง ในขณะที่ผู้ที่ไปอาแรงก็จะเตรียมและนำเครื่องมือในการทำงานของตนเองไปด้วย และผู้

ที่ข้อแรงในครั้งนี้จะต้องไปใช้คืนแรงงานแก่ครัวเรือนที่มาช่วยเหลือแรงงานในโอกาสอันควรกับ เรียนกันไป ส่วนการนัดข้าวจะไม่มีการไปข้อแรงงาน ขึ้นอยู่การอาสาสมัครของเพื่อนบ้านที่มีนัดข้าวอยู่ล้านใกล้ ๆ กัน ที่จะวนเรียนกันช่วยกันนัดข้าว เช่น ในขณะที่ล้านของตนเองกำลังให้วัวเดินเหยียบฟ่อนข้าวอยู่ ก็จะไปช่วยล้านใกล้ ๆ กัน ซึ่งอาจจะกำลังขันฟางออกหรือกำลังขันข้าวขึ้นยังคง เป็นต้น ซึ่งการเอาแรงนี้ นอกจากจะเป็นความสัมพันธ์ในการผลิตรูปแบบหนึ่งที่ก่อให้เกิดความพอดีทางด้านแรงงานแล้ว สำหรับชุมชนเองยังเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่มีความรื่นเริงแห่งอยู่ด้วย ดังที่ลุงน้อมได้เล่าถึงชีวิตของชาวนาในอดีตไว้ในตอนหนึ่งว่า

“เมื่อก่อนเนี่ยดี สนุกดี สมัยเมื่อยังใช้วัวนำ บางที่เนี่ยคืนเดียวเนี่ย 3 ลานเลย ทำลายเนี่ยเสร็จไปลานนั้น แต่ว่าหมูนี้วียนกันไป พอดีก็เขาก็เลี้ยงข้าวต้มข้าวหนาม เมื่อก่อนเป็นถั่วเขียวต้มน้ำตาล เยอะ อร่อย ทำกินกัน เรียกว่าชีวิตชาวนา ก็ช่วยกันไป”

นอกจากความสัมพันธ์ในการผลิตในลักษณะของการช่วยเหลือแรงงาน หรือการ “เอาแรง” แล้ว ยังมีการช่วยเหลือแรงงานในรูปแบบของ “แรงอาสา” ซึ่งเป็นการช่วยเหลือแรงงานที่ฝ่ายชายจะไปข้อแรงจากเครื่องழุติและพรรคพวงเพื่อนผู้ให้มาช่วยงานในนาของฝ่ายหญิงที่ตนเองได้สูญเสียไป ล้วนหมายความว่า ส่วนฝ่ายหญิงมีหน้าที่เตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยง โดยที่ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงไม่ต้องไปใช้คืนแรงงาน

ดังนั้น ความรู้ในการทำงาน จึงไม่ได้เป็นความรู้ในเชิงเทคนิคหรือขั้นตอนการปลูกข้าวเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงความรู้อีกชุดหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญต่อการผลิตของชุมชน คือ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขหรือข้อกำหนดในการเพาะปลูกของชาวนา เช่น การคาดคะเนว่าจะเก็บผลที่นำมาสู่การเลือกพันธุ์ข้าวได้อย่างเหมาะสม เป็นต้น นอกจากนี้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งเหลือของธรรมชาติ ยังเป็นความรู้/ความเชื่อที่สำคัญในระบบการผลิตของชุมชน รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในการผลิตเพื่อความพอดีอย่างร่วมกันของทุกครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ในระบบการช่วยเหลือแรงงาน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ว่าจะเข้าไปสัมพันธ์กับผู้อื่นในระบบของความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างไร จึงจะสร้างความพอดีขึ้นมา จากระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ เพราะในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมจะมีบรรทัดฐานที่เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของเดิมฝ่ายที่จะต้องปฏิบัติต่อ กัน รวมทั้งมีการควบคุมและการลงโทษทางสังคมเพื่อให้คนปฏิบัติตามบรรทัดฐานดังกล่าว ซึ่งความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้จะ

ถ่ายทอดจากพ่อแม่และครอบครัวไปสู่ลูก ๆ และสมาชิกของครัวเรือนด้วยการให้ลงมือปฏิบัติจริงหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตของครัวเรือนตามเพศและวัย

2) การทอผ้า : ความรู้ของผู้หญิงที่ถ่ายทอดจากผู้หญิงสู่ผู้หญิง

การทอผ้า เป็นฐานความรู้ในการผลิตที่สำคัญของชุมชนคลองข้าวมาตั้งแต่อดีต โดยนำข้าวที่ผลิตได้แลกเปลี่ยนกับปุยฝ้ายจากชุมชนใกล้เคียงเนื่องจากที่ดินไม่เหมาะสมและไม่มีน้ำเพียงพอ ครัวเรือนส่วนใหญ่จึงไม่สามารถปลูกฝ้ายเองได้ ปุยฝ้ายที่แลกเปลี่ยนมาจะถูกนำมาปั่นและกรองเป็นเส้นด้ายก่อนที่จะนำไปทอผ้า

ในอดีต ชาวบ้านจะทอผ้าข้าวม้าซึ่งจะมีลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้มาจนถึงปัจจุบัน คือ ผ้าข้าวม้าลายตามด้วย และผ้าอีกชนิดหนึ่งคือผ้าสีพื้นที่นำมาทำเป็นผ้าสูตร และตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าแบบง่ายเพื่อใส่ในชีวิตประจำวันและใส่ไปทำงานในไร่นา ผ้าที่ทอได้นี้จะเป็นผ้าดิบ ซึ่งก่อนจะนำไปใช้งานจะต้องย้อมสีด้วยสีธรรมชาติ เช่น คราม มะเกลือ หรือแก่นคุน เป็นต้น ผ้าที่ชุมชนผลิตได้เองในช่วงนี้จะไม่ค่อยเหมาะสมกับการใช้งานนัก เพราะหากใส่ทำงานและต้องตากฝน ผ้าจะอุ้มน้ำและมีน้ำหนักมาก “แต่เสื้อที่ใส่ไปทำบุญนี่จะซื้อเอานานเป็นเสื้อแบบนี้นะ ท่ามกลางเข้าบอกรว่าตัวละ 3 สถาบันนะรุ่นแม่เรา”

ความรู้ในการทอผ้าเป็นความรู้อีกชุดหนึ่งซึ่งมีความสำคัญต่อชุมชน เพราะผ้าเป็นทั้งปัจจัยในการดำรงชีพที่ชุมชนต้องผลิตขึ้นเองและเป็นผลผลิตที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนความพอดีเพียงอื่น ๆ ได้เช่นเดียวกับข้าว ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่มีการถ่ายทอดระหว่างผู้หญิง เพราะระบบความเชื่อของชุมชนที่เชื่อว่าเมล็ดสักดิสิทธิ์ต้องอยู่ที่กี่ซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการทอผ้า และห้ามไม่ให้ผู้ชายเขียนนั่งกีซึ่งจะเป็นการละเมิดหรือไม่เคราะห์ต่อสักดิสิทธิ์นั้น ความเชื่อและข้อห้ามดังกล่าว ทำให้งานทอผ้าเป็นบทบาทที่ถูกกำหนดไว้เฉพาะผู้หญิง ความรู้ในการทอผ้าจึงเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดจากผู้หญิงสู่ผู้หญิง โดยที่ผู้หญิงจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ไม่เฉพาะจากแม่เท่านั้น หญิงสาวอาจเรียนรู้การทอผ้าจากบ่า-ยาย เครื่องญาติผู้หญิงที่เป็นผู้หญิงก็ได้

3) การทำตาล : ความรู้และความชำนาญการที่ถ่ายทอดภายใต้ครัวเรือน

การทำตาล ยังเป็นทุนความรู้อีกชุดหนึ่งที่เพิ่มความพอดีเพียงให้กับชุมชนคลองข้าวในอดีต ต้นตาลโคนดั้งเดิมที่ขึ้นกระจายตัวอยู่ตามคันนาในทุกนาของชุมชนคลองข้าว สันนิษฐานว่าชาวบ้านอาจปลูกໄ้มเมื่อกีอบ 100 ปีที่ผ่านมา เพื่อแสดงเขตที่ดินของตนเอง สาเหตุที่เลือก

ปลูกต้นตาลเพราตาลเป็นพืชที่ทนแล้ง ใบไม่ดกและไม่ผลัดใบจึงไม่เป็นผลเสียต่อการปลูกข้าว เพราะหากปลูกไม่มีกิ่งก้านสาขามากก็จะเกิดร่องเร้าและข้าวที่อยู่ในร่วม根ก็จะไม่ให้ผล เช่น เมล็ดข้าวจะลีบ เป็นต้น การสันนิษฐานอีกด้านหนึ่งเชื่อว่าต้นตาลที่ขึ้นกระจายอยู่ทั่วไปนั้น อาจเกิดจากภาระน้ำท่วมในอดีตที่พัดพาเขามาเมล็ดต้นตาลมาจากที่อื่น

ตาล เป็นพืชที่ให้ประโยชน์หลายส่วน ลูกตาลอ่อนสามารถนำไปแปรรูปได้ นำตาลสด เป็นเครื่องดื่มหรือนำไปเคี่ยวเป็นน้ำตาลปีก จ้าวตาลสดเป็นผลไม้หรือนำไปเชื่อมเป็นขันม ลูกตาลสดนำไปทำขันมลูกตาล เนื่องในเมล็ดลูกตาลสุกนำไปเชื่อมเป็นขันมได้ ใบตาลใช้มุงหลังคา ก้านใบนำ去ทำฟืน เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง น้ำตาล ซึ่งเป็นผลผลิตที่มีความสำคัญในวิถีชีวิตของชุมชน ในเทศบาลงานบุญหรืองานประเพณี ชาวบ้านจะทำขันมหวานนำไปทำบุญ และส่งไปให้พี่น้องเครือญาติ เช่น ในเทศบาลสองกรานต์จะมีการทำขันมข้าวเหนียวแดง ซึ่งต้องใช้น้ำตาลจำนวนมาก หรือการทำข้าวหลามในประเพณีทำบุญข้าวใหม่ในเดือน 5 หรือการทำกระยาสารทในงานประเพณีบุญในเดือน 10 เป็นต้น วิถีชีวิตของชุมชนเช่นนี้ล้วนแล้วแต่ต้องใช้น้ำตาลจำนวนมากมากทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากบ้านใดที่ต้องมีพิธีการงานบุญ เช่น งานบวช งานแต่งงาน เป็นต้น ก็จะต้องใช้น้ำตาลเพื่อทำขันมทำบุญและเลี้ยงเครือญาติ ที่มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก

ชุมชนคลองข้าว จะมีความรู้และทักษะในการทำน้ำตาลปีกจากตาลโคนตามมาตั้งแต่อดีต เมื่อเศรษฐกิจจากการทำนาชาวเดือน 3 (ไทย) ก็จะเป็นช่วงที่ต้นตาลออดอกและให้น้ำตาล ทุกเช้าและเย็นชาวบ้านจะขึ้นไปปัดวงตาลหรือดอกของตาล แล้วเอกสารบอกไม่ได้ขึ้นไปแขวนเพื่อรองรับน้ำตาล โดยจะใส่เปลือกพะยอมลงไปในกรอบอน้ำตาลเพื่อป้องกันการบูด เพราะต้องทึบตาลสดไวนานหลายชั่วโมง เพราะหากขึ้นปัดตาลตอนเช้าน้ำตาลจะคาย ๆ ให้ชื้นออกมากจากวงตาล ซึ่งกว่าจะได้น้ำตาลก็ต้องรอจนเลื่อนเย็น และหากขึ้นปัดตาลตอนเย็นก็จะไปเก็บกรอบอน้ำตาลตอนเช้า ผู้ที่ทำหน้าที่ในการขึ้นปัดตาล คือ ผู้ชาย เพราะต้องขึ้นไปบนยอดต้นตาลซึ่งอยู่สูงมากและมักเป็นที่อยู่ของตุ๊กแกและงูเขียว ในขณะที่เครื่องมือที่ช่วยในการปีนต้นตาลมีเพียง “พระอง” ซึ่งทำจากต้นไผ่ที่ตัดเอา去กิ่งออกและเหลือไว้ในลักษณะคล้ายขันบันไดผูกติดไว้กับต้นตาล ดังนั้น ผู้ชายส่วนใหญ่จึงรับหน้าที่ในการขึ้นตาล ส่วนผู้หญิงจะมีส่วนร่วมในการทำตาล คือ การต้มน้ำตาลสด การเคี่ยวน้ำตาลสดเพื่อทำเป็นน้ำตาลปีก หรือการทำน้ำตาลสดและน้ำตาลปีกไปขาย

“สมัยนั้น ฉันเป็นสาวแล้วนะ พ่อทำตาล ก็ไปรับน้ำตาล หาน้ำตาลพ่อมา หาบใส่หานบีบันะ ตีทำหยุดทำอะไร์ก็ไม่คาน มีห่วงพร้อม เราก็ไป เข้าวัน

หนึ่งกี 2 หาย หายหนึ่งกีกระหะหนึ่ง กระหะแบบนั้นนะที่ทำเป็นกระหะ เหล็กนะไว้เดี่ยวติด กะกะหนึ่งนะได้น้ำตาล 12 ชาม ชามกวยเตี๋ยวแค่นี้ยัง... ไม่ได้ไปขายที่ไหน ก็ขายอยู่ตรงนี้ หมู่บ้านเรานี่แหละ เวลาจะกรุด (ตุชช) เข้าเรียกกรุดนะ เข้าจะกวนขนมข้าวเหนียวแดงกันนะ คนเขาก็มาซื้อกัน คนมาเข้าสัก วันนี้เอาริ่วให้ 10 คุ้น บางคนก 15 คุ้น 20 คุ้น..."

อย่างไรก็ตาม การทำติด เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดกันภายในครอบครัว “คือเข้าจะทำเฉพาะคนที่มีความสามารถ ไม่ได้ทำเป็นทุกคน เข้าจะทำเป็นตระกูล ตระกูลนี้เข้าจะสอนลูกสอนหลานมาเรื่อย ๆ ก็เหมือนกับว่า ใครมีน้ำตาลมาแลกข้าว ใครมีน้ำตาลมาแลกแต่งไม่ใครปลูกแต่งไม่ก็มาแลกกัน” ครัวเรือนใดไม่มีต้นตาลและที่ไม่มีความรู้หรือทักษะในการทำน้ำตาลก็จะนำข้าวและผลผลิตอื่นมาแลกเปลี่ยน และหากครัวเรือนใดมีต้นตาลแต่ไม่มีความรู้ในการทำน้ำตาล ก็จะให้เช่าต้นตาลโดยจะได้รับส่วนแบ่งเป็นน้ำตาลปีก นอกจากนี้ น้ำตาลยังเป็นผลผลิตที่ชุมชนนำไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนเครือข่ายและตลาดอีกด้วย ดังนั้น หากครัวเรือนใดมีความรู้ในการทำน้ำตาลก็จะสามารถเพิ่มความพอดีเพียงของตนเองได้

การพึงพิงและใช้ประโยชน์จากป่า : แนวทางในการเพิ่มความพอดีเพียงของชุมชน

แม้ว่าชุมชนจะมีความรู้ในการผลิตที่หลากหลาย ที่แม้ว่าการทำนาจะเป็นภารกิจชีวิตหลักทางเศรษฐกิจแต่ชุมชนก็ไม่สามารถพึงพิงความพอดีเพียงจากการทำนาเท่านั้น เพราะปริมาณผลผลิตข้าวที่ได้มักไม่แน่นอนและไม่เพียงพอแก่ความต้องการ ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านภูมิศาสตร์ ทำให้การปลูกข้าวที่มักไม่ได้ผลและชุมชนต้องประสบกับภาวะขาดแคลนอยู่เสมอ ชุมชนได้หาทางออกเพื่อสร้างความพอดีเพียงทั้งในภาวะปกติ ภาวะขาดแคลนและในภาวะวิกฤตด้วยการพึงพิงและใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งนอกจากชุมชนจะได้พึงพิงทางด้านอาหารแล้ว ชุมชนยังได้ตัดไม้จากป่าเพื่อนำไปขาย เช่น ไม้ราก ซึ่งมีอย่างอุดมสมบูรณ์ในป่าแถบนี้ รวมทั้งไม้อื่น ๆ ที่ชาวบ้านได้นำมาเผาถ่านขาย การตัดฟืนหลาคือไม้เชื้อเพลิงขนาดความยาว 1 หลา ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงสำหรับไฟเครื่องจักรไอน้ำในสมัยนั้น การตัดไม้เสาเข็มซึ่งจะมีผู้รับซื้อเพื่อส่งมาขายยังกรุงเทพมหานคร ซึ่งคุณยายดอกไม้ได้เล่าถึงสภาพของชุมชนคลองข้าวเมื่อ 70 ปีที่แล้ว ซึ่งขณะนั้นคุณยายอายุเพียง 10 ปีเศษ ว่า “พอมั่งไม่พอมั่ง ถ้าปีใหม่แล้งก็เหี่ยวน้ำ ข้าวไม่พอ ก็ไปป่าบิน ตัดไม้รังไม้รากไปขาย ฝนมันแล้งตัดไม้จากป่าไปเผาถ่าน ไม้มันเยอะเยะ ไปนาเจอไม้เจาก็พื้นเผาขาย 5 ลูก 6 ลูก 10 ลูก เอาไปขายที่ในเมือง บางที่เขาก็มาซื้อตามนา” และสภาพดังกล่าวยังคงดำเนินต่อมาจนถึงคนรุ่นต่อมาอย่าง

เช่น ป้าบ ดาวา ชีงปัจจุบัน อายุ 59 ปี ได้เล่าถึงสภาพของชุมชนและการต่อสู้ที่ไม่แตกต่างไปจากคำบอกเล่าของรุ่นก่อนอย่างเช่นคุณยายดอกไม้ ว่า “ ตั้งแต่เป็นสาว อายุ 16 – 17 ก็ใช้ชีวัน ใช้มีด ออกตัดไม้ฟืนหลา ไม่เสาร์เข้ม ก็เอาไม้ขึ้นมา โดยมากไปกรุงเทพ เขาจะเอาไปสร้างตึกกันนะ บางที่เขาไปทำอะไร สร้างตึกสร้างอะไร ไว้ตอกเสาเข็มนะ ก็ออกไปตัดกันนั่นแหละ ไปกันเป็นแผล อะไร์เข้าเรียกไปทางนี้พ่อเขาเก็บเศษไป เขารีบกหองมะแต้ หนองอะไรเนี่ย เขซักไปกันเป็นแผละ มันช้ำมันรุกนะ ตามกันกันไป ลำบากมาก ” อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของชุมชนในอดีตในหลายประการได้ผ่อนคลายลงด้วยกลไกทางสังคมที่ชุมชนสร้างขึ้นเพื่อความพอเพียงร่วมกันทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน

ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมกับความพอเพียงของชุมชน

ชุมชนในอดีตได้สร้างกลไกทางสังคมที่สำคัญหล่ายประการซึ่งเป็นที่มาของความพอเพียง รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นไปในหลายลักษณะ คือ ระบบความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนที่ช่วยผ่อนปรนความรุนแรงจากวิกฤตที่เกิดขึ้นกับชุมชน ด้วยการช่วยเหลือแบ่งปันกันในปัจจัยในการดำรงชีพบางอย่าง การแลกเปลี่ยนภาษาในชุมชน หรือแม้แต่การกู้ยืมเงินและปัจจัยในการดำรงชีพจากนายทุนห้องถิน

1) การช่วยเหลือแบ่งปัน: ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อความพอเพียง

การช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างคนในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤต เป็นระบบความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตของชุมชนในอดีต การช่วยเหลือแบ่งปันจะเกิดขึ้นทั้งระหว่างครัวเรือนเครือญาติและเพื่อนบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน หากครัวเรือนใดมีปีชักภากาหารก็จะแบ่งปันเกื้อกูลกัน หรือหากครัวเรือนใดที่ไม่มีกับข้าว ก็สามารถตักข้าวไปร่วมอาหารกับครัวเรือนใกล้เคียงได้ หรือหากบ้านใดมีงานบุญ เช่น งานบวช งานแต่งงาน และมีญาติพี่น้องที่มาจากการต่างถิ่นต่างที่มาร่วมงาน สามารถไปพักด้านในบ้านเรือนของเพื่อนบ้านใกล้เคียงได้ โดยที่เจ้าของบ้านจะเตรียมที่หลับที่นอนและเครื่องดูแลแขกหรือญาติพี่น้องให้กับบ้านที่จัดงานบุญด้วย

การช่วยเหลือแบ่งปัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในภาวะวิกฤตเมื่อผลผลิตข้าวของครัวเรือนไม่ได้ผลและไม่พอที่จะบริโภค ก็สามารถขอรื้นข้าวจากครัวเรือนเครือญาติที่ได้ผลผลิตข้าวได้ โดยจะนำข้าวมาคืนเมื่อได้ผลผลิตข้าวของตู้กาลต่อไปและไม่ต้องเสียดออกข้าว แต่หากเป็นการขอรื้นจากเพื่อนบ้าน ก็จะต้องมีดูกันว่าจะขอมาจากใครข้าวเป็นแรงงาน ชีงเรียก

ว่าการตกแรง คือการไปทำงานในไร์นาของครัวเรือนที่ให้ยืมข้าว ชั่วข้าว 1 ถังมีค่าเท่ากับ แรงงาน 1 วัน

2) การแลกเปลี่ยนภัยในชุมชน

แม้ว่าความพอดีของชุมชนในอดีตจะมาจากความสามารถในการผลิตและฐานความรู้ในการผลิตที่มีความหลากหลาย แต่เมื่อพิจารณาในระดับครัวเรือนแล้วจะพบว่า แต่ละครัวเรือนไม่ได้มีความรู้ความสามารถในการผลิตปัจจัยในการดำรงชีพของตนเองอย่างพอเพียงได้ทั้งหมด ความรู้หลักที่ทุกครัวเรือนมีคือการทำนา แต่มีบางครัวเรือนที่ไม่สามารถทอผ้าได้หรือไม่ทอผ้าเองก็จะขอให้ครัวเรือนอื่นทอผ้าให้แทน โดยจะนำข้าวหรือผลผลิตอื่น ๆ ที่ตนเองมีหรือผลิตได้ไปแลกเปลี่ยน หรือการทำน้ำตาลซึ่งเป็นความรู้และทักษะที่ถ่ายทอดกันภัยในครัวเรือน ครัวเรือนที่มีความรู้หรือทักษะในเรื่องการทำน้ำตาลก็จะแบ่งปันน้ำตาลให้กับครัวเรือนเครือญาติที่ใกล้ชิด ส่วนครัวเรือนอื่น ๆ ที่อยู่ในวงความสัมพันธ์ที่ห่างออกไปจะได้น้ำตาลมาบริโภคด้วยการแลกเปลี่ยนมาด้วยผลผลิตชนิดอื่น ดังนั้นการแลกเปลี่ยนภัยในชุมชน จึงเป็นระบบของการพึ่งพา กันของครัวเรือนที่มีฐานความรู้ความสามารถในการผลิตที่แตกต่างกัน

นอกจากการแลกเปลี่ยนระหว่างผลผลิตกับผลผลิตแล้ว ลักษณะการแลกเปลี่ยนภัยในชุมชนยังพบว่ามีการใช้แรงงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับผลผลิตหรือปัจจัยในการดำรงชีพ เรียกว่า “การตกแรง” ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในการผลิตระหว่างฝ่ายเจ้าหนี้ซึ่งเป็นผู้ที่มีฐานะดีและได้ผลผลิตข้าวมาก และฝ่ายลูกหนี้ที่ไปหยิบยืมข้าวมาจากการเจ้าหนี้ เพราะได้ผลผลิตข้าวไม่พอเพียง ในการนี้ที่ยืมข้าวจากครัวเรือนที่ไม่ใช่เครือญาติจะมีการคิดดอกเบี้ยข้าวเรียกว่า ดอกข้าว หากยืมต้นข้าว 1 ถังจะต้องเสียดอกข้าว 1 ถัง รวมเป็นข้าวที่จะต้องใช้คืนทั้งสิ้น 2 ถัง ผู้ยืมสามารถใช้คืนต้นข้าวและดอกข้าวได้ด้วยแรงงาน โดยที่ข้าว 1 ถังมีมูลค่าเท่ากับแรงงาน 1 คน/วัน ผู้ยืมอาจมาช่วยภูนา ดำเนา เกี่ยวข้าว หรืออื่น ๆ ตามที่เจ้าหนี้จะร้องขอ “บางคนเขามาเท่าต้น เท่าตัว เขายังเป็นเกวียนก็ใช้เขามาอีกเป็นเกวียน ก็สองเกวียน ... แต่ที่บ้านไม่เคยเขามา นี่เขามาแต่ต้น ถ้าใครมาเอกสารให้เข้าช่วยดำเนา เกี่ยวข้าวเหมือนเขาเรียกตกแรง เขามาข้าวไปกินก่อนก็ใช้ทำงาน ช่วยดำเนา ช่วยถอนก้าม ช่วยทุกอย่างแหลกที่เราทำ ลำบาก ปีหนึ่งก็ทำแล้วก็ไม่พอใช้ เมื่อก่อนใช้น้ำฝน มันไม่เหมือนน้ำแม่น้ำอย่างนี้ น้ำฝนบางทีก็ได้กิน บางทีก็ไม่ได้เลย หนี้พอกถึงปีก็พอกไป พอกไป”

นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการรับจ้างแรงงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับข้าว ซึ่งเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างจากการตอกเรցที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายเจ้านี้และฝ่ายลูกหนี้ แต่การรับจ้างแรงงานเป็นความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนช่วงงานที่แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ กับพื้นที่ในการผลิต ได้พึงพาแรงงานจากครัวเรือนที่ได้ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอและแสดงให้เห็นว่าความพอดีทางด้านภาระที่ได้รับข้าวเปลือกเป็นสิ่งตอบแทน ดังนั้นการแลกเปลี่ยนในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นทางออกของทั้งครัวเรือนที่ขาดแคลนแรงงานกับครัวเรือนที่ขาดแคลนปัจจัยในการดำเนินชีพเนื่องจากการปลูกข้าวไม่ได้ผลและไม่สามารถหยືบຢືນข้าวจากครัวเรือนเครื่องญาติได้ เพราะผลผลิตไม่ได้ผลเข่นเดียวกัน นอกจากนี้ การจ้างงานในเวளายังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของสถานภาพทางเศรษฐกิจ ภาวะและความสามารถในการผลิตของแต่ละครัวเรือนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระบบการจ้างงานที่เกิดขึ้นในระบบการผลิตของชุมชนในช่วงเวลา này ไม่ได้ก่อให้เกิดการแตกตัวของชนชั้นในการผลิต เพราะทั้งฝ่ายที่จ้างแรงงานและฝ่ายที่รับจ้างแรงงาน สัมพันธ์กันด้วยฐานะที่เป็นชาวบ้านและช่วงงาน ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายนายทุนและแรงงาน

3) การกู้ยืม

แม้ว่าชุมชนจะมีความรู้ในการผลิตและมีการผลิตที่หลากหลาย รวมทั้งมีกลไกทางสังคมหลายประการที่น่าจะให้ความพอดีกับชุมชน แต่ไม่เพียงพอที่จะสร้างความพอดีได้ เนื่องจากความสามารถในการผลิตของครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน คือหากการผลิตได้ผลดีทุกครัวเรือนก็มักจะได้ผลผลิตดี แต่หากการผลิตไม่ได้ผลทุกครัวเรือนก็มักได้ผลผลิตข้าวซึ่งเป็นผลผลิตที่สำคัญไม่พอดีเพียงที่จะซ่วยเหลือกันได้ เนื่องจากเป็นการผลิตภายในตัวเองไม่สามารถซื้อขายได้ หรือเป็นที่ลุ่มซึ่งสามารถรับน้ำได้ดี “เพรา” เมื่อก่อนนี้เข้าทำนาเข้าใช้เม็ดฝน ไม่ใช่น้ำอย่างนี้ พอกลึงปี ที่บ้านก้มีน้ำองมากและมีหนองน้ำ โครงการไม่ได้ ที่บ้านพยายามเยียดต้องได้ 3 เกรวียน 4 เกรวียนเนียดต้องได้ทุกปี” ในขณะที่ผ่านมาของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็น “นาเขิน” หรือเป็นนาดอนซึ่งให้ผลผลิตน้อย หรือในบางฤดูกาลอาจไม่ให้ผลผลิตเลย จึงต้องหาความพอดีด้วยการกู้ยืม ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ในลักษณะของการซ่วยเหลือแบ่งปันนั้นเป็นการแบ่งปันเฉพาะข้าวและอาหารเพียงบางส่วนที่หาได้จากชุมชนชาติและผลผลิตบางอย่างที่ผลิตได้เองเท่านั้น ในขณะที่ครัวเรือนยังต้องการปัจจัยในการดำเนินชีพอีก ๆ ซึ่งมาจาก การแลกเปลี่ยนกับภายนอก เช่น อาหารที่ไม่สามารถหาได้จากชุมชนชาติพakis ห้อม กระเทียม มะพร้าว เป็นต้น

นอกจากนี้ สาเหตุที่นำไปสู่การถ่ายเงินบังคับจากความต้องการนำเงินไปใช้ในการจดงานและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวช การแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งการถ่ายเงินด้วยเหตุผลดังกล่าวมักเป็นการถ่ายเงินจำนวนมาก ในกรณีงานบวช “บวชก็ต้องใช้เงิน นอกจากใช้เงินจดงานบวชแล้ว ประเพณีของที่นี่ เมื่อก่อนพระลูก ควรเป็นเจ้าภาพเป็นผู้ปักครองพระยังต้องส่งปั่นโต ต้องทำมือเข้าไปส่งที่วัด และมืออกกลางวันเด็กวัดก็จะมารับปีนโถก ปีนโต deaf หนึ่งมี 4 ใบ กับข้าวอาจจะ 3 อย่าง 4 อย่าง มีน้ำพริกน้ำปลาอะไร์กแล้วแต่ ได้ 4 อย่างใส่ให้เต็ม พอชนันเสร็จก็มีผู้ลูกศิษย์ เด็กวัดด้วย ตรงนี้นอกจากในบ้านกินแล้ว ก็ต้องทำถวายพระอีก ... 1 พระชาเนี่ยผู้ปักครองพระต้องใช้เงินมาก ระยะหลังมาจึงปรับปรุงกันเมื่อ 6 – 7 ปีมานี้เองให้ขันรวมกันหมดทั้งวัด แล้วก็สร้างจิตสำนึกให้คนว่าอย่าใส่แต่ข้าวอย่างเดียว ...” ในกรณีแต่งงาน นอกจากจะต้องนำเงินไปใช้ในการจดพิธีกรรมและการเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่มาร่วมงานเข่นเดียวกับงานบวชแล้ว ตามประเพณีฝ่ายชายจะต้องปลูกเรือนหอให้เป็นสินสอดแก่ฝ่ายหญิง นอกเหนือจากเงินสินสอดซึ่งชุมชนให้ความสำคัญน้อยกว่าเรือนหอ โดยที่ฝ่ายหญิงจะให้ที่ดินที่จะปลูกเรือนหอ ซึ่งมักอยู่ใกล้เคียงกับบ้านเรือนของพ่อแม่ฝ่ายหญิง การเรียกสินสอดเป็นเรือนหอนี้ก็เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงแก่ลูกสาวของตนเองในอนาคตในกรณีที่มีปัญหาครอบครัว หากฝ่ายชายมีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็จะต้องปลูกเรือนหอให้สมฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของฝ่ายหญิง ดังนั้น หากครัวเรือนใดมีลูกชายหลายคนก็จะต้องเตรียมห้าไม้เพื่อปลูกสร้างเรือนหอให้ลูก ไม่ที่ห้าได้ก็มาจากห้าไว้ปลายนา หากครัวเรือนได้ไม่ได้ก็จะต้องหาซื้อเตรียมไว้ ซึ่งต้องใช้เงินตั้งแต่ 20,000 บาทขึ้นไปต่อเรือนหอ 1 หลัง ซึ่งในอดีตเป็นเงินจำนวนมากเมื่อเทียบกับความสามารถในการผลิตของชุมชน และหากครัวเรือนใดมีลูกชายหลายคนก็จะต้องมีค่าใช้จ่ายในการปลูกสร้างเรือนหอจำนวนมาก เพราะต้องปลูกเรือนหอให้กับลูกชายทุกคน ทำให้พ่อแม่ต้องถ่ายเงินด้วยเหตุผลดังกล่าว เพราะ “หลังจากบวชแล้วก็ต้องแต่งงาน ศึกษาความแล้วก็ว่าเป็นคนสมบูรณ์แล้ว สามารถมีครอบครัวเองได้แล้ว ชอบใครอะไรก็ชอบพ่อแม่ให้ไปขอ ถ้าไม่มีเงิน ถ้าไม่ขอ ก็พาหนีไป เจ้าจะได้ไม่ต้องไปตับไปแต่งใช้เงินเยอะ แล้วก็ถึงจะพาหนีไป ส่งตัวแล้วยังไงก็ตาม ก็ยังต้องปลูกเรือนหอ...”

ภาระหนี้สินจากการถ่ายเงินเพื่อมาปลูกสร้างเรือนหอให้ลูกนี้ จะตกอยู่กับครัวเรือนของพ่อแม่และลูก ๆ ที่ยังไม่ได้ออกเรือนที่จะต้องรับผิดชอบในการใช้คืน และในที่สุดหนี้สินดังกล่าวก็ตกลอยู่กับลูกชายคนเล็กซึ่งถูกเลือกให้เป็นผู้ดูแลพ่อแม่โดยไม่ต้องออกเรือนหลังแต่งงานโดยลูกชายคนเล็กจะได้รับมรดกที่ดินมากกว่าพี่น้องคนอื่น ๆ อีก 1 เท่า จากที่ดินที่เรียกว่า “นาพ่อ” ตามหลักเกณฑ์ของชุมชนในการแบ่งมรดกที่ดิน บางครัวเรือนที่พ่อแม่ไม่สามารถรับภาระหนี้สินໄน์โดยลำพังได้ก็จะแบ่งภาระหนี้ให้กับครัวเรือนของลูก ๆ ดังนั้น บางครัวเรือน

อาจเริ่มต้นครอบครัวพร้อมกับภาระหนี้สิน “คนแก่เข้าจะใช้ยังไง แกก็อ้าง แบ่งคนละหนึ่นสองหนึ่น ‘เอ้า ! เคานาไป แบ่งนาไปแล้วเดียวทำใช้หนี้แทนที่นั่น ’ เข้าใช้อย่างนั้น แบบมรดกตกทอดตามมาอย่างเนี้ย นี่แยกออกมากก็ได้ตามมา ได้มาเกือบ 20,000 เขาก็ให้นามา ไม่ใช่เขาไม่ได้ให้ ”

ความสามารถในการใช้คืนหนี้ จะขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิตและปริมาณผลผลิตของครัวเรือน หากครัวเรือนได้มีความสามารถในการผลิตที่หลากหลายและได้ผลผลิตดีก็สามารถที่จะทยอยชดใช้คืนได้จนหมด แต่หากครัวเรือนได้ไม่สามารถชดใช้คืนได้ก็จะยกที่นาให้เพื่อล้างหนี้ เพราะที่ดินไม่มีมูลค่าและความสำคัญ เช่นในปัจจุบัน เพราะที่ดินยังมีจำนวนมากและยังพอบุกเบิกได้ รวมทั้งการผลิตก็ไม่ค่อยได้ผล การยกที่นาให้เป็นของเจ้าหนี้ซึ่งเป็นนายทุนห้องถิน จึงเป็นทางออกที่ครัวเรือนจะหลุดพ้นจากภาระหนี้สินซึ่งชุมชนถือว่าเป็นภาระที่ทุกข์ยาก แม้ว่าชุมชนจะเห็นว่าการกู้ยืม “ เป็นลักษณะของการช่วยเหลือกันเป็นส่วนใหญ่ พอยืมกันไปจะสมกันมากๆ คล้ายๆ ว่าจะไม่มีปัญญา ก็เหมือนกับยกนาให้กัน เมื่อน้ำซึ่งนาถูกๆ กันไป มีนา ก็เสีย เกิดมีที่เปลือยขึ้น ตรงนี้ก็มีส่วน... ”

โรงเจ็ก หรือนายทุนห้องถินนี้ได้แก่ชาวจีนที่อพยพมาอยู่ในชุมชนเมื่อราว 80 ปีที่แล้ว เริ่มสะสมทุนด้วยการเป็นแรงงานรับจ้างทำไร่ เมื่อมีทุนมากขึ้นก็เข้าสู่การค้าขายที่ชุมชนเรียกว่า “ห้าบแลก” โดยชาวจีนจะนำสินค้า เช่น กะปิ น้ำปลา เต้าเจี้ยว ปลาทู ปลูเด็ม ผักเป็นต้น ใส่ห้าบเดินขายไปทั่วทั้งชุมชนคลองขวางและชุมชนใกล้เคียง สาเหตุที่การห้าบแลกเกิดขึ้นและทำให้นายทุนชาวจีนสะสมทุนได้เพราะชุมชนคลองขวางเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีผู้คนจำนวนมากมาตั้งแต่อดีต รวมทั้งภาระที่ไม่สามารถหาอยู่หากินจากธุรกิจรวมชาติได้พอเพียงเนื่องจากภาระความแห้งแล้ง ทำให้ต้องพึ่งพิงปัจจัยในการดำรงชีพจากการแลกเปลี่ยน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหาร ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกจากยังดามาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่ต้องการจากห้าบแลกของชาวจีน แม้ว่าจะมีการเพาะปลูกพืชที่เป็นอาหารบ้าง “แต่ manganese เป็นบางคนจะบังบ้านนะ เมื่อกับกับว่าเข้าไปอยู่ไว้อยู่นา แล้วเขาก็ปลูกที่นั่น เข้าปลูกกินเขาก็มี ที่ไหนไม่ปลูกก็ต้องมาหากินกันอย่างเงี่ยหะ ก็มีเขามาขายกันอย่างเงี่ยหะแล้วนี่ก็ซื้อของเข้า ... แบบว่า เต้าเจี้ยวก็ตีซี ข้าวทะนานหนึ่งน้ำกีบท เขาก็ซื้อ ถ้าเต้าเจี้ยว 50 สตางค์ ขันยังทันนะ 50 สตางค์ 20 สตางค์ ปลาทูนี่เงื่อนหนึ่งตัวเท่าเนี่ย เงื่องละ 50 สตางค์ ... ”

ชาวจีนจะนำข้าวเปลือกที่ชาวบ้านนำมาแลกนี้ ไปซ้อมหรือสืบมือก็แล้วน้ำไปขายยังชุมชนตลาดซึ่งอยู่ห่างออกไปราว 9 กิโลเมตร แล้วนำเงินที่ได้จากการขายข้าวสารซื้อสินค้ากลับ

มาขายบังชุมชน ในระยะต่อมาได้นำทุนที่สะสมได้ไปตั้งร้านค้าของชำร่วยในชุมชน ขายสินค้าหลากหลายชนิดมากขึ้น ในระยะนี้ชาวบ้านยังสามารถนำข้าวเปลือกมาแลกเปลี่ยนกับสินค้าได้ และหากไม่มีข้าวเปลือกสามารถนำสินค้าไปบริโภคก่อน และใช้คืนเดือนข้าวบากดอกข้าว เมื่อถึงฤดูกาลเก็บต่อไป ในระยะนี้นายทุนห้องถินสามารถสะสมทุนได้มากขึ้นจากการทำไร่ได้จากการนำข้าวเปลือกที่ชาวบ้านนำมาแลกสินค้าไปขายยังโรงสีในเมือง พร้อม ๆ กับการให้ชาวบ้านกู้ยืมเงิน ดังนั้น ในระยะนี้ นอกจานายทุนจะได้รับส่วนเกินในรูปของกำไรที่ได้จากการขายสินค้าแล้ว ยังได้รับส่วนเกินในรูปดอกเบี้ย และรายเป็นจำนวนที่ตินจากการที่ครัวเรือนที่กู้ยืมเงินแต่ไม่สามารถใช้คืนเงินกู้ได้ก็จะยกที่นาให้เพื่อล้างหนี้ ดังที่ผู้นำของชุมชนคนหนึ่งได้เล่าถึงกระบวนการสะสมทุนของนายทุนห้องถินเอาไว้ว่าในคำสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า “กำไรดีครับ ขายของไปหลาย ๆ บ้าน แล้วบางที่ชาวนาเนียก็อย่างว่าแหลก ก็ได้เฉพาะข้าว เกลาว่างก็ทำถ่านบ้างอะไรบ้าง บางที่ซึ่งนั้นใครไม่มีก็ต้องไปโรงเจกเนี่ยแหลก ไปขอยืมเงินกู้ เงินอะไรเนี่ย ... สามารถเอาเงินเนี่ยออกกู้ได้ ก็เรียกว่าเขารวยเร็ว แล้วก็ยกตัวอย่างได้เลยว่า การหาบแลกของเขานี่ส่งลูกไปเรียนกรุงเทพได้ ลูกเขาเดี่ยวนี้ก็ปลดเกี้ยวนแล้ว เป็นถึงรองปลัดกรุงเทพมหานคร ถือว่าการหาบแลกนี่ส่งผลไปถึงการศึกษาของลูกได้” จนถึงปัจจุบัน นายทุนชาวจีนหลายรายยังคงฐานะของการเป็นนายทุนห้องถิน ที่มีบทบาททั้งในฐานะที่เป็นแหล่งเงินกู้ของชุมชน รวมทั้งการเป็นนายทุนในธุรกิจท่อผ้า เป็นพ่อค้ารับซื้อข้าวจากชุมชน โดยมีชาวรับซื้อข้าวขนาดใหญ่และเป็นเจ้าของที่นาให้เช่าอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมี “นายทุนชาวบ้าน” ซึ่งเป็นชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่ใช้กระบวนการสะสมทุนคล้ายกับนายทุนชาวจีน คือ สะสมทุนจากการนำสินค้าจากชุมชนเครือข่าย เช่น มะพร้าวมาแลกกับข้าวเปลือกของชาวบ้าน และสะสมทุนจากการทำไร่ที่ได้จากการนำข้าวเปลือกไปขายในเมือง รวมทั้งการให้กู้เงินและรับใช้คืนด้วยข้าวเปลือกมาแลกทดแทน เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว

4) การแสวงหาความพอเพียงด้วยการเข้าไปสมัพนธ์กับภายนอกในมิติการแลกเปลี่ยน

ความพอเพียงของชุมชนคลองขวางในอดีต ยังเกิดจากการเข้าไปสมัพนธ์กับภายนอกในมิติของการแลกเปลี่ยน ซึ่งจะมีทั้งการแลกเปลี่ยนกับชุมชนใกล้เคียง การแลกเปลี่ยนกับชุมชนเครือข่าย และแลกเปลี่ยนกับชุมชนตลาด

การแลกเปลี่ยนกับชุมชนใกล้เคียง ซึ่งได้แก่ชุมชนรายรอบที่สามารถเดินเท้าถึงกันภายใน 1 วัน เนื่องจากชุมชนใกล้เคียงของก็ไม่มีความพอดีอย่างในตอนนี้ เนื่องจากข้อกำหนดของสภาพทางภูมิศาสตร์ เช่นเดียวกัน ทำให้บางชุมชนเป็นชุมชนที่เพาะปลูกได้ดีเฉพาะพืชไส้กรอก พริก หอม กระเทียม ยาสูบ เป็นต้น แต่ปลูกข้าวไม่ได้ผล ชุมชนเหล่านี้นั้นต้องหาบหรือใช้เกี่ยนบรรทุกผลผลิตของตนเองเพื่อไปแลกเปลี่ยนผลผลิตต่างๆ ที่ตนเองไม่สามารถผลิตได้กับชุมชนอื่น ซึ่งผลผลิตจากชุมชนคลองขาวที่ชุมชนใกล้เคียงต้องการคือข้าวผ้าและน้ำตาลจากตลาดโดยนัด ในขณะที่ชุมชนคลองขาวเองก็ต้องการ พริก หอม กระเทียมฝ่าย เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนคลองขาวไม่สามารถผลิตได้ “ทำงานก็พอกินแล้วก็ใช้ข้าวแลกทางไร่เข้ามาถวาย เอาหัวหอมหัวกระเทียม เราก็ซื้อเก็บไว้ให้พร้อม” เดือน 6 เต็มข้าวของที่จะซื้อไว้ทำงาน เราก็ซื้อสำรองไว้เลย พริกมันจะไม่มี ยาไม่มีตลาดนัด เราไปตลาดเราก็ซื้อเครื่องมาให้พร้อม ที่นี่ทำงานก็ไม่ต้องไปซื้อ ...” ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนคลองขาวและชุมชนใกล้เคียงจึงเป็นไปลักษณะของการพึ่งพิงความพอดีของชุมชนและกัน หากภาวะการผลิตได้ผลผลิตเพียงพอที่จะแลกเปลี่ยน แต่ละครัวเรือนจะประมาณการความต้องการปัจจัยในการดำรงชีพที่ต้องแลกเปลี่ยนกับชุมชนใกล้เคียง และแลกเปลี่ยนผลผลิตเอาไว้ในปริมาณที่เพียงพอแก่การบริโภคตลอดทั้งปี เพราะลักษณะของการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับชุมชนใกล้เคียงนั้นจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวไม่ใช่การ “ติดตลาด” ที่มีสถานที่และเปิดโอกาสให้ชุมชนแลกเปลี่ยนกันได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแลกเปลี่ยนระหว่างตลาดผลผลิตซึ่งจะมีอยู่มาก เนื่องจากต่างฝ่ายต่างต้องเพาะปลูกและดูแลรักษาของตนเอง รวมทั้งเส้นทางการคมนาคมก็ไม่สะดวก เพราะในอดีตเส้นทางติดต่อไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนใกล้เคียง คือ การเดินทางหรือเดินเท้า “ลัดทุ่ง” มากกัน ซึ่งจะทำไม่ได้ในช่วงฤดูกาลเพาะปลูก

นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับชุมชนเครือข่าย ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แต่มีความสัมพันธ์กับชุมชนคลองขาวในส่วนเครือข่ายติดต่ออย่างดีกันกว่า ได้แก่ ชุมชนชาวสวน และชุมชนชาวประมงในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นชุมชนที่เกิดจากการอพยพไปทางแหล่งทำกินใหม่ของคนจากชุมชนคลองขาว ภาวะความแห้งแล้งและความขาดแคลนของชุมชนคลองขาวในอดีตได้ผลักดันให้คนกลุ่มนี้ที่มี “ใจนักเลง” อพยพออกจากชุมชน ล่องเรือไปตามแม่น้ำแม่กลอง เมื่อพบที่ใดที่จะปักหลักตั้งชุมชนและมีแหล่งทำมาหากินก็จะอพยพขึ้นฝั่ง คนกลุ่มนี้อพยพขึ้นไปในพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำประมง ความต้องการของชุมชนเครือข่ายในเรื่องข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักแต่ไม่สามารถเพาะปลูกเองได้ เพราะข้อกำหนดทาง